

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

3998

281.6

У - 94

Унучуш
1861.

2010

B 2001

ՀՐԱՀԱՆՔ

29

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

ՀԱՒԵՏՈՑ

ԸՍՏ

ՈՒՂՂԱՓՆԻ ԳԵՒԵՆՈՒԹԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԻՊ

281.6

5-94

Է Մ Ո Ս Գ Ո Ր Ը

1861

281.6

4-94

ՀՐԱՀԱՆՔ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ

ՀԱՒԵՏՈՅ

ԸՍՏ

ՈՒՂԱՓԱՌ ԳԱԻՆՈՒԹԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ

ԱՇԽԱՏԱՄԻՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՄՍԵՐԱՅ ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ

ԿՐՕՆՈՒՍՈՅՑ ՎԱՐՃԱԳԵՏԻ ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ

ԵԿՐՈՐԴ ՏԻՊ

Է ՄՈՍԿՈՒԵ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԼԵԶՈՒՅՑ

1861

18832

4000000000

5000000000

00000000

000

0000000000

00000000

0000000000

0000000000

0000000000

0000000000

00000000

6400-53

Ընթերցեալ զմատենիկս զայս ընդ վեր-
նագրովս ՀՐԱՀԱՆԳ ԲԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՀԱ-
ԻԱՏՈՅ, և զըովանդակութիւն բանիցն որ
'ի սմա՝ գտեալ ամենայնիւ հարազատ,
և համաձայն Առաքելաւանդ ուղղափառ
վարդապետութեանց Ս. Եկեղեցւոյ Հայ-
աստանեայց, Հրամայեմք տպագրել 'ի պէ-
տըս ազգային ուսումնարանաց: Յորոյ 'ի
հաստատութիւն՝ զրոշմեալ զՊատրիար-
գականն մեր զկնիք՝ ստորագրեմք, 'ի 27
Ապրիլի 1861 ամի Փրկչին, 'ի Ս. ԼԶ-
միածին:

ՄԱՏԹԷՈՍ

Կաթնագինս ամենայն Հայոց:

Գիրքս այս՝ որ միանգամ տպուած էր ՚ի 1850 թուականին, այժմ՝ ևս երկրորդ անգամ ՚ի լոյս ելանէ ահա ՚ի տպագրական մամլոյ՝ վեհագոյն հրամանաւ Մեծ Խնամակալին Ս. եկեղեցոյս Հայաստանեայց՝ Տ. Տ. Մ. Ե. ՏԹ. Լ. ՈՍԻ Արքայնակատար Աթոռիկոսի, ՚ի վայելչս ուսումնականքս մանկանց Եզգիս:

Եյս երկրորդ տպագրութիւնս՝ թէպէտ և ըստ նիւթոցն բովանդակութեան նոյն է առաջնոյն հետ, բայց չափաւորապէս ընդարձակուած է ևս այլևայլ՝ զիտելոյ արժանի՝ ծանօթութեամբք՝ առաջին մասին մէջ, և պատշաճաւոր վկայութեանց յաւելուածով՝ երկրորդ մասին մէջ, որպէս ունին տեսանել ընթերցողք:

Արովհետև այսպիսի ուսումնական գրեանք յօրինուում են յատկապէս ՚ի պէտս չափահասակ աշակերտաց՝ որք դասառութեամբ վարժուած են կամ վարժըւում են մեր կանոնաւոր Գլոց լեզուին մէջ, պարտ և պատշաճ էր և մեզ այժմ՝ ևս նոյն լեզուով ՚ի լոյս ընծայել զայս մեր գրական վաստակը, որպէս ՚ի լոյս ընծայած եմք առաջին տպագրութեամբ. սակայն հայելով

ոմանց իրաւացի թախանձանացը, և կամելով
 միանգամայն՝ որչափ կարելի թուէր՝ հետընկալ
 և դիւրիմաց առնել զոնէ հմուտ վարժապետ-
 ների ձեռաց տակ հրահանգըող մանկանց՝
 զԲրիտոնէական հաւատոյ կարևորագոյն գի-
 տելքները՝ ըստ ուղղափառ դաւանութեան
 Սուրբ Արևիկոցոյ Հայաստանեայց՝ ջան և
 աշխատութիւն յանձն առաք փոքր մի զՎրոց
 լեզուի ձևերը աշխարհիկ լեզուի ձևերին փոխել,
 բայց ոչ շատ խոտորուելով և ոչ ՚ի սպառ հե-
 ռանալով յայն ընդհանուր պայմաններից՝ զորս
 պահանջէ հարկաւ Հայկական ուղղախօսու-
 թիւնն: Աւ այս այնու պատճառաւ՝ որ (որ-
 պէս յայտնի է գիտնոց) առանց ՚ի գործ ածե-
 լոյ զՎրոց լեզուի բառերը, երբեմն և զձևերը,
 Արծնական զգուշալի առարկայից և Աստուա-
 ծաբանական նուրբ խնդրոց վերայ՝ լոկ մասնա-
 կան (այս կամ այն գաւառի կամ քաղաքի) ան-
 հարթ՝ անկանոն՝ և բազմօք պակասաւոր լեզ-
 ուով բան գրելն, ոչ միայն անպատեհ է, այլ
 և վտանգաւոր, և ոչ միայն վտանգաւոր, այլ
 և անկարելի:

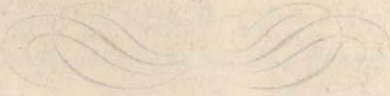
Մ. Մտերեանց:

« Երբ որ արդար մտնելու աչքի լինի քանի որ
 զմանկ տարիքս քան զքեզ քան զայն զորս
ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ լինեման
 Բարեքս քան զայն զորս քան զայն զորս
 « Նախապես իտալացի արվեստագետ »

ՀՐԱՀԱՆԳՔ Ի ԲԵՐԸՆ ՈՒՍԸՆԵԼԻՔ

« Երբ որ արդար մտնելու աչքի լինի քանի որ
 զմանկ տարիքս քան զքեզ քան զայն զորս
 « Նախապես իտալացի արվեստագետ »

« Պիտոյ է միշտ դաստիարակութիւն Աւետարանին ,
որ հրահանգէ զմեզ 'ի լաւութեան կարգս . զի յան-
ձանձեալ 'ի շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ՝ ճշմարտութեամբ
աճեցուցուք զվաստակս արդարութեան սուրբ սրտիւ
և ուղղափառ հաւատով Աստուած » :

Գ . Լ . . . 'ի Յոսեփայ . Գոր . Բ :

« Սէք զայս ճշմարիտ հաւատս ունիմք 'ի Սուրբ
Գրոց և յՕրինաց եկեղեցւոյ՝ առաջնորդ կենաց ճա-
նապարհի առ Աստուած » :

Նոյն . յԱգոստոս :

ՀՐԱՀԱՆԳ

ՎՐԻՍՏՈՒՆԷԿԱՆ ՀԱԻԼՏՈՅ

ԸՍՏ

ՈՒՂՂՓԸՌ ԳԱԻՆՈՒԹԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

- Հ. Ո՞վ է Վրիստոնէական հաւատոյ առաջին հիմն և բուն հեղինակ:
- Պ. Ի՞նչոյն ինքն Տէրն մեր Յիսուս Վրիստոս¹:
- Հ. Ի՞նչպէս աւանդեց նա զիւր վարդապետութիւնը:
- Պ. ‘Նախ՝ ինքնին իւր բերանովն՝ բացայայտ բանիւք ուսուցանելով՝ մինչ դեռ երկրի վե-

րայ էր ², և ապա՝ իւր սուրբ և ընտրեալ
Առաքելոց միջնորդութեամբն ⁵:

Ն. Առաքեալք ի՞նչպէս աւանդեցին:

Պ. Երբեմն կենդանի ձայնիւ (Բերնով) քարոզելով, և երբեմն ևս գրով հրատարակելով:

Ն. Որ՞նչ պահանջէ ՚ի մէնջ Վրիստոնէական հաւատն:

Պ. Պահանջէ, որ մէք զԱստուած՝ զմեր ամենակարող և ամենաբարի Արարիչը՝ պաշտեմք կենդանի շնորհով, հաստատուն Յօւանդով, և անկեղծ Սերով ⁵:

ՅՈՒՆԻՄՈՒՄ

միջոցաւ լուստաւ մայրականութեամբ ի լիւն
; յայնքէն զորս և մինչ
; աստուծոյ զստուծոյ զմէն զմէն զմէն զմէն
; աստուծոյ զմէն զմէն զմէն զմէն
; զմէն զմէն
պարտաւոր զմէն զմէն զմէն զմէն
մի զմէն զմէն զմէն զմէն

Գ Լ Ե

Ն Ե Ի Ե Տ Ք

Ն. Նաւատքն ի՞նչ է:

Պ. Ի՛հ հաւանութիւն մտաց, որով ընդունիմք հաստատաբար և դաւանեմք յայտնապէս զայն ամենայն ճշմարտութիւնքը՝ որք վերաբերին առ Աստուած և առ Աստուածայինս ⁶:

Ն. Աստի՞ պարտիմք առնուլ զբացայայտ և զլիակատար տեղեկութիւնքը այնպիսի ճշմարտութեանց վերայ:

Պ. Պատճառն Յայտնութեան երկու ստուգազոյն Ազգիւրներից, այսինքն՝ ՚ի Ս. Գրոց ⁷, և յԱստուածային անգիր Աւանդութեանց ⁸:

Ն. Ա՞յբ են Ս. Գիրքն:

Պ. Նին և Նոր կտակարանքն են, որք ՚ի միասին առեալ՝ կոչին ՚ի մեր լեզուի Աստուածաշունչ ⁹ Մտքն, կամ լոկ՝ Աստուածաշունչ ^{*}:

^{*} Աստուածաշունչն ՚ի մեր մատենագրաց կոչի նաև Աստուածաշունչ:

Հ. Քանի՞ են Կտակարանաց Կանոնական *
գրեանքն:

Պ. Հին Կտակարանի Կանոնական գրեանքն են
քառասուն և հինգ. 'Նոր Կտակարանին'
քսան և եօթն. Հնոյն և 'Նորոյն' ի միասին՝
եօթանասուն և երկու **:

Հ. Յօրպիտի Գրչաց գրուած են:

Պ. Ի սրբազան Գրչաց, այս է՝ յընտրեալ
պաշտօնէից Աստուծոյ ճշմարտի, վասն զի
Հին Կտակարանն գրուած է ի սրբոց Մար-
գարէից, և 'Նորն' ՚ի սրբոց Առաքելոցն
Վրիստոսի 9:

Հ. Սասն էր Աստուածաշունչ կոչին այն գը-
րեանքն:

Յայնն Մարեան, Աստուածաշունչն Գիրտ, Սրբազան Գիր կամ Տա-
բայց նոյն իսկ Աստուածաշնչի մէջ՝ երբեմն կոչի Սորբ Գիրտ
(Հռոմ. ն. 2: ք Տիմ. ք. 15), և երբեմն յիշի լոկ անուամբս
Գիր (Թու. ին. 14: Յովհ. ժԹ. 28. 36. 37: ն Պետ. ք. 6):

* Յաստուածաբանից՝ Կանոնական գրեանքն Հին
և 'Նոր Կտակարանաց, որք ՚ի կանոնաց եկեղեցւոյ որոշուած են
ի շարս վաւերական և Աստուածային գրոց, որպէս և անվաւեր՝
անհարազատ կամ անընդունելի համարուածներն՝ կոչին Անկանոն:

** Այս ամենայն գրեանց անուանքն՝ որոշակի նշանակուած

Պ . Այն անձն՝ զի նոցա մէջ պարունակուած բանքն՝ ոչ ըստ կամաց մարդկան կամ մարդկեղէն հանճարով զրուած են, այլ՝ Աստուածային ազգամամբ և Հոգւոյն Սրբոյ թելադրութիւն (ասան ասլով) կամ առաջնորդութեամբ ¹⁰ :

Հ . Ո՞րք են Աստուածային անզիր Աւանդութիւնքն :

Պ . Են անձն ամենայն Աստուածահրամանն պատուէրքն, կամ հաւատոյ և բարուց վարդապետութիւնքն, որք կենդանի ձայնիւ (ժայն բանիւ բերանոյ) հաղորդուած են յետնոց, ՚ի Հին օրէնս՝ միջնորդութեամբ սրբոց՝ Նահապետաց և Մարգարէից, և ՚ի Նոր օրէնս՝ միջնորդութեամբ սրբոց Առաքելոցն Վրիստոսի և նոցա յաջորդացն, և որք Բնդհանուր Ակեղեցւոյ մէջ ևս անկոփոխապէս պահպանուած և մնացած են ՚ի սկզբանէ անտի մինչև ցայժմ ¹¹ * :

են մեր ընդարձակ Քրիստոնէական Հրահանգի մէջ, որ տպուած է ՚ի Մոսքուա յամի Տեառն 1850. Տէս անդ յէջ 113—117:

* Յայտարարուած Աստուածային—Առաքելական ավանդութեանց.

Հ. Վայ արգելօք մի անվրէպ (Թարգման (Մեհէն) և հաւատարիմ Վահագան Ս. Պարոյ, միանգամայն և անսուտ Վկայ և Երաշխաւոր՝ անգիր Եւանդութեանց ստոյգ լինելուն:

Պ. Վայ, և է այն՝ Տիեզերական Աշխարհին Քրիստոսի, որ երբէք չէ սխալուած, և երբէք չպիտի սխալուի, Առաջնորդ՝ Ուսուցիչ կամ Խորհրդատու ինքեան ունելով միշտ զՍուրբ Հոգին ճշմարտութեան¹²:

Հ. Հաւատքն երբ համարի կեդրոն:

Պ. Երբ որ սրբակրօն վարուց և առաքինական գործոց հետ կապակցած լինի վասն զի որպէս մարմին առանց հոգւոյ, նոյնպէս և

առուած են և պահին մինչև ցայժմ Քրիստոսի ընդհանուր եկեղեցւոյ մէջ, նախ քանի մի վարդապետութիւնք, որպիսի են այսօրիկ. Հայր Աստուած անձին է. Աստուածածինն է միշտ կոյս. Եկեղեցւոյ խորհուրդքն եօթն են. Չնորածին մանկունքը պարտ է մկրտել. Պատարագն օգնէ և կենդանեաց և ննջեցելոց. և այլն: Երկրորդ քանի մի ծէսք և սովորութիւնք, որպիսի են՝ Երկիրպագանեւ սրբոյ Խաչի. Յարգել զՍրբոց պատկերքը և զնշխարքը (մարմնոյ կամ ոսկերաց մասունքը). Դէպ յԱրեւելս աղօթել. Շարաթի տեղ զՎիւրակէն պահել. Տօնել զՔրիստոսի ծնունդը, մկրտութիւնը, և այլն:

Հաւատք առանց բարեգործութեան , Բ-
ասի Են ¹³ :

Ն. Քանի՞ են Հաւատոյ գլխաւոր մասունքն ,
կամ քանի՞ գլխաւոր Հաւատալիք կան :

Պ. Տասն * , որք են

ն. Գոյութիւն Աստուծոյ :

բ. Կատարելութիւնք Աստուածայինք :

գ. Երրորդութիւն Աստուածային ան-
ձանց :

դ. Արարչագործութիւն :

ե. Կախարհամոլութիւն :

զ. Մարդեղութիւն Աստուածորդւոյն :

է. Եկեղեցի Վրիստոսի , և Խորհուրդք
նորին :

ը. Շնորհաբաշխութիւն :

թ. Յարութիւն մեռելոց :

ժ. Աւերջին դատաստան :

* ԶՀաւատոյ մասունքը՝ որք կոչին և ուրաւի կամ ասի-
ճանի Հաւատոյ , ոմանք բաժանեն 'ի 14 , ոմանք 'ի 12՝ ըստ
Թուոյ Առաքելոց , և ոմանք 18 : Մեզ ևս յայսմ Համառօտա-
գրութեան պատշաճ Թուեցաւ բաժանել 'ի 10 : Բովանդակու-
թիւնն Հաւատալեաց՝ յամենեւին մի և նոյն է :

Ա. ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

Հ. Ո՞րպէս կարեմք մէք հեշտեալ իմանալ՝ թէ գոյ (հոյ) Աստուած՝ արարիչ ամենայն արարածոց:

Պ. Հայելով յանուտ վկայութիւնս Ս. Գրքոց, որք յայտնաբարբառ քարոզեն՝ թէ Գոյ Աստուած. և թէ՛ Պարտ է հաւատալ ՚ի նա ¹⁴:

Հ. Այլ եղանակաւ ևս կարեմք զԱստուծոյ գոյութիւնը իմանալ և հաստատել:

Պ. Այո՛, կարեմք զայդ առնել նաև կրկին եղանակօք Բնական Աստուածգիտութեան, այսինքն, նախ՝ մեր անձին կամ բնական բնութեանս փորձով ¹⁵. և երկրորդ՝ այլ արարածոց քննութեամբ ¹⁶:

Հ. Անձին փորձով ո՞րպէս կարեմք առնել:

Պ. Տեսանելով՝ որ մէք զոմք (հոմ), խորհիմք (հոմի) և կամիմք աղատօրէն, կեամք, շարժիմք, գործեմք, և այլն. և գիտելով ևս՝ որ մէք անստեղծ կամ ինքնաստեղծ չեմք, և ոչ անսկիզբն և անվախ-

ճան, ինքնին կարող եմք ուղիղ դատու-
 դութեամբ մակարերել՝ թէ «Գոյ ուրեմն
 մի գերագոյն քան զմեզ՝ նախագոյ՝ ինք-
 նագոյ՝ մշտագոյ՝ անեղ՝ անակիզն՝ ան-
 վախճան՝ ամենակատար է՝ կամ էակ,
 անձնիչխան իմացող, Արարող ամենայնի,
 և ընդհանուր Առաւվար, որ այն ինքն է՝
 ԱՍՏՈՒԱԾ»:

6400-53

Ըրարածոց քննութեամբ սրբէս կարեմք
 առնել:

Պ. Ուշի ուշով (ստորոտ-իւմաթ) հայելով ան-
 թիւ արարածոց վերայ, որք ասհասարակ
 հրաշակերտ (ստանէլէ) գործքեր են, և ինք-
 նին գրեթէ ցուցանեն՝ և իբր փողով հըռ-
 չակեն զլուրեանց Արարչի անասման և զե-
 րարուն զօրութիւնը, մեծութիւնը, բա-
 րութիւնը, իմաստութիւնը, և նախախ-
 նամութիւնը¹⁷:

Ըր կարողացան այդ ճանապարհաւդ Աս-
 տուածածանօթ լինել:

Պ. Քանի մի անձինք ՚ի հիթանոս փիլիսո-
 փայցից. վասն զի ոչ ամենքն բաւական (կ-

բոյ) Էին խմաստասիրաբար 'ի քննութիւն
արարածոց կամ բնութեան պարասկելու ¹⁸ :

Հ. 'Նորք' որք այդպէս բնական լուսով (հոյ
շքութեամբ) զԱստուած ճանաչեցին, պաշ-
տեցին զնա ըստ արժանւոյն :

Պ. Ո՛րք ¹⁹ . վասն զի այն բնական աղօտ և նը-
ւազ լոյսն զոր ունէին՝ կարող չէր առաջ-
նորդել նոցա 'ի ճանապարհ կատարեալ
և ճշմարիտ Աստուածպաշտութեան : Ա-
որ աւելի ողբալին է, շատերն յայնպիսեաց
յետին անմտութեամբ զԱստուծոյ Արարչի
վայելչական պաշտօնը (որով և փառքը) ա-
րարածոց և ձեռագործաց մատուցանելով՝
կռապաշտութեան խաւարի մէջ մնացին ²⁰ :

Հ. Աստուած ի՞նչ է :

Պ. Աստուծոյ ի՞նչ լինելն ըստ բնութեանն
կամ էութեանն՝ անզխտելի և անհասանել-
լի է յամենայն ստեղծական (մարդկային և
հրեշտակային) մտաց ²¹ : Ուստի կարեմք
մեք դիտել միայն՝ թէ ի՞նչ չէ նա ²² :

Հ. Ի՞նչ մտօք ուրեմն ասի « Հողի է Աստուած .
Աստուած լոյս է . Հն՛ր է » (Յովհ. 7 .

24: ւն. Յովհ. ւն. 5: Աբր. ժբ. 29):

Պ. Այդ բանքդ՝ և այլ այդպիսիք՝ միայն այլաբանաբար (այսինքն՝ փոխաբերական հոգ, օրինակ, նմանութեան փոխաբ.) կարեն ասուիլ Աստուծոյ վերայ, յայտնի առնելոյ համար՝ թէ նա՝ անհիւթական բնութիւն է՝ իբրև հոգի. ամենապարզ է էութեամբն՝ իբրև լոյս, ամենամաքուր է՝ իբրև հուր²⁵:

Ն. Աստուած յու՞մէ՞ եղև:

Պ. Չեղև նա յու՞մքէ, ըստ որում անեղ և ինքնազոյ բնութիւն է՝²⁴:

Ն. Ազա՞ծ է արդեօք ժամանակ՝ յորում չկայր Աստուած:

Պ. Ամենեին ո՞չ²⁵. վասն զի կայր նա միշտ, կայ յայժմուս, և պիտի լինի՝ յանվախճան յաւիտեանս²⁶:

Ն. Աստուծոյ անունն ի՞նչ է:

Պ. Աստուծոյ էութիւնը կամ բնութիւնը յայտնօղ՝ անուն՝ չկայ և ո՞չ մի²⁷. վասն որոյ ասի՝ թէ Անունն է նա կամ Ինքնն²⁸: Իայց նորա զործքերը և զանազան կատարելութիւնքը յայտնօղ՝ անուանք՝

շատ կան²⁹. որպիսի են՝ Աստուած, Տէր,
Տէր Աստուած, Տէր ամենակալ, Արարիչ,
Ստեղծիչ, Հայր, Իշխան, Պատուօր,
Թագաւոր յաւիտենական³⁰, և այլն: Աւ-
այտու պատճառաւ ևս կոչի նա Բազմունի³¹:

Ն. Օրինչ ուրեմն կամեցաւ Աստուած յայտ-
նել մարգարէին Մովսիսի՝ ասելովն «Աս-
եմ՝ Աստուած ՈՐ Է՛Ն» (ԱԼ. Գ. 14):

Պ. Կամեցաւ յայտնել՝ թէ ինքն է ինքնագոյ,
անսկիզբն, անվախճան, միշտ Է՛ կամ Է՛
և Է՛³²: Վասն զի ՈՐ Է՛Ն (Երբայեցերէն
Եհօվա կամ Եհհօվահ*) քառատուկան
անունն՝ այսպիսի ունի նշանակութիւն,
ըստ բացատրելոյ լեզուաճմուռ Մեկնչաց:

Ն. Ի յիշատակեալ անուանցդ որն առաւել
գործածական է՝ ի մեր լեզուի:

* Անունս Եհհօվահ, կամ՝ ըստ գրելոյ ճոն Բարդի (ի Մեկն. Մարկ. Ճառ. իբ) և այլոց՝ ԱՀԻԱՀ, Բարահի, Բարարտիւն կամ Զարիտիւն կոչի (Սե. Նարեկ. ՚ի Գով. Առաք. և առ Ոսկեր. ՚ի Մեկն. Եսայ.) այնու պատճառաւ, որ առ Երբայեցիս շքս նշա-
նագրօք գրի, որք են՝ Եօր, Հէ, Վա, Հէ. մանաւանդ զի առ-
մեզ ևս քառադիր է թարգմանութիւնն նոյն անունն՝ ՈՐ Է՛Ն:

Պ. Անունս՝ ԱՍՏՈՒՆՎՈՒՆ * . որ՝ ըստ զրե-
լոյ ⁵³ մեր բանիրուն վարդապետաց՝ Արար-
չութեան անուն է՝ և ստուգաբանի («աստ
կամ աստիս աս ⁵⁴»), այսինքն՝ Հաստեաց,
Հաստեաց, Ստեղծ: Բայց կան Հին Ատա-
կաբանի Հայերէն թարգմանութեան մէջ
և ալ քանի մի Աբրույական անուանք Աս-
տուծոյ:

Հ. ԱՅԲ ԵՆ ԱՅՆ ԱՆՈՒԱՆՔՆ:

Պ. Այստիկ ԵՆ՝

Այսինքն՝ Տէր:

Այսինքն՝ Անուանումն Անուանումն

* Թեպետ և Ս. Գրոց մէջ՝ Աստուծոյ անունս ընծայուած է
երբեմն և հրեշտակաց, ևս և ոմանց յԱստուածամերձ մարդոց
(տես 'ի Ծնն. ԺԷ. 1: ԵԼ. Է. 1: ԻԻ. 28: Սաղմ. 34. 1. 6: Յովհ. Ժ. 34),
բայց այդ եղած է միայն պատուոյ համար, որպէս ցու-
ցանեն հետագայ վկայութիւնք «Անուն Աստուածութեանն 'ի
ձե՛ծ պատիւ տուաւ. և ում կամեցաւ Աստուած՝ ետ զնա») (Յ.
ՄԾԸՆ. Ճառ ԺԴ): «Անուն Աստուծոյ կայ մնայ և առ մարդոյ,
զի կոչեցան ոմանք աստուած...: Կոչեցաւ մարդ՝ աստուած, որ-
պէս և Մովսէս 'ի վերայ Փարաւոնի» (Եփր. 'ի Համարարք. 4Լ
ԺԺ): «Մովսէս՝ Փարաւոնի աստուած, բայց Աստուծոյ՝ ճառայ
զրեալ է» (Գրիգ. Աստուածար. Ան որս, Ճառ Ը):

Եւրֆ (այսինքն՝ Աստուծոյ զբնութեանց) :

Տէր Սեփակ (այսինքն՝ Տէր զբնութեանց)⁵⁵ :

Հ. Որ է Աստուծոյ բնակութեան տեղին :

Պ. Աստուած՝ անբովանդակելի բնութիւն զուրով՝ տեղոյ կարօտութիւն չունի⁵⁶, բայց զօրութեամբ յամենայն տեղիս է և մօտ է ամենեցուն⁵⁷, և շնորհօք բնակի արդարոց սրտից մէջ⁵⁸ :

Հ. Ուրեմն ի՞նչ է պատճառն՝ որ ասի թէ «Նորա ակտուն յերկինս է», կամ թէ «Երկինքն ակտուն են նորա» (Սաղմ. Ժ. 5 : Եսայ. կԳ. 1) :

Պ. Պատճառն է, նախ՝ զի նորա մեծփայլ չութեան փառաց և ահաւորութեան նըշանքն՝ առաւելապէս յերկինս երևին՝ մեծամեծ՝ սքանչելի՝ լուսաւոր արարածներով : Եւ երկրորդ՝ զի հրեշտակքն և սրբոց հոգիքն յերկինս են⁵⁹ :

Հ. Աստուած տեսած է որ երբէք կամ կարէ՞ տեսանել :

Պ. Ոչ տեսած է, և ոչ տեսանել կարէ⁶⁰. Վասն զի զանմարմին էութիւնը՝ ըստ իւր

խիւութեան (այսինքն՝ այնպէս, որպէս է յինքեան)՝ անհնարին է մարմնական աջօք տեսանել⁴¹ :

Ն. Քանի՞ Աստուածք կան :

Պ. Մի միայն է ճշմարիտ Աստուածն * . և բաց ՚ի Միոյն՝ չկայ այլ Աստուած խիւութեամբ⁴² : Իսկ զիքն կամ կուռքերն՝ ստուութեամբ և անուամբ միայն կոչուեցան աստուած՝ և ոչ խիւութեամբ⁴³ :

* Այսպէս դաւանելով և ուսուցանելով Վաթուղիկէ Ս. Եկեղեցին՝ հերքէ նախ զկուսպաշտից բազմաստուածեան մնորութիւնքը . և երկրորդ՝ զՄանիքեցւոց թիւր վարդապետութիւնը, որք հետեւելով մոլորական կարծեաց Մանեայ կամ Մանիքէոսի Կուրրիկոսի (որ երրորդ դարու աղանդապետաց մինն էր), երկու սկիզբն կամ երկու արարիչ բարոյքէին . զորոց և զմինը՝ բարեաց ազբիւր համարելով՝ կոչէին Բարի աստուած , և զմիւսը՝ չարեաց պատճառ համարելով՝ կոչէին Չար աստուած : (Տես առ Սիւրբի Երուս . ՚ի Առչ . ընծ . գԼ զ) : Սորա դատապարտուեցան զանազան ժողովոց մէջ , բայց մնորութիւնքն երկար ժամանակ տևեցին . զորս շրբորդ դարումը Օգոստինոս վարդապետն Լատինաց , և հինգերորդ դարումը՝ մեր կորովարան վարդապետն Եղեիկ Աղշրացի , զօրաւոր գրուածովք հերքեցին :

Բ. ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԿԼՏԱՐԵԼՈՒԹԻՒՆՔ

Ն. Աստուած ընդդէմս կատարելութիւնք ունի:

Պ. 'Նա՛' ամենակատար ընութիւն գորով ⁴⁴, ունի և այնպիսի կատարելութիւնք՝ որք նմա՛ միայն պատկանին. վասն զի է՛ նա Ափոփոխ ⁴⁵, Անչափ կամ Անսահման ⁴⁶, Ամենակարող ⁴⁷, Անձնիշխան ⁴⁸, Ամենագէտ կամ Ամենխմաստ ⁴⁹, Պարզագոյն կամ Ամենապարզ ⁵⁰, Մշանջնաւոր կամ Յաւիտենական ⁵¹, Անմահ ⁵², Ամենաբարի ⁵³, Ամենասուրբ ⁵⁴, Ամենավայր, (այսինքն՝ յաւիտեան յեղին ներշնչ) ⁵⁵, և այլն:

Գ. ԵՐՐԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԱՆՁԱՆՑ

Ն. Աստուածային անձինք քանի՛ են:

Պ. Երեք են, և քան զերեքը ոչ աւելի, և ոչ պակաս ⁵⁶:

Ն. Ուրեմն երեք Աստուած կայ, կամ երեք Աստուածութիւն:

Պ. Ոչ երեք Աստուած, և ոչ երեք Աստուա-

ծութիւն, այլ՝ մի Աստուած, և մի Աստուածութիւն յերկա անձինս ⁵⁷: Ասան որոյ զամենասուրբ Արրորդութիւնը՝ ըստ ճշմարտուսոյց վարդապետութեան Աթոզիկէ և Առաքելական եկեղեցւոյ՝ պարտիմք դաւանել «Արեք անձինք և մի բնութիւն, մի Աստուածութիւն ⁵⁸»:

Հ. Ասան զերկոյ անձանց անուանիր:

Պ. Առաջինն է և կոչի Հոյր. կրկրորդն՝ Արրէ, Բան, Մեծին Հոյր. կրկրորդն՝ Հոյր Սուրբ, Հոյր Աստուծոյ, Հոյր ճշմարտութեան ⁵⁹:

Հ. Ինչո՞վ կարեմք ամենասուրբ Արրորդութեան խորհրդոյն ծանօթանալ:

Պ. Միայն հաւատով՝ ըստ յայտնութեանց ջրն ⁶⁰, որք պարունակուած են՝ Հին Ատակարանի մէջ՝ աղօտ բանիւք (իբր ընդ քօղով) ⁶¹, և Նոր Ատակարանի մէջ՝ բացայայտ և որոշ բանիւք:

Հ. Հին Ատակարանի մէջ ի՞նչ բանք կան սուրբ Արրորդութեան վերայ:

Պ. Ծանկոց զբքի մէջ կան այս բանքս՝ ի գիմաց Աստուծոյ ասացեալ. «Արասցուք

մարդ ըստ պատկերի մերում... Արաս-
ցուք դմա * օգնական... Ահա Ադամ եղև
իբրև զմի ՚ի մէնջ... Եկայք իջցուք և խառ-
նակեսցուք զլեզուս նոցա ** » (Նոնն. Թ.
26: ք. 18: ք. 22: ԺԹ. 7): Եւ այս բանիցս
մէջ յօգնական բայքս՝ Արասցուք, Եկայք,
Իջցուք, Խառնակեսցուք, և յօգնական դերա-
նունքս՝ Մերում, ՚ի Մէնջ, անշուշտ զԱս-
տուածային անձանց բազմութիւնը ***
ցուցանեն⁶²:

Հ. Այլ մարգարէից զբուածոց մէջ ևս կան
այդպիսի բանք:

Պ. Կան ոչ սակաւ. յորոց մի է և այս բան
Պաւթի մարգարէին. «Ողորմութեամբ
Տեառն (Հօր Աստուծոյ) լին եղև երկիր. և
Բանիւ Տեառն (Որդոյ) երկինք հաստա-
տեցան. և Հոգւով բերանոյ նորա (Հօրոյ)
արբով ամենայն զօրութիւնք նոցա» (Սաղ.
լք. 5. 6)⁶³:

* Այսինքն՝ Արասցուք:

** Այսինքն՝ զլեզուս Բ-բէլեւեան ուղարկին:

*** Այսինքն՝ Կան զին անէլե լինել:

Ն. Կոր Կտակարանի մէջ ի՞նչ որոշ յայտնու-
թիւնք կան սուրբ Արրորդութեան վերայ:

Պ. Ըռաջին որոշ յայտնութիւնն այն է՝ որ
պատմի, թէ երբ որ մկրտուեցաւ Վրիս-
տոս Յովհաննէս Մկրտչէն, լսուեցաւ շօր
Եստուծոյ ձայնն յերկնից. «Դ՛ա՛ է Արդի իմ
սիրելի, ընդ որ հաճեցայ». և թէ՛ շողին
սուրբ ևս ազաւնակերպ իջաւ Վրիստոսի
վերայ (Մատ. ք. 16. 17): Աւ երկրորդ ու-
րոշ յայտնութիւնն այն է՝ որ պատմի, թէ
Վրիստոս երբ որ հրաման տուաւ Ըռա-
քելոց՝ երթալ յամենայն աշխարհ՝ ի քա-
րոզութիւն, ասաց «Եշակերտեցէք զամե-
նայն հիթանոսս. մկրտեցէք զնոսս յանուն
շօր և Արդւոյ և շողոյն սրբոյ» (Մատ.
իք. 19):

Ն. Եստուածային անձինք ինչով բաժանին
կամ որոշին ՚ի միմեանց:

Պ. Միայն անձնաւորութեամբ. վասն զի այլ
է շօր անձն, այլ է Արդւոյ անձն, և այլ
է շողոյն սրբոյ անձն ⁶⁴ *:

* Յերրորդ դարու, Սարէլեան աղանդաւորքն՝ որոց առաջ-

Հ. Այց նոցա մէջ մեծ և փոքր, կամ բարձր
և նուաստ կամ առաւել և նուազ:

Պ. Ո՛չ⁶⁵. վասն զի երեքն ևս մի և նոյն են էութեամբ և բնութեամբ, և հաւասար իսկ են զօրութեամբ՝ իշխանութեամբ՝ պատուով և փառօր⁶⁶ *:

նոյզ եղած էր Սարէլ անուն երէց ոմն Լիբեացի, շնորհունէին զԱստուածային անձանց՝ ի միմեանց զանազանութիւնը, այլ զերեքը՝ ի մի խառնակելով՝ մի անձն միայն դնէին յԱստուածային էութեան. և («նոյն մի անձն է, ասէին, որ երբեմն Հոյր անուանի, երբեմն՝ Որդի, և երբեմն՝ Հոգի սուրբ, ևն»): Սոցա ընդդէմ գինեցան զօրաւոր գրուածովք Ս. Աթանաս հայրապետն Աղեքսանդրիոյ, Ս. Բարսեղ Ահարացի, Ս. Գրիգոր Նիւսացի, և այլք: Մեր երանելի Հարքն և հոգեշնորհ վարդապետքն ևս յիշեն իրենանց գրուածոց մէջ զնոյն աղանդաւորքը՝ հերքելով միանգամայն զնոցա մոլորական կարծիքները: Տես յընդարձակ Հրահանգն. յէջ 151. 168. 171:

Արիստ երէցն Աղեքսանդրացի զերից անձանց հաւատարութիւնը ուրանայր՝ ուսուցանելով, թէ Որդին ոչ է Հօր համադոյակից, այլ օտար, արարած, կրտսեր և յետ ժամանակի դոյացած: Սոյնպէս և Մակիդոն պատրիարկն Վ. Պօլսի ուրանայր զՀօգւոյն սրբոյ Աստուածութիւնը՝ ասելով, թէ օտար է նա՝ ի բնութենէն Աստուծոյ, ուստի և ոչ է երկրպագելի ընդ Հօր և Որդւոյ: Զառաջնոյն մոլորութիւնը հերքեց և դատապարտեց նշովիւք Նիկիոյ առաջին ատիգերական ժողովն յամի Տեառն 325, և զերկրորդին՝ Վ. Պօլսի երկրորդ ատիգերական ժողովն յամի Տեառն 381: Զմեր սուրբ վարդապետաց բանքը ընդդէմ

Ն. Ունին նորա առանձին առանձին յատկութիւնք:

Պ. Եւ յո՛ւ, ունին միայն անձնաւորական յատկութիւնք, զորս մեր ամէնեւրանեան Հայրն հաւատոյ՝ սուրբն Պրիգոր Եւսաւորիչ այսու բանիւս լուսարանէ. « Հայր՝ չճրնեալ՝ և ճնօղ է. Արդին՝ չճնօղ՝ և ճնունդ է. և Հոգին սուրբ՝ ոչ ճնօղ և ոչ ճնունդ, այլ՝ ելօղ ⁶⁷» (Մատթ. յէջ 397. ըստ հին տպ.):

Ն. Յումնի՞ յառաջագային կամ ունին զեւրեանց ծագումն՝ Արդին և Հոգին սուրբ:

Պ. Ի միոջէ միայն յանսկզբնական Հօրէ Մատուծոյ ⁶⁸. քանզի ՚ի Վմանէ է Արդին՝ անմարմնաբար յախտենական ճննդեամբ ⁶⁹. ՚ի Վմանէ է և Հոգին սուրբ՝ անհատաբար մշանջնեաւոր բղիմամբ ⁷⁰: Ի Վմանէն երկոքեան, որպէս բոց և ջերմութիւն՝ ՚ի հրոյ, որպէս ճառագայթ և տապ՝ յարեզականէ ⁷¹:

աստուածամարտ հերետիկոսագետացո՛ւ անս յընդարձակ հրահանգն, յէջ 169. 170:

Հ. Հայր միայն է ուրեմն պատճառ Որդւոյ և
Հոգւոյն սրբոյ :

Պ. Այո՛ ⁷², որպէս խոստովանի ուղղափառաւ
պէս մերս Հայաստանեայց Ս. եկեղեցի՝
բանիւ Շ Նորհալի Հայրապետին
«Աստուած անեղ անժամանակ,
Հայր անըսկիզբն և անքանակ,
Որդւոյ պատճառ՝ ծնրնդեամբ անձառ,
Հոգւոյն՝ բրդլամամբ անքրննաբար ⁷³» :

(Ի Շարհի. յԵրէննեց.) :

Հ. Ազնճ է ժամանակ՝ յորում չկային Որ-
դին և Հոգին սուրբ :

Պ. Ո՛չ երբէք. վասն զի երկոքին ևս անսկըզ-
նակից և մշտնջենաւորակից են Հօր Աս-
տուծոյ ⁷⁴ : Ո՛չ Հայրն յառաջ է քան զՈր-
դին, և ո՛չ Որդին յառաջ է քան զՀոգին
սուրբ ⁷⁵ :

Դ. ԱՐԱՐԶԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՅՆ

Հ. Արարչագործութիւնն ի՞նչ է :

Պ. Է՛ ազատ գործողութիւն երկբանձնեայ

Աստուածութեան * առ արտաքս, որով
յոչնչէ ստեղծուեցան ամենայն երևելի և
աներևոյթ արարածք ⁷⁶ :

Ը. Այք են երևելի արարածքն, և ոյք աներև-
ւոյթքն :

Պ. Երևելի կոչին այն արարածքն՝ որոց հնար
է մարմնական աչաց տեսութեան տակ ան-
կանիլ, որպիսի են՝ երկինք, և ինչ որ կայ
անդ. երկիր, և ինչ որ կայ նորա վերայ :
Իսկ աներևոյթ արարածք ասին լոկ հոգեղէն
ստեղծուած էակքն, քի՛ մարդոց հոգիքն,
և հրեշտակքն (թէ բարիք և թէ չարք) :

Ե. ՆԱԽԱԽՆԱՄՈՒԹԻՒՆ

Ը. Նախախնամութիւնն ի՞նչ է :

Պ. Նախախնամութիւն ասի այն Աստուա-
ծային բարեխնամ՝ Տեսչութիւնն, որով նա
ինքն ամենակարող և ամենաբարի Արա-
րիչն՝ ըստ իւր կամացն հաճութեան՝ ինա-

* Այսինքն՝ Ս. երբորդո՞ւմիւն :

մէ զամենայն արարածքը և պահէ իւրեանց
դոյութեանը մէջ, ևս և կառավարէ՝ զիւ-
րաքանչիւրը զէպ յիւր վախճանն ուզղե-
լով⁷⁷ :

Զ. ՄԱՐԳԵՂՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾՈՐԴԻՈՅՆ

Է. Ի՞նչ է Աստուածորդւոյ մարդկու թիւնն :

Պ. Ի՛նչ մարմնանայն և մարդանայն Արդւոյն Աս-
տուծոյ կամ Բանին՝ Հօր և Հօգւոյն սրը-
բոյ հաճութեամբ⁷⁸ :

Է. Օ՞րհարդ եղև այն :

Պ. Արդին Աստուծոյ զմարդկային բնութիւնը
առելով յարենէ սրբոյ Կուսին Մարիա-
մու, և միաւորելով զոյն իւր անեղական
բնութեանը հետ, եղև կատարեալ մարդ՝
կատարեալ Աստուածութեամբ⁷⁹ :

Է. Արի՞նք բնութիւնք էին ուրեմն յԱստուածն
մարդացեալ :

Պ. Այո՛. վասն զի նոյն ինքն՝ Աստուած էր և
մարդ միանգամայն. Աստուած էր՝ Աստ-

ուածային բնութեամբ, և մարդ՝ մարդկային բնութեամբ ⁸⁰:

— Երկուն էին և անձինք:

Պ. Ո՛չ, այլ՝ մի միայն, և այն՝ ոչ մարդկային, այլ՝ Աստուածային, յորում երկաքանչիւր բնութիւնքն՝ (Աստուածայինն և մարդկայինն) միաւորուեցան (Բնութեանն է մի անձնաւորուեցան և անշխոթապէս ⁸¹: Ուստի գնոյն իսկ զմիացեալն յերկուց բնութեանց՝ մի անձն խոստովանիմք, մի դէմ, և մի Տէր՝ Յիսուս Քրիստոս ⁸²:

— Կարելի՞ է ուրեմն՝ ուղիղ մտօք «Մի՛ բնութեան կամ էրկուն բնութեան ասել բանին մարմնացելոյ»:

Պ. Կարելի է, որպէս ասացին յառաջին ժամանակս սուրբ և ուղղափառ Վարդապետք՝ ընդդէմ՝ Նեստորի և Նևտիքէսի մոլորութեանցն * ⁸³:

— Բանն Աստուած՝ ՚ի մարմնանալն՝ առանձայն ամենայն՝ որ ինչ է ՚ի մարդ, (այսին-

* Այս երկու հերետիկոսապետքս երեւեցան ՚ի միում ժամանակի, այսինքն՝ ՚ի հինգերորդ դարու: Նեստոր երկուն բնութեան ասելով՝ զմի քրիստոսն յերկուս անձնաւորութիւնս կամ յեր-

քրն՝ զայն ամենայն՝ որովք է՝ և ասի մար-
զըն՝ Էնդրանի Բանական կամ Բարբ Կարբեալ) :

Պ. Այո՛. վասն զի ոչ միայն մարմին առաւ նա
յայնժամ, այլև ստեղծական մարդկային
(բանական) հոգի հանդերձ իմացական կա-
րողութեամբ, որ է միտք * 84 :

կուս որդիս բաժանէր. այլ որդի ասեր զճնեալն՝ ի Մարիամայ,
և այլ որդի՝ զճնեալն՝ ի Հօրէ յաւիտենականէ : Ուստի և ըզ-
Մարիամ ոչ խոստովանէր Աստուածաձէն (Յնդ Աստուածոյ), այլ
Քրիստոսաձէն. և Քրիստոս ասելով՝ իմանայր Բարբ Կարբեալ, և ոչ Ա-
ստուած Բարբոցեալ : Իսկ Եւսիքէս կամելով՝ Նեստորի մուրու-
թեանը հակառակիլ՝ Բնութեան ասաց՝ ի Քրիստոս թիւր մտօք,
այսինքն՝ պնդելով, թէ Աստուածային և մարդկային բնու-
թիւնքն մի եղին շիթմամբ և այլայլուելով, այնպէս՝ որ բնու-
թեանց յատկութիւնքն չպահուեցան կամ անկորուստ շինացին.
և այլն : Երկօրոնց մուրութիւնքն ևս հերքուած են ի սրբոց
Հարց և յուղղաբառ վարդապետաց թէ մեր եկեղեցւոյ և թէ
այլոց քրիստոնէից : Տես յընդարձ. Հրահանգն. յէջ 276 —
278. 280 — 282 :

* Ապողինար եպիսկոպոսն Լառդիկէ քաղաքի յԱսորիս, և
և հետևողք նորա՝ Ապողինարիտք, չորրորդ դարումը, ուրանային
զայս ճշմարտութիւնս, ուսուցանելով՝ թէ բանն Աստուած
մարմին միայն առաւ՝ առանց մարդկային հոգւոյ, կամ թէ՛ ա-
ռաւ և հոգի՝ բայց առանց մտաց : Ընդդէմ այսպիսի խտորնակ
կարծեաց սոցա՝ ճառեր գրեցին Ս. Աթանաս հայրապետն Աղեք-
սանդրիոյ, Ս. Գրիգոր Նազիանզացի (Աստուածաբան), Ս. Գրի-
գոր Նիւսացի, Յովհան Ոսկերեբան, և այլք : Իսկ զմեր ճշմար-

- Ն. Մարդկային կիրք ևս կրէ՞ր:
- Պ. Այո՛, կրէր՝ բայց կամաւորապէս, իշխանաբար, և առանց մեղաց. վասն զի յանձն առաւ նա միայն զայն անանդոսնելի (անդախարհէն) բնաւորական կիրքերը մարմնոյ և ոգւոյ՝ որք առհասարակ ամենայն մարդոց կամ բոլոր մարդկային բնութեանս պատշաճին, որպիսի են՝ քաղցինալ, ծարաւիլ, վաստակիլ (խնջել, յոգնել), տրտմիլ, հոգալ, արտասուել, երկնչել (երէնչել, երէլ), և այլն⁸⁵:
- Ն. Ունէ՞ր նա՛ և Աստուածային կամք և մարդկային կամք, ևս և Աստուածային ներգործութիւն և մարդկային ներգործութիւն:
- Պ. Այո՛. վասն զի երբ որ զԱստուածութեան զօրութիւնը կամէր ցուցանել՝ զԱստուածայինքը ներգործէր Աստուածաբանը, (որպէս Աստուածաբանը). և երբ որ զմարդկութեան խոնարհութիւնը կամէր յայտնել՝ զմարդ-

տաբարոզ սուրբ վարդապետաց բանքը ընդդէմ մոլորութեան հերետիկոսացս՝ տես յընդարձ. հրահանգն, յէջ 278. 279:

կայինքը ներգործէր մարդկաբար (արդեօ՞
մարդ) * 86:

Ն. Երկու կամքն (Աստուածայինն և մարդ-
կայինն) 'ի մարդացեալն Աստուած՝ չհա-
կառակէին միմեանց:

Պ. Այ՛ վասն զի մարդկային կամքն հետեւէր
(հարստութիւն) միշտ Աստուածային կամացն * 87:

Ն. Արժօք անուամբք կոչեցաւ Բանն Աստ-
ուած՝ յետ մարդեղութեանն:

Պ. Յետ մարդեղութեանն՝ յատկացան նմա
անուանքս՝ Յիսուս, Քրիստոս, Մեսիա, Էփ-
մանուէլ * 88. յորոց առաջինն՝ թարգմանի

* Յետ թնեցորդ դարուն երեւցան այնպիսի հերետիկոսք՝ Յու-
նաց և Ասորաց մէջ, որք յԵւտիբական մտորութեն այլ իմն նոր
մտորութի ճնուցին՝ դաւանելով 'ի Քրիստոս մի միայն կամք և մի
միայն ներգործութիւն, որք և կոչեցան Միւնիտայս կամ Միւնիտո-
քսանս: Սոցա թիւր կարծիքն մերժուեցան և դատապարտուե-
ցան ժողովներով և մասնաւոր գրուածներով 'ի Յունաց և 'ի Լա-
տինացոց: Թեպէտ և մեր ազգի մէջ այս՝ և այլ այսպիսի հերե-
տիկոսական մտորութեանց հետևող որ չէ եղած, այլ այնու
ամենայնիւ երանաչնորհ վարդապետքն Ս. Եկեղեցւոյս Հայաստա-
նեայց չեն դանդաղած ընդդէմ զինիլ այնպիսի մտար վարդապե-
տութեանց, որում ապացոյց են՝ նոցա ողջամիտ գրուածքն, զբոս
ունիմք 'ի մէջ բերել 'ի կարգի վկայութեանց՝ գրքիս վերջումը:

Փրէւ: Երկրորդն և երրորդն՝ Օձեւ: Իսկ
չորրորդն՝ Ընդ Բեւ Աստուծոյ՝ 89:

Ը. Ասան էր կոչեցաւ նա Փրէւ:

Պ. Ասան այն՝ զինորա մարդեղութիւնն կամ
յաշխարհ դարն մարմնով՝ եղև միայն
մարդկային ազգի փրկութեան համար՝ 90:

Ը. Ասան էր Օձեւ անուանեցաւ:

Պ. Ասան կրկին պատճառաց: Մի՛ զինարդ-
կութիւնն միաւորուելով Աստուածու-
թեան հետ յանձն Բանին՝ օծուեցաւ
յԱստուածութենէ անտի՝ 91: Աւմիւս՝ զի
նա կացուցաւ ըստ մարդկութեանն՝ Քա-
հանայ կամ Քահանայապետ, Մարգարէ,
և Թաղաւոր յաւիտենական՝ 92. և այս եղև
օճմամբն՝ որ ՚ի շողոյն սրբոյ՝ 93:

Ը. Արք և զինորդ օճեց զնա շողին սուրբ:

Պ. Այսի և յառաջ ՚ի վայրկենի անդ յղաց-
ման նորա յարգանգի Ս. Աուսին՝ ամե-
նայն շնորհաց և պարգևաց հեզմամբն՝ 94.
և ապա ՚ի մկրտութեան ժամանակին՝ նո-
րա վերայ իջանելով մարմնաւոր տեսեամբ
իբրև աղաւնի՝ 95:

Ն. Միթէ կատարեց Քրիստոս Քահանայի պաշտօնն:

Պ. Եւրո. վասն զի զիւր անձնը պատարագ մատուցանելով՝ նախ առանց արեան՝ Ս. շաղորդութեան խորհրդի մէջ, և ապա արեամբ՝ խաչի վերայ, վասն մեր բարեխօս՝ և հաշտութեան միջնորդ եղև առ շայրն Եստուած ⁹⁶:

Ն. Մարգարէի պաշտօնն ի՞նչպէս կատարեց:

Պ. Յայտնապէս քարոզելով զիւր առաքչի շօր Եստուծոյ պատուէրները, և զլինելոցը (յե-
րոյ լինելի ⁹⁷ բաները) յառաջնեց պատմելով:

Ն. Թագաւորի պաշտօնն ի՞նչպէս կատարեց:

Պ. Մեղաց թագաւորութեանը յաղթելով, զմահու բռնութիւնը լուծանելով, ամենայն մարդկան տիրելով մահուամբն և փառաւոր յարութեամբն, և Տէր և Եստուած ճանաչուելով յերկնաւոր և յերկրաւոր աւրարածոց ⁹⁸:

Ն. Քրիստոս ո՞րպէս ՚ի գլուխ հանեց զՓրկչի պաշտօնը կամ զփրկագործութիւնը:

Պ. Ատտարելով զշայրակամ Տնօրէնութիւնքը ⁹⁹:

Հ. Ի՞նչ են Տնօրէնութիւնքն:

Պ. Տնօրէնութիւնքն կամ Տնօրէնութիւնքն կոչին յԱստուածաբանից և ՚ի Վարդապետաց եկեղեցւոյ՝ այն ամենայն խորհուրդքն և գործքն մարդեղութեան Որդւոյն Աստուծոյ, որք յառաջուց ևս զուշակուած էին մարգարէիւք¹⁰⁰:

Հ. Աշանաւորքն ՚ի Տնօրինականաց ո՞րք են:

Պ. Այսոքիկ. Յղութիւն, Տնունդ, Մկրտութիւն, Աւետարանութիւն, (Քարոզութիւն) շրջագործութիւնք, Չարչարանք, Մահ, Թաղումն, Յարութիւն, Համբարձումն և նստելն ընդ աջմէ Հօր¹⁰¹:

Է. ԵԿԵՂԵՑԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ, ԵՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԿՆՈՒՆ

Հ. Օ՞րինչ է Եկեղեցի Վրիստոսի:

Պ. Եկեղեցի Քրիստոսի (Եթէ հանրապէս մտածուի) է ուղղահաւատ քրիստոնէից՝ Թէ կենդանեաց և Թէ ննջեցելոց՝ համօրէն բազմութիւնն կամ ժողովն, հանդերձ հողևոր Հովուօք կամ Առաջնորդօք¹⁰²:

- Հ. Ո՛վ է նոցա Պլուխ կամ Հովուապետ:
- Պ. Նոցա ամենեցուն՝ իբրև միոյ մարմնոյ և իբրև միոյ հօտի, է միակ Պլուխ, է միակ Հովուապետ կամ Հօտապետ՝ նոյն ինքն Հիմնադիրն եկեղեցւոյ Յիսուս Վ.Ս¹⁰³:
- Հ. Ի քանին բաժանի Վրիստոսի եկեղեցին:
- Պ. Բաժանի յերկուս, այսինքն՝ ՚ի Օ. ինուուրեալ և ՚ի Յաղթական:
- Հ. Ո՞ր է Օ. ինուուրեալն:
- Պ. Է՛ր կենդանի հաւատացելոց (բնորոշեց) խումբն, որք զեռ այս մահկանացու վիճակիս մէջ գտանուելով, և զինուորուած գուլով հոգեկան զէնքերով (Ա-ե-ր-ա-ր-ան-կ-ան օր-ի-ն-ս), պատերազմ ունին ոգեկորոյս թշնամեաց (Վ-ր-ն-ոյ՝ աշխարհի և սարանայի) դէմ*¹⁰⁴:
- Հ. Ո՞ր է Յաղթականն:
- Պ. Է՛ր ննջեցեալ սրբոց (հոգեաց արդարոց) ժողովն ՚ի վերինն Արուսաղէմ (յերիկո), որք յետ յաղթողապէս աւարտելոյ այս աշխարհիս վերայ զնոյն հոգևոր պատերազմի, ելին ՚ի

* կոչի սա յԱստուածաբանից և Սորոնն եկեղեցի, ևս և Պարսկացի եկեղեցի:

մարմնոյ՝ յուսով ընդունելոյ յԱստուծոյ
զյազթութեան փառաց պսակը * 105 :

Ն. Աղօթարանք վասն էր Եփեղեյի անուանին
(ն Կորն. Ժն. 18) :

Պ. Ասան այն՝ զի քրիստոնեայք՝ նոցա մէջ
եկեղեցանալով (հաստատելով)՝ աղօթեն, և
հրապարակաւ զԱստուած պաշտեն ** 106 :

Ն. Քրիստոսի ճշմարիտ եկեղեցոյն յատկա-
կան նշանքն քանի՞ են :

Պ. Չորք են՝ Միութիւն, Սրբութիւն, Ընդ-
հանրականութիւն, Առաքելականութիւն 107 :

Ն. Ասան էր կոչի Ակեղեցին Քրիստոսի՝ Մի :

Պ. Սէ կամ Քի Քի լոչի վասն այն՝ զի նորա
անդամքն (որք են ամենայն ուղղահաւատ
քրիստոնեայք) ներքին և հոգեւոր միու-
թեամբ հաւատոյ՝ յուսոյ և սիրոյ, իբրև
մի մարմին, յօդեալ (հաստատած՝ Քի Քի) են

* Կոչի սա յԱստուածաբանից և Աբրիս Եփեղեյի :

** Բայց այսպիսի ժողովարանքս՝ առ ՚ի զանազանիւ ՚ի նա-
խայիշատակեալ եկեղեցեաց՝ կոչին յԱստուածաբանից՝ նիւ-
նի Եփեղեյի, և Ս. Գրոց մէջ յիշին անուամբքս Տաճար (Ղուկ.
ԺԵ. 10), Տաճարաբնից (Մատ. Ին. 13), Տաճար Աստուծոյ (Ղուկ.
Գ. 4), Տաճար Տիարն (ն. Կորն. Ժն. 20) :

իւրեանց միակ Գլխոյն հետ ¹⁰⁸, որ է Վրիստոս ¹⁰⁹ :

Հ. Այսն էր կոչի Սրբի :

Պ. Սրբի կոչուելոյն պատճառքն են

Նախ՝ զինորա Գլուխն Վրիստոս՝ սուրբ է ամենայնիւ, անմեղ և անարատ ¹¹⁰ :

Երկրորդ՝ զի ազատ է նա (այսինքն՝ Եկեղեցին) յամենայն արատոյ անմաքուր՝ մոլար և սուտ վարդապետութեանց ¹¹¹ :

Երրորդ՝ զի ունի իւր մէջ Վրիստոսազիր՝ սրբարար և շնորհաբաշխ Խորհուրդներ ¹¹² :

Չորրորդ՝ զի նորա անդամքն սրբեալ են յազոյ Աղբնական մեղաց՝ Եւազանի մկրտութեամբն, և հաւատովն՝ որ ՚ի Վրիստոս ¹¹³ :

Հ. Այսն էր կոչի Ընդհանրական :

Պ. Ընդհանրական կամ Տիեզերական (Յունարէն՝ Կոմունիկէ) կոչուելոյն պատճառքն են՝

Նախ՝ զի ունի իւր մէջ՝ և ընդունի սիրով ՚ի ծոց իւր անդամ և ժողովուրդ հաւատացեալ՝ յոր և իցէ ազգէ և յոր և իցէ աշխարհէ՝ անխտրաբար ¹¹⁴ :

Արկրորդ՝ զի տարածուած է և պիտի տարածուի յամենայն ծագս տիեզերաց ¹¹⁵, և անպակասելի մնալով՝ պիտի տևէ՝ ըստ խոստմանն Վրիստոսի՝ մինչև ցկատարած աշխարհի ¹¹⁶:

- Հ. Առաքելական ասուելոյ պատճառն ի՞նչ է:
Պ. Այն է՝ զի շինուած է և հաստատուն մնայ միշտ Առաքելականո՞ւ ճշմարիտ վարդապետութեանց հիման վերայ ¹¹⁷:

ԽՈՐՀՈՒՐԳԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ:

- Հ. Եկեղեցւոյ Խորհուրդքն զի՞նչ են:
Պ. Ան պէսպէս խորհրդաւոր սրբազան գործողութիւնք՝ ի ձեռն զգալի կամ նիւթական նշանաց, որովք՝ արդարացուցիչ՝ փրկարար և կենսատու շնորհքներ պարգևին յԱստուծոյ *՝ այն անձանց, որք օրի-

* Միառարկան կամ Միազեան անուանեալ հերետիկոսքն՝ որք ծագեցան ՚ի կէսն չորրորդ դարու ՚ի Միջագետս, սասուցանէին՝ թէ Եկեղեցւոյ խորհուրդքն չունին բնաւ արդարացուցիչ զօրութիւն և չեն կարող սրբել զմարդոյ հոգին ՚ի մեղաց:

նապէս և արժանապէս ընդունին զայնս ¹¹⁸ :

Հ. Քանի՞ են պղպիսի խորհուրդք :

Պ. Լօթն են, ո՛չ աւելի և ո՛չ պակաս * :

Ա. Մկրտութիւն :

Բ. Դրոշմ :

Գ. Եպաշխարութիւն :

Դ. Հաղորդութիւն :

Ե. Ըմբռնութիւն (կամ Պսակ) :

Ջ. Սարգ (կամ Չեռնադրոսիւն) :

Լ. Օծումն հիւանդաց (որ ասի նաև
Վերջն Օծումն) :

Եւ այսու պատճառաւ շատ անգամ նշովուեցան նոքա այլ և այլ մասնաւոր ժողովոյ մէջ, որպէս գրեն եկեղեցական պատմիչք :

* Վարդանի կամ Վարդանիան աղանդաւորքն՝ որք արհամարհողք և անգոսնողք էին ամենայն եկեղեցական կարգաց և ծիսից, Տէրունեան նշանի (խաչի), Սրբոց պատկերների, և այլն, երկու խորհուրդ միայն ընդունէին, այսինքն՝ Մկրտութիւն և Հաղորդութիւն : Երկուսաներորդ դարումը շատ զօրացած էին նոքա յԱրեմուսա . և նոցա աղանդն մերժուած էր մասնաւոր ժողովով՝ որ եղև 'ի Հռոմ, 'ի 1179 թուին : Այսպիսի խտրմանկ կարծեաց և անուղիղ վարդապետութեանց ձայնակիցք և հեակողք եղեն 16 երրորդ դարումը և այլք՝ Սաքսոնացի Մարտին Լուտերի առաջնորդութեամբ, որք և մինչև ցայսօր յայտնի են ամենեցուն անուամբսս՝ Նորաղանդ, Բողոքական կամ Լսարեւոյն :

Հ. Յուժմէ՞ սահմանուեցան (դրո-եցան) այդ
Խորհուրդքդ :

Պ. Ի վրկչէն մերմէ Յիսուսէ Վրիստոսէ . վն
զն նա միայն՝ իբրև Հեղինակ շնորհաց և

Իսկ մեր Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին (որպէս և այլ ամե-
նայն Առաքելահինն եկեղեցիք) յառաջին դարուց անտի քրիս-
տոնէութեան մինչև ցայժմն ընդունած է և ընդունի զայս եօթն
Քրիստոսասահման սրբարար Խորհուրդքս , որք 'ի սրբոց Առաքե-
լոց և յօրինաւոր յաջորդաց նոցա անընդմիջաբար աւանդուած
են ընդհանուր եկեղեցւոյ , որպէս յայտնապէս ցուցանեն այն
ամենայն Ծիսարանքն՝ զորս ունին ուղղադաւան ազգք քրիստո-
նէից յիւրաբանչիւր լեզուս : Մեր եկեղեցւոյ Ծիսարանի (Մաշ-
տոյ՞) մէջ՝ որ յօրինուած է 'ի հինգերորդ դարու , գտանին ա-
ռանձին առանձին կանոնք և պատշտճաւոր աղօթքներ վասն կա-
տարման Խորհրդոցն՝ Մկրտութեան , Դրոշմի , Ամուսնութեան ,
Արձակելոյ զպապշխարոյս , Հաղորդելոյ զհիւանդոս , Աղօթելոյ 'ի
վերայ նոցա , և այլն : Չե՞նդրո՞ւնիս գրքի մէջ աւանդին Վա-
նոնք վասն աալոյ զատտիճանս Կարգի : Խորհրդո՞րքի մէջ կան
պէսպէս աղօթքներ՝ շարագրեալք 'ի նախնեաց անտի յԱստ-
ուածամերձ սրբոց վարդապետաց՝ վասն կատարման Աստուա-
ճային սուրբ Պատարագի : Յո՞նիսպարտո՞մ անուանեալ գրքի
մէջ ևս՝ զոր շարագրած է մեր ամենեքանեան Հայրն հաւատոյ
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ , որպէս նաև նորա առանձին Արդա) պետու-
թեան մէջ՝ զոր 'ի մէջ բերէ Ագաթանգեղոս ('ի Պատմ-
գտանին պէսպէս Աստուածաբանական ոգեշահ խորհրդածու-
թիւնք՝ որք վերաբերին 'ի Խորհուրդս Մկրտութեան , Դրոշմի ,
Ապաշխարութեան և Խոստովանութեան , Հաղորդութեան , և
Քահանայական Կարգի :

իրբւե միակՎլուխ ընդհանուր եկեղեցւոյ¹¹⁹,
ունէր իշխանութիւն սահմանադիր լինե-
լու շնորհապարզէ սրբարար խորհրդոց:

Ն. Որոց միջնորդութեամբ կատարին կամ մա-
տակարարին (ստեփանոս):

Պ. Եկեղեցւոյ սրբանուէր (ստեփանոս) պաշտօնէից միջնորդութեամբ¹²⁰. վասն զի
կարգ տալու կամ ձեռնադրելու՝ իրաւունք
ունի միայն եպիսկոպոսն¹²¹, և զմիւս վեց
խորհուրդքը կարող են կատարել թէ՛ ե-
պիսկոպոսն և թէ՛ քահանայն¹²²:

Ն. Քանիքն՝ ի խորհրդոց հարկաւոր են ան-
շուշտ ամենայն հաւատացեալոց:

Պ. Չորքն, որք են՝ Մկրտութիւն, Վրոշմ,
Եպաշխարութիւն, շաղորդութիւն. վա-
սնն զի այս խորհրդոցս շնորհաձիր ներգոր-
թեամբքն կարող է իւրաքանչիւր հաւա-
տացեալ՝ ի մեղաց սրբելիլ, ի հաւատս
զօրանալ, փրկութեան հասանել, և յաւի-
տենական կենաց կամ երանութեան ար-
ժանի լինել¹²⁵:

Ն. Արդն, Պսակն, և Վերջին Օծումն ու-
րոց հարկաւոր են:

Պ. 'Մոյն միայն' որք փափագ ունին կամ ըստուգապէս արժանաւոր համարեալ լինին զայնս ընդունելու ¹²⁴ :

Հ. Քանիքն 'ի Խորհրդոց անկրկնելի են :

Պ. Երեքն միայն, այսինքն՝ Մկրտութիւնն *, Գրոշմն, և Վարզն ¹²⁵ :

Հ. Ի՞նչ պատճառաւ չկրկնին այդ Խորհուրդքդ :

Պ. Ե՛յն պատճառաւ՝ որ 'ի հոգիս ընդունողացն անջնջելի կնիք ** տպաւորեն ¹²⁶ : Իսկ Մկրտութիւնն՝ ունի և այլ երկու առանձին պատճառք, որք են

* Գնահատան հերետիկոսք (որոց գլուխ եղած էր Դոնատոս Եպիսկոպոսն՝ Նումիգիա քաղաքի Ափրիկոյ յամին 311) կրկին մկրտէին և կրկին ձեռնադրէին զմիանկամ մկրտեալքը և զձեռնադրեալքը՝ երբ որ ընդունէին նորա զիւրեանց ազանդը : Մերժուեցան սոքա այն ժողովով՝ որ ըստ հրամանի Ոնորիոսի Վայսեր դումարուեցաւ Վարժագինէ քաղաքի մէջ յամին 411 :

** Վե՛կ բառիւս իմանան Աստուածաբանք զայն հոգեւոր կարողութիւնը՝ որով մարդն իրաւունք ստանայ գործելու կամ ընդունելու ինչ որ Աստուծոյ պաշտօնին վերաբերին . ուստի մկրտեալն ունի իրաւունք ընդունելու զՎրոշմը, որպէս և մկրտեալն ու գրոշմեալն՝ ընդունելու զայլ սրբազան խորհուրդքը : Նոյնպէս և Վարդաւորն ունի իրաւունք կատարելու և մատակարարելու զեկեղեցւոյ խորհուրդքը :

Նախ՝ զե գեղ և ջնջիչ է Սկզբնական
մեղաց ¹²⁷ որ մի է:

Նրկրորդ՝ զե պատկեր (օրինակ) է մահուն
Վրիստոսի ¹²⁸, որ միանգամ միայն մեռաւ,
և կրկին չպիտի մեռանի ¹²⁹:

ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ

- Ն. Նրբ հաստատեց Վրիստոս զՄկրտութեան Խորհուրդը:
- Պ. Նրբ որ ինքն մկրտուեցաւ ՚ի Յորդանան ՚ի Յովհաննէս Մկրտչէն ¹³⁰:
- Ն. Նրբ հրամայեց ՚ի գործ դնել զայն:
- Պ. Յետ մահուանն՝ և յարութեանն ՚ի մեռելոց, երբ որ պատուիրեց Առաքելոց զընալ աշակերտել զամենայն հեթանոսքը և մկրտել զնոսա ¹³¹:
- Ն. Որով եղանակաւ պարտ է զՄկրտութիւնը առնել:
- Պ. Պարտ է առնել ըստ հին սովորութեան ընդհանուր եկեղեցւոյ, այսինքն՝ երեք

անգամ ընկղմելով * զերկիտայն աւազանի
(Վերսիէան Ըրոյ) մէջ **՝ յանուն ամենա-
սուրբ Արարիչութեան, Հօր և Արդւոյ և
Հոգւոյն սրբոյ ¹³²:

Հ. Արեք անգամ ընկղմելն զԲՆՆՆ նշանակէ:

Պ. ՕՎՔրիստոսի երեքօրեայ մահը և Թա-
ղումնը ¹³³:

Հ. Օայդ Խորհուրդը ընդունողքն՝ զԲՆՆՆ
օգուտ ստանան:

Պ. Ազատուելով բոլորովին ՚ի մեղաց ծառայ-
ութենէն, և նորածնունելով (Վերսիէան Ըրոյ)

* Առաջին երկուստասան դարերում մկրտութիւնն լինէր՝ առ-
հասարակ ամենայն քրիստոնէից մէջ՝ Հնդկոստ, որպէս այժմս
ևս լինի մեր՝ Յունաց՝ և այլ Արեւելեան քրիստոնէից մէջ. իսկ
սկսեալ յերեքուստասներորդ դարէ՝ սովորական եղև Աստինաց-
ւոց մէջ Հնդկոստ մկրտելն: Յառաջին ժամանակս քրիստոնէու-
թեան՝ կայր սովորութիւն և սրկոստ մկրտելոյ: Եւ շատք
Մատուածարանից համարին, թէ այսու եղանակաւ մկրտուեցան
մի կամ կէս օրուան մէջ 3000 մարդիկ՝ ՚ի Պետրոսէ և յայլոց
Առաքելոց, յերուսաղէժ քաղաքի (Գործ. Է. 41), ևս և բան-
տապետն և նորա ընտանիքն՝ ՚ի Պօղոսէ, բանաի մէջ ՚ի Փիլիպ-
պուս քաղաքի Մակեդոնիոյ (Գործ. ԺԷ. 33):

** Կան և այլ տեսակք մկրտութեան՝ առանց Ըրոյ. որպէս
Մկրտութիւն արեան, և այլն: Տես յԸնդարձ. Հրահանգն. ԺԷ
301 — 303:

ԸԷ) Հոգեպէս 'ի կեանս շնորհաց, կոչին յորդեգրութիւն երկնաւոր Հօրն՝ ժառանգ լինելու նորա արքայութեան¹³⁴ :

ԳՐՈՇԾ

Հ. Գրոշմի Խորհրդոյն հաստատութիւնն երբ եղև :

Պ. Այս Խորհուրդս՝ որ նախ օրինակաւ ցուցուած էր յիջման Հոգւոյն սրբոյ 'ի Յորդանան՝ Վրիստոսի վերայ¹³⁵, և ապա խոստացուած էր 'ի Վրիստոսէ՝ յետ նորա յարութեանն¹³⁶, հաստատուեցաւ յօրն Պենտէկոստէի՝ երբ որ Հոգին սուրբ հրեղէն լեզուօք իջաւ Առաքելոց վերայ՝ Սիոնի վերնատան մէջ¹³⁷ :

Հ. Ի ժամանակս Առաքելոց սրբախաի արարողութեամբ կատարուէր այդ Խորհուրդդ :

Պ. Միայն ձեռաց զբութեամբ և աղօթիւք վասն զի նոքա՝ յետ մկրտելոյ զհաւատարեալքը՝ ձեռք դնէին նոցա վերայ՝ 'ի նշան զրոշմի, և աղօթէին : Աւ Հոգին սուրբ

Լև իջանէր յայնժամ զբողմելոց վերայ
զգալի նշանաւ, այսինքն՝ տալով ոմանց լե-
զուախօսութեան պարզեւ, ոմանց՝ մարգա-
րեական ողի, ոմանց՝ զօրութիւն բժշկե-
լոյ՝ հրաշագործելոյ¹⁵⁸, և այլն:

Ը. Այժմ առ մեզ որպէս կատարուի՝ և ու-
րոց ձեռամբ:

Պ. Ըստ հին աւանդութեան եկեղեցւոյ՝ կա-
տարուի օժմամբ սրբալոյս իւղոյ (Նուսնի)¹
'ի ձեռն քահանայից * . որք յետ մկրտելոյ
զերեխայն, իսկոյն զբողմեն զնա՝ խաչաձե-
օծելով նախ՝ զնորա ճակատը ** յա-

* Ի սկզբան անդ բրիտանեութեան, զԳրոշմի խորհուրդը
տային միայն Առաքեալք, և նոցա յաջորդքն, այսինքն՝ եպիս-
կոպոսունք (Գործ. ք. 14—16). վասն զի «Այս իսկ էր, ասէ,
Ոսկերեբան, Առաքելոցն վեհագոյն առաւելութիւնն» (Ի Մեկն.
Գործ. ճառ ժք): բայց ապա այս պաշտօնս յանձնուեցաւ յեկեղե-
ցւոյ նաև քահանայից . որպէս զի և այն տեղերում՝ ուր շքտանին
եպիսկոպոսունք, անդրոշմ շնան հաւատացեալք: Լատինացւոց
եկեղեցին՝ սկսեալ յերեքտասաներորդ դարէ՝ սահմանած է՝ Գը-
րոշմի խորհուրդը տալմանկանց՝ ոչ յառաջ քան զեօթնամեայ հա-
տակը: Իսկ մեր եկեղեցին պահելով զհին Առաքելական սովորու-
թիւնը, կանոնադրած է՝ տալ անմիջապէս զինի մկրտութեան:

** Թեպէտ և՛ ի կատարման խորհրդոյս՝ սովորութիւն է օծել

նուն ամենասուրբ Արքայազնութեան, և ապա զգգայարանքը և զայլ մասունքը մարմն մնոյն¹³⁹ :

Ը. Ի՞նչ օգուտ ստանայ դրոշմեալն :

Պ. Բնդունելով իւր հոգւոյ՝ մէջ զհոգւոյն սրբոյ ներքին օծութիւնը՝ զօրանայ այնու և հաստատի ՚ի հաւատս, և անդամ որոշուելով Չինուորեալ եկեղեցւոյ՝ իբրև քաջամարտիկ զինուոր սպառազինի ընդդէմ՝ փորձութեանց, և պատրաստի՝ համարձակապէս և առանց երկիւղի խոստովանելու միշտ զՔրիստոսական սուրբ հաւատը¹⁴⁰ :

նչ միայն զճակատը մկրտուածին, այլև զգգայարանքը, ևս և զսիրտը և զթիկնամէջքը (չքաւիւլը), և զերկու ոտից երեւքը. բայց ըստ Աստուածաբանից՝ յատուկ տեղի Գրոշմի համարի ճակատն, ըստ բանին «Եւ տեսի՛ և ահա գառն կայր ՚ի վերայ լերինն Սիոնի, և ընդ նմա հարիւր քառասուն և չորս հազարք, որ ունէին զանուն նորա, և զանուն հօր նորա գրեալ ՚ի վերայ ճակատուց նոցա» (Յայտն. ԺԴ. 1) : Այլ տեղեաց օժմունքն՝ ըստ ասելոյ ոմանց՝ սահմանուած են յեկեղեցւոյ առ ՚ի հանդիսաւորութիւն արարողութեանն : Գ. Տաթևացին (՚ի գիրս Հարց. հատ. Թ. սրակ. Ը) համարի թէ նաև սրտի և քամակի օժմունքն են ՚ի խորհուրդ Գրոշմի. և ՚ի Բարոզագիրսն (՚ի հատ.

ԱՊԱՀԻԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ապաշխարութեան Խորհուրդն երբ հաստատուեցաւ :

Պ. Երբ որ Վրիստոս՝ յետ իւր յարութեանն՝ երևելով Առաքելոց Միոնի վերնատան մէջ, փչեց ՚ի նոսա՝ և ասաց «Առէք Հոգի սուրբ. եթէ ումէք թողուցուք զմեզս, թողեալ լիցի» (Յովհ. ի. 22. 23) :

Հ. Ի՞նչ օգուտ ստանայ քրիստոնեայն՝ ապաշխարելով :

Պ. Սրբի յԱնձնական մեղաց *, և վերստին

Ձմեռ. էջ 576) ասէ թէ «Դրոշմն է՝ զոր ՚ի ճակատն և ՚ի գագաթն և ՚ի սիրտն դրոշմեմք» : Իսկ այլք այլ կարծիք ունին. որոյ վերայ պիտի խօսիմք յատկապէս մեր «Ծիսապատում» անուանեալ գրքուկի մէջ :

* Անշնտն (կամ ըստ այլոց՝ ներհորհուն) կոչին այն մեղքերն՝ զորս գործէ մարդ՝ յետ սրբուելոյն ՚ի Սկզբնական մեղաց՝ մկրտութեամբ : Երբորդ դարու կիսում՝ Նովատիանոս երէցն հռովմայեցի՝ որ գլուխ եղև Նովատեան հերետիկոսաց, ուսուցանէր՝ թէ յետ մկրտութեան մահուչաի մեղոք մեղանչողաց անօգուտ է ապաշխարութիւնն. և թէ՛ եկեղեցին չունի իշխանութիւն զմեղուցեալքը յետ մկրտութեան՝ ընդունել յապաշխարութիւն կամ արձակել ՚ի մեղաց : Դատապարտեցաւ սա յայլ

արժանանայ արդարութեան շնորհացը՝
զոր կորուսած էր մեղանչելովն ¹⁴¹:

Հ. Ի՞նչպէս պարտ է մեղաւոր քրիստոնէին
յԱպաշխարութիւն դիմել:

Պ. Ատարեալ զզմամբ սրտի ¹⁴², խոստովա-
նելով Աստուծոյ՝ առաջի քահանայի՝ զիւր
գործած մեղքերը ըստ ամենայն հանգա-
մանացն ¹⁴³, և հաւատարով աներկբայ յու-
սով՝ թէ Վրիստոսի չարչարանաց և մա-
հուան արդեամբքն արձակումն ՚ի մեղաց
պիտի ընդունի յԱստուծոյ՝ բանիւ քա-
հանային ¹⁴⁴:

Հ. Ամենայն մեղք քաւի՞ն Ապաշխարու-
թեամբ:

Պ. Այո՞* . վասն զի Աստուած խոստացած է՝

և այլ մասնաւոր ժողովոց՝ որք գումարուեցան Հռովմ մէջ եր-
րորդ դարումը:

* Կան մեղքեր՝ որք յատկապէս համարին ընդդէմ՝ Հոգւոյն
սրբոյ, և Անթուղի կոչին յԱստուածաբանից, հայելով յայն բանն՝
զոր ասաց Քրիստոս. «Ամենայն մեղք և հայհոյութիւնք թողցին
մարդկան, բայց զՀոգւոյն հայհոյութիւն (այսինքն՝ հայհոյելն
զՀոգին, կամ հայհոյութիւնն՝ որ զՀոգւոյն) մի թողցի» (Մատթ.
Վ՛ր. 31): Բայց իմանալոյ համար՝ թէ ո՞չք են այն մեղքերն, և

կամի և կարէ յամենայն մեղաց սրբել ըզմեզ՝ երբ որ մեք մեզէն դառնամք առ նա, և հաստատուն առաջադրութեամբ այլ ևս չմեղանչերոյ՝ խոստովանիմք զմեր մեղքերը ¹⁴⁵, և յանձն առնումք յօժարութեամբ սրտի կատարել գրահանայի նշանակած ապաշխարանքը՝ առ ՚ի վճարումն ¹⁴⁶:

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Ձ. Երբ սահմանեց Վրիստոս զչաղորդութեան Խորհուրդը:

Պ. Յիւր մատնութեան զիշերին *, երբ որ յեօին ընթրիքում անձամբ կատարելով զայն Աստուածային սուրբ Խորհուրդը,

Թէ ինչ պատճառաւ Անիւզէ կոչին, կարգս գՅովհաննու Երզրնկացոյ հանձարեղ բացատրութիւնը՝ զոր պիտի մէջ բերեմք ՚ի Ծանօթ. մահու չափ մեղաց: Իսկ Ոսկերերան «Անթողի մեղք այն է, ասէ, զոր որ գործիցէ՝ և պարծիցի» (՚ի Մեկն. Վողոս.):

* Այլ առաջին օրն էր Բաղարջակերաց՝ սկսեալ յ՚րեկոյն չինգ շաբաթուն ըստ Մովսիսական օրինադրութեան (Մատ. ից. 17: Մարկ. ժց. 12: Ղուկ. իբ. 7):

պատուէր՝ միանգամայն և իշխանութիւն՝
տուաւ Առաքելոց, որ նորա ևս այնուհետև
զնոյն ըստ այնմ օրինակի առնեն ՚ի յիշա-
տակ այն մահուան՝ որով ինքն պիտի մե-
ռանէր ¹⁴⁷:

Հ. Այդ Խորհուրդդ որովք նիւթովք կատա-
րուի առ մեզ:

Պ. Ըստ հնագոյն սովորութեան եկեղեցւոյ և
ըստ աւանդելոյ մեծ Քահանայապետին
մերոյ Արքայն Պրիգորի Առսաւորչի՝ կա-
տարուի անխմոր (բողոք) հացիւ և անա-
պակ (անշար) գինւով * ¹⁴⁸:

Հ. Ի՞նչ կայ հաւատալի՝ այդ Խորհրդոյդ
մէջ:

Պ. Հաւատալին՝ այս Աստուածային անձա-
ռահրաշ Խորհրդոյս մէջ՝ այն է, զի զկնի
սրբագործութեան հացին և գինւոյն, նոյն
իսկ հացի տեսակին տակ՝ կայ և բաշխի

* Աւելորդ խորութիւն է կարծիր զինի սրտն ըն Պատարա-
գի համար. վասն զի «Արեանն Քրիստոսի նիւթ գինին, ասէ Ս.
Ներսէս Շնորհալի, յորոց և իցէ գունոց՝ ընդունելի է, եթէ
սեւաւ, եթէ կարմիր, և եթէ սպիտակ» (ի թղթ. առ Ալեքս):

ճշմարտապէս կենդանարար մարմինն՝ Վրիստոսի, և նոյն իսկ զինեոյ տեսակին տակ՝ կայ և բաշխի ճշմարտապէս սրբարար արիւնն Վրիստոսի ¹⁴⁹:

Ճ. 'Աղբա՛ որք արժանապէս հաղորդին ամենասուրբ մարմնոյ և արեան Տեառն, որպիսի ոգեշահ և փրկաւէտ պտուղս վայելին:

Պ. 'Աերելի մեղաց թողութիւն գտանեն, Վրիստոսի հետ միանան հոգւով, և զյաւիտենական կեանքը ժառանգելու արժանի լինին * ¹⁵⁰:

Ճ. Արպիսի հոգևոր պատրաստութիւնք հարկաւոր են քրիստոնէի՝ արժանապէս ընդունելոյ համար զսուրբ Հաղորդութիւնը:

Պ. Հարկաւոր են՝ մաքրուիլ յառաջուց խոս-

* Անարժանութեամբ զայս խորհուրդս ընդունողի համար՝ այսպէս գրէ Ս. Առաքեալն Պաւղոս. «Այսուհետեւ որ ուտիցէ զհացս, կամ ըմպիցէ զբաժակս Տեառն անարժանութեամբ, պարտական եղիցի մարմնոյ և արեանն Տեառն: Փորձեսցէ մարդ զանձն իւր, և ապա՛ ի հացէ անտի կերիցէ. և ի բաժակէն արբցէ. զի որ ուտէ և ըմպէ անարժանութեամբ, դատաստանս (այսինքն՝ դատարարութեան) անձին իւրում ուտէ և ըմպէ. զի ոչ խորէ զմարմինն Տեառն» (Ա. Կորն. ժն. 27—29):

տովանութեամբ և ապաշխարութեամբ յամենայն ծանր կամ 'ի մահացու մեղաց, հրաժարուիլ բոլորովն 'ի մարմնական անկարգ ըզձից, և ունել եռանդուն փափագ՝ կամ բորբոքուած սէր՝ զանձնը Աստուծոյ նուիրելու, և զնորա պատուիրանքները պահելու ¹⁵¹:

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

1. Այլք հաստատուեցաւ Ամուսնութեան Խորհուրդն:
2. Այլք որ բացայայտ բանիւ վճռեց Տէրն մեր Քրիստոս՝ որ ըստ Աստուածային հրամանի՝ միմեանց հետ Ամուսնութեամբ կապեալքն (այր և կին), չբաժանուին 'ի միմեանց * ¹⁵²:
3. Ուրեմն յառաջ քան զայն՝ Խորհուրդ չէր Ամուսնութիւնն:

* Ոմանք յԱստուածաբանից հասարին, թէ Քրիստոս 'ի Խորհուրդ եկեղեցւոյ բարձրացոյց զԱմուսնութիւնը՝ գնալովն 'ի հարսանիսն՝ որ 'ի Կանա քաղաքի Գալիլեացւոց (Յովհ. Թ. 2):

Պ. Ա՛ջ. այլ՝ էր լոկ դաշնակցութիւն ինչ կամ
կապ անլուծանելի երկուց ամուսնակցաց
մէջ՝ սահմանուած յԱրարչէն ՚ի սկզբանէ
աշխարհի՝ մարդկային ազգի բազմասերուն
համար ¹⁵⁵: Բայց Վրիստոս բարձրացոյց
զայն ՚ի կարգ շնորհաբեր Խորհրդոց ¹⁵⁴:

Ն. Ինչո՞վ կատարուի առ մեզ այդ Խոր-
հուրդդ:

Պ. Արթիւք և օրհնութեամբ քահանայի,
որ զերկու հաւատացեալ չափահաս ան-
ձինքը (որոք և ոչնէ)՝ ըստ նոցա ազատ հա-
ւանութեան՝ կապակցէ միմեանց հետ ան-
բաժանապէս՝ ՚ի նշանակ հոգևոր և մշտն-
ջենաւոր միաւորութեան Վրիստոսի ընդ
Ս. Եկեղեցւոյ ¹⁵⁵:

Ն. Անքակտելի՞ է ուրեմն կայն քրիստոնէա-
կան Ամուսնութեան:

Պ. Այո՛. վասն զի ցորչափ կենդանի են ամուս-
նաւորք (այլ և ինչ)՝ կապուած են միմեանց
հետ Աստուածադիր օրինօք Պսակի, և ար-
գելուած է թէ այր մարդուն և թէ կնոջն՝

յայլ ամուսնութիւն անցանել յառաջ քան
զամուսնակցի մահը * 156 :

ԿԱՐԳ

Հ. Օրսարգի Խորհուրդը երբ աւանդեց
Վրիստոս :

Պ. Նախ՝ յիւր մատնութեան զիշերին, երբ
որ յետ սահմանելոյ վերնատան մէջ զՀա-
ղորդութեան Խորհուրդը, քահանայա-
գործութեան իշխանութիւն տուաւ Նու-
քելոց՝ ասելով «Օպս արասջիք առ իմոյ
յիշատակի 157 » : Նւ ապա՝ ի Համբարձ-
ման օրն, երբ որ Չիթենեաց լերան վերայ
օրհնելով զամենայն աշակերտքը 158՝ տուաւ
նոցա Վահանայապետական բարձրագոյն
աստիճան կամ իշխանութիւն 159 :

Հ. Նորբա՝ որք Սարգի արժանանան, որպիսի

* Օրինակ որ է և երկրորդ և երրորդ ամուսնութիւնն՝ յետ
մահու ամուսնակցին . իսկ աւելին քան զայն՝ ոչ : Տես յընդարձ.
Հրահանդն . յէջ 325. 326 :

իրաւունք կամ հոգևոր իշխանութիւն ընդունին:

Պ. Ընդունին իրաւունք՝ եկեղեցւոյ մէջ սպասաւորելու, եկեղեցական սուրբ պաշտօններ կամ սրբազան խորհուրդներ կատարելու, ժողովուրդ հովուելու, ամենեցուն՝ հոգւոյ փրկութեան ճանապարհը ուսուցանելու, և այլն¹⁶⁰:

Ը. Քանի՞ աստիճան ունի Աարդն:

Պ. Եօթն¹⁶¹:

Ե. Դանապանութիւն:

Բ. Դպրութիւն (կամ Ընթերցողութիւն):

Գ. Երդմնեցողութիւն:

Դ. Ջահընկալութիւն:

Ե. Ախասարկաւազութիւն:

Զ. Սարկաւազութիւն:

Է. Քահանայութիւն*:

* Իւրաքանչիւր աստիճանի յատկացեալ ուրոյն ուրոյն գործքերը տնս Ն. Լամբրոնացւոյ «Խորհրդածութիւն 'ի կարգս եկեղեցւոյ» անուանեալ գրքի մէջ (յէջ 83—85). ևս և Սըրբազնակատար Մ. զատողիկոսի «Ուղեցոյց քրիստոնէական վար-

Հ. Աթէ աւելի քան զԹՄՆ չեն Աարգի աստիճանքն, ուրեմն պատուով միայն զանազանի 'ի Վահանայէ՝ Ապիսկոպոսն, և յԱպիսկոպոսէ՝ Աթողիկոսն:

Պ. 'Նոքա զանազանին 'ի միմեանց՝ ոչ միայն պատուոյ աստիճանաւ, այլև իշխանութեամբ Աարգի, և իշխանութեամբ Իրաւաբանութեան * 162:

Հ. Որպէս:

Պ. Ապիսկոպոսն՝ իւրեան սեպհական՝ հոգեւոր պաշտօններով և իրաւաբանութեամբ՝ վերագոյն է քան զՎահանայն 165, և Աթողիկոսն՝ իւրեան սեպհական՝ սրբազան պաշտօնների գերազանցութիւն, և 'Նախապետական ճայրագոյն իշխանութեամբն՝ զոր ունի իւր ընդհանուր ազգին վերայ՝ 'ի

զապետութեան») անուանեալ գրքի մէջ, որ 'ի մօտ ժամանակս տպագրութեամբ 'ի լոյս պիտի ելանէ:

* Բառ իւս էրասմբանսիան՝ Աստուածաբանք իմանան զդատելոյ իշխանութիւնը ըստ իրաւանց և օրինաց, որ Ատոմնութենէ՝ Իւրիսիոյն ասի:

Տոգեորս, վեհագոյն է քան զեպիսկոպոսն,
և է Գլուխ Վահանայապետական ¹⁶⁴ :

Ն. Որպիսի արարողութեամբ տայ եպիսկոպոսն զՎարզը կամ զՎարզի աստիճանքը :

Պ. Եղօթելով, և ձեռք զնկելով ընծայուած անձնի վերայ ¹⁶⁵, ևս և մեռնով օծելով զճակատը և զերկու ձեռքը խաչաձև՝ թէ որ ընծայուածն ընդունելու է Վահանայութեան աստիճան * ¹⁶⁶ :

Ն. Որպիսի անձանց արժան է Վարզ տալ :

Պ. Միայն այնպիսի անձանց, որք բաւական զիտութիւն ունելով՝ կարող են զայլս ևս վարժել Տոգեշահ ուսմանց մէջ, և որք վրկայուած են ՚ի ժողովրդականաց՝ վասն իւրեանց սրբութեան և անարատութեան՝ թէ ՚ի վարս, թէ ՚ի բարս և թէ ՚ի հաւատս ¹⁶⁷ :

Ն. Ո՞րք անարժան համարին Վարզի :

Պ. Տգէտ՝ անուսումն՝ մոլի՝ անպարկեշտ և

* Յեպիսկոպոսական ձեռնադրութեան՝ սովորութիւն է ըզգազաթնը օծել :

չարագործ մարդիկ, ևս և այնպիսիք՝ որք
դեռ հասակի կատարելութիւն չունին, և
որք ըստ մարմնոյ ևս արատաւորք կամ պա-
կասաւորք են ¹⁶⁸:

ՕՇՈՒՄՆ ՀԻՒՆՆԻՆՑ

- ▲. Հիւանդաց Օժման Խորհուրդն երբ ա-
ւանդեցաւ ՚ի Վրիստոսէ:
- Պ. Երբ որ նա զհիւանդները բժշկելոյ կարո-
ղութիւնը և իշխանութիւնը տուաւ Առա-
քելոց՝ ասելով «Օհիւանդս բժշկեցէք»
(Մատ. Ժ. 8):
- ▲. Ինչո՞ւ համար սահմանուած է այդ Խոր-
հուրդդ:
- Պ. Օժանը և վտանգաւոր հիւանդները զօ-
րացուցանելոյ համար՝ յուսով թեթեա-
նալոյ ՚ի մարմնական ցաւոց, և թողու-
թիւն գտանելոյ՝ թեթեւ մեղաց ¹⁶⁹:
- ▲. Առաքեալք որպիսի եղանակաւ սովոր էին
կատարել զայդ Խորհուրդդ:
- Պ. Սովոր էին կատարել, երբեմն՝ միայն ձեռք

զնելով Տիւանդաց վերայ՝ և աղօթելով¹⁷⁰,
և երբեմն ևս՝ իւղով օծելով զնոսա յա-
նուն Տեառն¹⁷¹:

Հ. Մեր Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին զո՞րն
յայն երկու եղանակներից որոշած է այդ
Խորհրդոյդ կատարման համար:

Պ. Օտուաջինը, որ է՝ աղօթիւք միայն, Ե-
ւետարան կարդալով, և Ս. Խաչի Տեառ-
նազրութեամբ կատարել ՚ի ձեռն քահա-
նայից *¹⁷²:

Ը. ՇՆՈՐՀԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

Հ. Օրինչ է Շ Նորհաբաշխութիւն:

Պ. Է՛ գերբնական շնորհաց կամ պարգևաց

* ԱՅՆ քրիստոնեայք զայս Խորհուրդս կատարեն նաև օրհ-
նութեան իւղով, օծելով զՏիւանդի աչքերը՝ ականջները՝ հո-
տոտելիքը՝ բերանը՝ երիկամունքը՝ ձեռքերը և ոտքերը: Իսկ
թէ ինչ պատճառաւ խափանուած է՝ կամ լաւ ևս ասել չէ
հաստատուած մեր ազգի մէջ իւղոյ գործադրութիւնն՝ ՚ի կա-
տարման Խորհրդոյս, տե՛ս ՚ի Հանդիսարանն Ուղղափ. Հայ. եկեղ.
(յէջ 364 — 369), որ է յօրինուած Սրբազնակատար Վաթո-
զիկոսին մերոյ Տ. Մատթէոսի, և տպուած է ՚ի Կոստանդնու-
պօլիս յամին 1854:

բաշխումն առ անդամս Չինուորեալ եկե-
ղեցւոյ * Մատուծոյ ձրի բարերարութե-
նէն՝ Վրիստոսի արդեամբքն ¹⁷³ :

Հ. Գերբնական Շնորհքն կամ Պագեւքն զինչ
են և ՚ի քանի՞ տեսակս բաժանին :

Պ. Էն պէսպէս Աստուածադղեցիկ փրկուէս
ներգործութիւնք կամ զօրութիւնք, որոց
և գլխաւորագոյն տեսակքն՝ երկու են, և
կոչին Հանդարտ Շնորհք, և Չրեւան կամ
Չրեարտ Շնորհք ** :

Հ. Ո՞րք են Հանդարտ Շնորհք :

Պ. Այնոքիկ են՝ որք զմարդը արդարացու-
ցանելով՝ առնեն Աստուածահաճոյ ¹⁷⁴, որ-
պիսի են այն արդարացուցիչ և սրբարար
շնորհքներն՝ որք տուեալ լինին սրբազան
Խորհրդոց միջնորդութեամբ՝ միայն վասն
ընդունողի օգտին և փրկութեանն ¹⁷⁵ :

* Այսինքն՝ առ հասարակելու :

** Թէպէտե երկու տեսակ շնորհքն ևս ձրիարար տուեալ մե-
նին, սակայն զանազանութեան համար՝ սովորութիւն եղած է
առ Աստուածաբանս՝ զմինը Հանդարտ կոչել, և զմյւսը՝ Չրե-
ւան կամ Չրեարտ :

Հ. Այբ են Չբեկան կամ Չբեհուր անուանեալ
Շ նորհրներն:

Պ. Այնպիսի են՝ որք բաշխին յատկապէս ոչ
վասն ընդունողի օգտին կամ պարծանացն,
այլ՝ վասն հասարակաց շննութեան, կամ
վասն տնօրինելոյ զայլոց փրկութիւնը, որ-
պիսի են՝ ձիրքն կամ պարզեքն Իմաստու-
թեան, Գիտութեան, Բժշկութեան,
Մարգարէութեան, Աքանչեկազործու-
թեան, և այլն ¹⁷⁶:

Թ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՌԵԼՈՑ

Հ. Օրնչ է Յարութիւն մեռելոց:

Պ. Ի՛՞՞ զործ Աստուածային կարողութեան,
որով մեռելոց մարմինքն ունին յառնել
(Կենդանեալ) յօրն վերջին դատաստանի՝
միաւորուելով իւրեանց հոգւոց հետ * ¹⁷⁷:

* Ձմարմնոց յարութիւնը անկարելի համարելն և չընդու-
նելն ոչ միայն հեթանոս փիլիսոփայք՝ Եպիկուրեանք և Սոյի-
կեանք (Գործ. ԺԷ. 18. 32), այլև աղանդաւոր Հրէայքն՝ Սա-
ղուկեցիք (Մատթ. իբ. 23), ևս և Հիմնոս և Փիղեսոս (Ք.

- Հ. Յարուցեալ մարմինքն արդարոց զնոյն
հանգամանքը պիտի ունենան՝ զորս ունէին
ի մահկանացու վիճակիս:
- Պ. Ո՛չ այլ պիտի զգենուն (սրտան) նոքա նո-
րանոր Աստուածապարզև ձիրքեր կամ
պքանչելի կատարելութիւնք. վասն զի պի-
տի լինին առաւել ևս պայծառ՝ փառաւոր՝
գեղեցիկ՝ երագաշարժ՝ նուրբ՝ թեթև՝ զօ-
րեղ, և միանգամայն անախտ՝ անցաւակիր՝
անապական և անմահ¹⁷⁸:

Ժ. ՎԵՐՋԻՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆ

- Հ. Օ՛րնչ է Վերջին Պատաստանն:
- Պ. Է՛՛հ հրապարակաւ իշխանական դատողու-
թիւնն Վրիստոսի ՚ի կատարածի աշխար-
հիս, որ պիտի լինի երբ որ գայ նա միւ-

Տիմ. ք. 17. 18)՝ որք էին ՚ի չրեից հաւատացեաց, և հետե
ւ որք նոցա՝ կերին թեանք, Մանիքեցիք, և այլք: Սոցա մուր-
րութեանց գէմ խօսելով Ս. Առաքեալն Պաւղոս յառաջին թըր-
թին առ Վորնթացիս (գլ. 4)՝ զօրաւոր բանիւք հաստատե
զյարութեան ճշմարտութիւնը:

սանգամ յերկնից Աստուածային զօրու-
թեամբ և փառօք, և նոյն իսկ մարմնովն՝
որով ծնաւ 'ի Աուսէ և համբարձաւ յերկ-
րէ ¹⁷⁹ :

Ն. Օ՛ր մարդիկը պիտի դատէ նա :

Պ. Պիտի դատէ զամենայն մարդիկը առհասա-
րակ, թէ՛ զկենդանիքը և թէ՛ զմեռածնե-
րը ¹⁸⁰, արդարապէս հատուցումն առնելով
իւրաքանչիւրոց գործոցը համեմատ ¹⁸¹ :

Ն. Ո՞րպիսի հատուցումն պիտի լինի արդա-
րոց, և ո՞րպիսի՝ մեղաւորաց :

Պ. Արդարքն պիտի հրաւիրուին 'ի Վրիստո-
սէ յերկնից արքայութիւն՝ զյաւիտենա-
կան կեանքը և երանութիւնը ժառանգելու
հոգևով և մարմնով, և մեղաւորքն պիտի
մերժուին 'ի դժոխս՝ զյաւիտենական տան-
ջանքը կրելու հոգևով և մարմնով ¹⁸² :

Ն. Ո՞րպիսի բարիքներ վայելելով պիտի երջան-
կանան արդարք արքայութեան մէջ :

Պ. Պիտի երջանկանան՝ յանչափս զմայլելով՝
Աստուծոյ և Աստուածայնոց զէմյանդի-
ման (պայծառ) տեսութեամբ ¹⁸³, կենակից

լինելով միշտ Վրիստոսի հետ, պարակցելով Աստուծոյ հոգեղէն պաշտօնէից (այսինքն՝ հրէշտակաց) ¹⁸⁴, և այլն:

Հ. Մեղաւորաց տանջանքն դժոխոց մէջ՝ ի՞նչ պիտի լինին:

Պ. Պիտի լինին՝ զրկումն իսպառ յԱստուածային երանական տեսութենէն, խղճի տաղնապ (անհանգստութիւն), անվարատելի տրտմութիւն և ցաւ, կատաղի յուսահատութիւն, և այլն ¹⁸⁵:

Հ. Նո՞րք պիտի լինի աշխարհիս կատարածն:

Պ. Այդ մեզ գիտելի չէ՛, այլ միայն Աստուծոյ: Ուստի ասաց Վրիստոս աշակերտացն՝ «Ո՛չ է ձեզ գիտել զժամն և զժամանակս՝ զոր Հայր եզ յիւրում իշխանութեան (Պ.ործ. Խ. 7). և Պաւղոս Առաքեալն զրեց Թեսաղոնիկեցի քրիստոնէից «ՕրՏե՛ան * իբրև զգող զիշերի այնպէս հասանէ» (Խ Թեսաղ. Ե. 2):

* Այսինքն Բրիտանի երկրորդ գուրդան ժամանակն ի կատարածի աշխարհիս:

ԳԼ Բ

ՅՈՅՍ

Հ. Յոյսն զինչ է:

Պ. Է՛ այնպիսի հաճութիւն կամ յօժարութիւն հոգւոյ, որով սպասեմք ստանալ զայն ամենայն բարիքները կամ զանձառելի պարզեքը՝ զորս խոստացած է Աստուած տալ իւր սիրելեացը՝ ի հանդերձեալ (Հուշ) աշխարհին * 186:

Հ. Ա՞յք են խոստացուած բարիքն կամ պարզեքն:

Պ. Ե՛ն՝ կեանք և հանգիստ անվախձան, և երանութիւն մշտնջենաւոր:

Հ. Արո՞ց միջնորդութեամբ խոստացաւ Աստուած զայնպիսի բարութիւնքը:

Պ. Խոստացաւ նախ՝ մարդարէից բերանով, և

* Այսինքն՝ այն անանցանելի կենաց վիճակին մը, որ պիտի յաջորդէ այս անցաւոր կենացս:

տպա աւելի յայտնի՝ իւր մարմնացեալ Արդ-
ւոյն՝ Յիսուսի Քրիստոսի՝ բերանով¹⁸⁷ :

Ը. Քրիստոս երբ հրատարակեց զխոստ-
մունքները :

Պ. Երբ զեռ երկրի վերայ էր, մանաւանդ երբ
որ վարդապետել (+րուշէլ) սկսաւ Երանու-
թեանց վերայ՝ ասելով վճռարար. «Երա-
նի աղքատաց հոգևով, զի նոցա է արքայ-
ութիւն երկնից : Երանի սգաւորաց, զի
նոքա մխիթարեսցին» և այլն (Մատ. է.
3. 4—11) :

ԳԼ . Գ

ՍԵՐ

Հ . Օ՛րհնչ է Սէրն Աստուծոյ :

Պ . Է՛ այնպիսի յօժարութիւն կամաց կամ ձգտումն ոգւոյ, որով սիրեմք զԱստուած վասն իւր, այսինքն՝ վասն այն՝ զի է՛ նա ամենայնիւ կատարեալ, անսահման բարի, բուն բարութիւն, և մեր իսկ վերջին վախճան ¹⁸⁸ :

Հ . Օ՛րհնչ պահանջէ Աստուծոյ Սէրն ՚ի մէնջ :

Պ . Պահանջէ՛ նորա կամացը հնազանդել, և զնորա օրէնքը կամ պատուիրանքները պահել ¹⁸⁹՝ խորշելով ՚ի չարէն, և գործելով զբարին ¹⁹⁰ :

Հ . Քանի՞ տեսակ Աստուածային Օրէնք կան :

Պ . Արկու . յորոց մին է Բնական—Աստուածային, և միւսն Գրական—Աստուածային :

ԲՆԱԿԱՆ — ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՕՐԷՆՔ

- Հ. Ո՞ր է Բնական — Աստուածային Օրէնքն :
- Պ. Ի՛ մտաց ճանաչողական զօրութիւնն կամ խիղճն, որ ՚ի բնէ (՚ի քննութեան) անգիր տպաւորուած է մարդոց սրտի մէջ՝ վասն ցուցանելոյ նմա՝ թէ որ բանն բարի է՝ և որն չար, որն ուղիղ՝ և որն թիւր, որն իրաւացի՝ և որն անիրաւ, և այլն¹⁹¹ :
- Հ. Ամենայն մարդիկ ունի՞ն զայդ անգիր օրէնքը :
- Պ. Այո՛. վասն զի ամենաբարի Արարիչն ՚ի սկզբան անդ ՚ի ստեղծման ժամանակին տուած է նոցա զայս բնական լոյսը¹⁹². որպէս զի այնու կարողանան նոքա խմանալ որոշաբար՝ թէ որոց (էնչէաներէ) պիտոյ է հաւելլ, և յորոց (էնչէաներէ) խորշիլ (նեանալ, հրախարհիլ)¹⁹³ :
- Հ. Այլ որպիսի Օրէնքներ յառաջացան կամ կարեն յառաջանալ յայդ Օրինաց :
- Պ. Ամենայն մարդկային Վրական Օրէնք, կամ Կանոնադրութիւնք, թէ՛ Ակեղեցաւ

կանք՝ որք սահմանին յԱկեղեցական Իշխանութենէ, իւրաքանչիւր քրիստոնեայ ազգաց մէջ, և թէ Վաղաքականք՝ որք հաստատին ՚ի Վաղաքական Իշխանութենէ, իւրաքանչիւր Տէրութեանց մէջ ¹⁹⁴ :

Հ. Պարտական են քրիստոնեայք և այնպիսի Օրինաց հնազանդել:

Պ. Այս պարտական են հնազանդել՝ իբրև Աստուծոյ հրամանի ¹⁹⁵ :

Հ. Այս ան էր:

Պ. Այս ան երկուց պատճառաց: Մի՛ զի այն օրէնքներն ևս՝ ճնունդք են Բնական Օրէնքին (սոցիոլոգիայի)՝ զոր Աստուած ինքն է սպաւորած իւրաքանչիւր մարդոյ սրտի մէջ ¹⁹⁶ : Եւ միւս՝ զի օրինադիրքն և կանոնադիրքն (օրինաւոր Հոգևոր Տեսուչք Ժողովրդոց և օրինաւոր Թագաւորք կամ Իշխանք)՝ յԱստուծոյ կարգուած են, և նորա պաշտօնեայքն կամ սպասաւորքն են ¹⁹⁷ :

ԴՐԱԿԱՆ — ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՕՐԷՆՔ

- Հ. Ո՞ր է Գլրական — Աստուածային Օրէնքն,
և ՚ի քանին բաժանի:
- Պ. Է՛ր բովանդակութիւնն այն ամենայն Աստուածատուր պատգամաց և հրամանաց՝ որք գրով աւանդուած են, և բաժանին ՚ի Հին և ՚ի Նոր¹⁹⁸:
- Հ. Ո՞ր է Հին Օրէնքն, և ո՞ր Նորն:
- Պ. Հին Օրէնքն՝ ասին այն ամենայն Աստուածաւանդ պատուիրանքներն՝ որք հրատարակուած են Մովսիսի և այլոց մարգարէից ձեռամբ, և պարունակին Հին Ատակարանի մէջ¹⁹⁹: Եւ Նոր Օրէնքն՝ կոչին այն ամենայն Քրիստոսաւանդ վարդապետութիւնքն և պատուիրանքներն՝ որք հրատարակուած են Արքոյ Առաքելոյ միջնորդութեամբ, և պարունակին Նոր Ատակարանի մէջ²⁰⁰:
- Հ. Հին Օրինաց պատուիրանքներն քանի՞ տեսակ են:
- Պ. Երեք, որք են

Ե. Բարոյակն, որք բարուց ուղղու-
թեան վերաբերին:

Բ. Օխակն, որք զկրօնի արտաքին
պաշտամունքը ցուցանեն (այսինքն՝
Օւեւը):

Գ. Ղատաստանակն, որք դատաստանա-
կան գործոց վերաբերին, և զյան-
ցաւորաց պատիժքը որոշեն:

Հ. Հարկ է քրիստոնէից զՀին Օրէնքը պա-
հել:

Պ. Օխական և զՂատաստանական Օ-
րէնքները հարկ չէ՛ պահել²⁰¹, այլ միայն
զՎարոյականքը՝ որք պարունակուած են
Տանաբանեայ պատուիրանաց մէջ:

Ն. Այն էր քրիստոնեայք պարտական չեն
պահելու զՕխական և զՂատաստանա-
կան Օրէնքները:

Պ. Այն այն՝ զի Օխականքն լոկ օրինակը
կամ ստուերը գոլով Վրիստոսադիր Խոր-
հրդոց²⁰², յետ Վրիստոսի խաչելութեան
և մահուան դադարեցան (Խաչանուեցան)²⁰⁵:
Նոյնպէս և Ղատաստանականքն անպէտ

եղին և ջնջուեցան, որովհետև Վրիստոս՝
փոխանակ ժամանակաւոր վարձուց և պատ-
ժոյց՝ յաւիտենական վարձ և պատիժ սահ-
մանեց ²⁰⁴ :

Զ. Բարոյական Օրինաց պահպանութիւնն
վանն էր հարկաւոր է և քրիստոնէից :

Պ. Այնն այն՝ զի Բարոյական Օրէնքն ոչ
միայն չիտափանուեցաւ ՚ի Վրիստոսէ, այլ
և կարևորագոյն բացայայտութեանց յաւե-
լուածներով վերստին հաստատուեցաւ. ²⁰⁵ :

Է. Ո՞ք են Տանաքանեայ պատուիրանքն Աս-
տուծոյ :

Պ. Այսոքիկ են

Ա. Մի եղիցին քեզ այլ աստուածք՝
բաց յինէն :

Բ. Մի արասցես կուռս :

Գ. Մի առնուցուս զանուն Աստուծոյ
քո ՚ի վերայ սնտտեաց :

Դ. Յիշես սրբել զօր շաբաթու * :

* Շաբաթապահութիւնն՝ ըստ ասանդելոյ Մեկնեաց՝ ըս-
կըսուած էր Ազամայ ժամանակէն, և սովորութեամբ կայր

- Ե. Պատուեալ զհայր քո և զմայր:
- Չ. Մի սպանաներ:
- Լ. Մի շնար:
- Ը. Մի գողանար:
- Թ. Մի սուտ վկայեր:
- Ժ. Մի ցանկանար տան ընկերի քոյ,
մի անդոյ նորա, մի կնոջ նորա, մի
ծառայի նորա, մի անասնոյ նորա,

միշտ չրեկց մէջ, բայց այս պատուիրանեալ՝ որոշագոյն ևս սահմանուեցաւ 'ի ժամանակս Մովսիսի:

Առ քրիստոնեայս՝ 'ի սկզբանէ անտի օրէն եղև Շարաթի տեղ պահել զՄիաշարաթ: Եւ այս՝ այնո՛ւ պատճառաւ, զի (որպէս յայտնի է յանփոփոխ և 'ի մշտնջեննաւոր աւանդութենէ) յետ համբարձմանն քրիստոսի, սահմանադրութեամբ Առաքելոց՝ շարաթանալոյ (հանգստանալոյ) օր նշանակուեցաւ Միաշարաթն, յատկապէս 'ի պատիւ յարութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի քրիստոսի. որոյ վասն և օրն այն՝ Յունական ձայնիւ կոչուեցաւ Գիբեթի (ըստ մեզ՝ Վիբաթի), որ նշանակէ Տէրունի, Տէրունիան: (Տես 'ի Յայտն. ան. 10: Իգնատ. 'ի Թղթ. առ Մագն.):

Յետ քրիստոսի, յառաջին դարու, երևեցան քրիստոնէից մէջ այնպիսի աղանդաւորք՝ որք ասելին, թէ պարտ է Վիւրակէի տեղ զՇարաթ օրը սուրբ պահել ըստ չրեական օրինաց. որոյ վասն կոչուեցան նորա Շաբաթիստիկա կամ Շաբաթապահ, և Առաքելոց՝ ժողովով մերժուեցան 'ի 51 թուին: (Տես 'ի Գործ. 4Լ ժէ):

և մի՛ ամենայնի՛ զինչ ընկերի քո
իցէ (ՆԼ. Ի. 3—17: Ի՛ Օրին. Ե.
7—21):

Ն. Նոր Օրինաց պատուիրանքներն ունի՞ն
աւելի կատարելութիւնք քան զՆին Օրի-
նաց պատուիրանքները:

Պ. Այո՛. վասն զի ոչ միայն խորշեցուցանեն
(“բռնէն”) զմեզ յամենայն տեսակ մեղաց
կամ ՚ի մտլութեանց, այլ և հրամայեն զե-
րազանցագոյն Աստուածահաճոյ առաքի-
նութիւնք գործել, և այլն²⁰⁶:

Ն. Մեղաց տեսակքն քանի՞ են:

Պ. Արիւ, Սկզբնական, և Ներգործական:

Ն. Ո՞ր է Սկզբնական մեղքն:

Պ. Ի՛նչ՝ Նախամարդոյն Ադամայ այն առաջին՝
անձնական և միանգամայն հաղորդական *

* Անյնտան և Հազարտան ասի մեղքն Ադամայ վասն այն՝
զի Ադամ սկզբնահայր գոլով մարդկութեանս, մեղանշելովն
ընդդէմ պատուիրանին Աստուծոյ՝ կորոյս իրաւամբ ոչ միայն
զիւր սկզբնական արդարութիւնը, այլ և զայն ամենայն դեր-
նական պարզեքը և զանախտութեան ձիրքերը՝ զորս ըստ խոստ-
մանն Աստուծոյ պիտի ժառանգէին նորս սերունդքն՝ և թէ մնայր

մեղքն՝ որով մահուչաւի մեղանչեց նա ընդ-
դէմ իւր ամենակարող Արարչին ²⁰⁷ :

Հ. Ի՞նչ էր Ադամայ մեղքն :

Պ. Ա՛նհնազանդութիւն պատուիրանին Աս-
տուծոյ ²⁰⁸ . վասն զի իւր ազատ կամօքն յո-
ժարեցաւ ուտել իւր կնոջ Աւայի հետ
յայն ծառի պտղէն՝ զոր Աստուած արգե-
լած էր ²⁰⁹ :

Հ. Այդ մեղաց հետեանքն կամ պատիժն ի՞նչ
եղև :

Պ. Այլև դատապարտութիւնն մեր՝ Նախա-

նա յանմեղութեան , որպէս գրեն ամենայն ողջամիտ Աստուա-
ծաբանք՝ հայելով՝ ի բանս Աստուածաշունչ գրոց :

Ի սկզբան հինգերորդ դարու Պեղապիոս անուն աղանդապետ
ոմն Անդղիացի , և ապա նորա աշակերտքն , Յուլիանոս (Պեղա-
պեան) և Պեղեստիոս , հակառակեցան այս միաձայն վարդապե-
տութեան ընդհանուր եկեղեցւոյ՝ պնդելով , թէ Ադամ մեղան-
չելովն իւր անձին միայն վնասեց՝ և ոչ թէ իւր զաւակացն կամ
բովանդակ մարդկային ազգի , թէ՛ մարդիկ առանց մեղաց ծնա-
նին . թէ՛ նորածին մանկանց հարկաւոր չէ՛ մկրտիլ ՚ի մեղաց
սրբընտելոյ համար , և այլն : Սոցա այսպիսի մոլորութիւնքն հեր-
քուեցան յամենայն ողջամիտ վարդապետաց՝ նախ մասնաւոր ժո-
ղովոց մէջ՝ որք գումարուեցան յԵրուսաղէմ , ՚ի Պարթաբինէ ,
՚ի Հռովմ , և յայլ տեղիս , և ապա Եփեսոսի՝ երրորդ տիեզերա-
կան ժողովոյն մէջ , յամի Տեառն 431 :

Ճնողաց (Աղամայ և Աւայի) թէ ըստ հող-
ւոյ և թէ ըստ մարմնոյ, թէ այս կենաց և
թէ հանդերձեալ կենաց վիճակի մէջ²¹⁰, որ
և տարածուեցաւ իրաւամբք՝ նորա ամե-
նայն զաւակաց վերայ՝ իբրև հայրենի ժա-
ռանդութիւն²¹¹:

Հ: Աւրեմն ամենայն մարդիկ ընդ սկզբնական
մեղօք ծնան և ծնանին:

Պ. Այո՞ *²¹², որպէս վկայէ և մարգարէն Վա-

* Յայս ընդհանուր կարգէ մարդկային ծննդոց 'ի բաց առ-
նուէլ պարտ է բոլորովին զԱստուածամայր Աղյան Մարիամ, որ
առանձին իմն Աստուածային շնորհիւ ազատ պահուելով 'ի մե-
ղաց անտի Նախահօրն՝ էր սուրբ և մաքուր ամենայնիւ յառա-
ջին վայրկենէ անտի յղութեանն. ուստի անարատ քարոզի և
տօնախմբի յընդհանուր եկեղեցւոյ՝ ոչ միայն նորա ծնունդն, այլ
և յղութիւնն:

Չայս ճշմարտութիւնս՝ որ աւետարանուած էր և Գաբրիէլ
հրեշտակապետի բանիւն առ Ս. Աղյան «Մի՛ երկնչիր՝ Մարիամ,
զի գտեր շնորհս յԱստուծոյ» (Ղուկ. ն. 30), բարեվայելչապէս
հօշակէ և մեր շայաստանեայց Ս. եկեղեցին՝ հոգենուազ եր-
գովքս. «Բանաւոր երկիր՝ Տիրուհի, անդաստան՝ մաքուր 'ի
փշոց մեղաց: — Անթառամ ծաղիկ՝ անդատապարտ շառաւիղ՝
վերաբուսեալ յարմատոյն Յեսսեայ» ('ի Շարակ.): Եւ հոգե-
կիր չաւետորն մեր՝ Ս. Գրիգոր Նարեկացի 'ի նոյն միտս ասէ.
«Մեղուցելոյ կնոջն առաջնոյ առանց յանցանաց զաւակ դովե-

ւիթ՝ ասելովն «Անօրէնութեամբ յղացաւ,
և ՚ի մեղս ծնաւ զիս մայր իմ» (Սաղմ.
Ճ. 7):

Հ. Ինչո՞վ կարեմք մէք սրբուիլ ՚ի սկզբնական
մեղաց:

Պ. Սուրբ աւաղանի մկրտութեամբն ²¹⁵, ըստ

ցար: — Երանեալ ես դու ՚ի լեզուս անբիծս ընտրական շրբ-
թանց, ծաղիկդ Յեսսեայ պողոյն մեր կենաց, որ ՚ի դրութենէ
խառնութեան քառից յեղանակեալ տարեբաց՝ անկցորդ մնա-
ցեր ՚ի մասնէ հոգածնելոցս հասարակաց, ոչ բերօղ ծանրու-
թեան ընակակիր համաստեղծս կարեաց» (՚ի Ներբ. Առախն):

Ընդունուած է նոյնպէս յընդհանուր եկեղեցւոյ և յամենայն
ուղղամիտ Աստուածաբանից, թէ ըստ իմիք այնպիսի առանձին
չնորհ վայելեց և կարապետն և մկրտիչն Քրիստոսի Յովհաննէս՝
սրբուելով ՚ի սկզբնական մեղաց յառաջ քան զծնանիլն՝ մօր
արգանդին մէջ, երբ որ Տիրամայր Աղյան (որոյ արգանդումն էր
Սրբիչն մեղաց Բանն մարմնացեալ) ողջոյն տուաւ Եղիսաբէթի:
(Ղուկ. ւ. 40 — 44): Այս ևս ծանուցուած էր նոյն հրեշտա-
կապետի բանիւն՝ որ առ հայրն նորա Զաքարիա. «Հոգւով սրբ-
բով լցցի անդտին յորովայնէ մօր իւրոյ» (Ղուկ. ւ. 15):

Երեմիա մարգարէի համար ևս հաւանին ոմանք ասել, թէ
նոյնպիսի առանձին չնորհի արժանացած էր (Տէս առ Աիւրղի Եր.
՚ի Առչ. ընծ. գլ. 7): Եւ զայս ասեն՝ հայելով նոյն իսկ մարգա-
րէի դրածին. «Եղև բան Տեառն առ իս՝ և ասէ. Կինչև ըս-
տեղծեալ էիր յորովայնի, գիտեմ՝ զքեզ. և մինչև ելեալ էիր
յարգանդէ, սրբեցի զքեզ» (Երեմ. ւ. 4. 5):

որում և Վրիստոս Տէրն մեր ասաց. «Որ
հաւատայ և մկրտիցի՝ կեցցէ» (Մարկ.
Ժ. 16):

Ն. Ո՞ր է Ներգործական մեղքն, և ՚ի քանինս
բաժանի:

Պ. Ներգործական յոգի ասին մեր ամենայն անձ-
նական մեղքերն՝ զորս զործեմք մեր կենաց
ընթացքի մէջ ՚ի չափահաս հասակի, և
բաժանի յերկուս, այսինքն՝ ՚ի Մահու-
չափ, և ՚ի Ներելի:

Ն. Ո՞րք են Մահուչափքն, և ո՞րք Ներելիքն:

Պ. Մահուչափ կոչին այն ամենայն ծանր ծանր
մեղքերն՝ որք կատարեալ հաւանութեամբ
կամաց գործին և արհամարհանօք Աստ-
ուածային պատուիրանաց*. և Ներելի կոչին

* Թէպէտև ամենայն մեղք ընդդէմ են Աստուծոյ (այսինքն՝
Եռանձնեայ Աստուածութեան), բայց ըստ առանձին նկատման
Աստուածաբանից՝ տկարութեամբ գործեալ մեղքերն՝ համարին
ընդդէմ Հօր Աստուծոյ ամենակալի. անգիտութեամբ գործեալ-
քըն՝ ընդդէմ Որդւոյ, որ է Իմաստութիւն Հօր. և գործեալքն
կամաւ՝ նենդութեամբ կամ չարութեամբ սրտի և արհամարհա-
նօք պատուիրանացն Աստուծոյ՝ ընդդէմ Հօգւոյն սրբոյ, որ է
Ազբիւր բարութեան և Թողութեան: Եւ այս վերջինքս յաս
կապէս Անթուղի կոչին, և են հեռեւեալքս.

այն ամենայն թեթև և ոչ շատ վնասակար
մեղքերն՝ որք կամ անգիտութեամբ գոր-
ծին, կամ տկարութեամբ, և կամ ակա-
մայաբար ²¹⁴;

Ձ. Պլիտաւորքն 'ի մեղաց՝ ոյք են:

Պ. Այնորիկ են՝ որք կարող են ծնող և աղ-
բիւր լինել այլ ևս բազմատեսակ մեղաց:

Ա. Յուսահատութիւն, այսինքն՝ բոլորովին անոյս լինել 'ի
գտանելոյ Աստուծոյ զթողութիւն մեղաց և զվրկութիւն
հոգւոյ:

Բ. Յանդգնաբար յուսալ յողորմութիւնն Աստուծոյ՝ առանց
մտածելոյ զնորա արգարութիւնը:

Գ. Հակառակել ընդդէմ ծանուցալ ճշմարտութեան:

Դ. Չարաչար նախանձ ընդ բարիս եղբօր:

Ե. Անկարեկից խստասրտութիւն:

Զ. Անդեղջ յամառումն 'ի մեղս:

Յովհաննէս Երզնկացին՝ որ մեր Մեկնիչ վարդապետաց մինն
է, ընդարձակ խօսի այս յիշատակուած մեղքերի վերայ՝ գրելով
այսպէս. « Թեպէտ ամենայն մեղք ընդդէմ Աստուծոյ է՝ որ երիս
է և մի, սակայն յատկապէս ասի ոմն (ընդդէմ) Հօր, ոմն Որդ-
ւոյ, և ոմն՝ Հօգւոյն սրբոյ. քանզի 'ի Հայր որ մեղանչէ տկա-
րութեամբ, և յՈրդի՝ ազխտութեամբ, վասն զի Հայր իշխա-
նութիւնն է, և Որդի՝ իմաստութիւն: Արդ՝ ընդդէմ իշխանու-
թեանն՝ տկարութեամբ, և ընդդէմ իմաստութեանն՝ ազխտու-
թեամբ որ մեղանչէ. և թեպէտ մեղք է, բայց թողութիւն ու-
նի. զի պատճառ՝ ոմն զտկարութիւնն ունի, և ոմն զազխտու-

Հ. Քանի՞ են այնպիսի մեղքերն :
Պ. Եօթն՝

Ե. Հպարտութիւն :

Բ. Կախանձ :

Գ. Բարկութիւն :

Դ. Ծուլութիւն :

Թիւնն : Իսկ 'ի Հոգին սուրբ մեղանչէ որ նենգութեամբ՝ յորժամ կարէ և գիտէ հակառակել շարեաց, բայց նենգութեամբ միայն զայն ընտրեաց . . : Անխղի ասաց զայսպիսիս Քրիստոս . զի ոչ երբէք ընթեռնումք 'ի գրոց՝ եթէ թողեալ իցէ, որպէս Մեկքիսեգեկ Անհոյք և Անհոյք ասի . ոչ եթէ ոչ ունէր (հայր և մայր), այլ զի ոչ գրեցաւ : Դարձեալ՝ զի հակառակի աղբեր թողութեանն, որ է Հոգին սուրբ : Դարձեալ՝ վասն անկարութեան մարդոյ, զի հաղիւ կարէ որ պատրաստիլ առ 'ի յընդունել զչնորհս՝ վասն ծանրութեան մեղացն, որ է ընդգէմ Հոգւոյն սրբոյ : Դարձեալ՝ Մե՛ Քոյնի ասելն՝ երկակի է . երբեմն՝ թէ Ո՛չ թողեալ լինի . որպէս մեղք հրեշտակաց և կորուսելոց մարդկան անթողլի . և երբեմն ըստ այնմ է անթողլի՝ զի ոչ ունի պատեհութիւն յինքեան թողուլ, թէպէտ ըստ Աստուծոյ պատեհութեանն՝ ամենայն մեղք է թողլի : Բայց ամենայն մեղք մահու չափ՝ անթողլի է, զի հակառակին շնորհացն՝ ոչ թողուն զմեզս : Եւ այս լինի ըստ վեց եղանակի, որք են անսակք մեղաց 'ի Հոգին սուրբ . առաջին՝ անյուսութիւն . երկրորդ՝ լրբութիւն . երրորդ՝ ճանաչել զճշմարտութիւն և հակառակել, չոր-

Ե. Ազահութիւն:

Չ. Որկրամոլութիւն:

Ի. Բողախոհութիւն:

Հ. Կարէ՞ մարդ ազատ մնալ բողոքովին յամենայն Ներգործական մեղաց:

Պ. Ոչ²¹⁵. բայց կարէ զգուշանալ 'ի կամաւո-

բորդ՝ նախանձ եղբայրական սիրոյ. հինգերորդ՝ խտտարտութիւն. վեցերորդ՝ անապաշառ մեռանել):

«Քոյ 'ի տեղիս (յայս) տարակուսանս, եթէ զխորդ ոչ թողցէ զմեզս՝ յորժամ ապաշխարիցէ որ. և այն զի ասաց՝ Ո՛չ կամիմ՝ զմահ մեղաւորին, այլ զգարձն. մանաւանդ թէ նորա՝ որ զայն բան ասացին (այսինքն՝ հայհոյիչն շոքոսոյն), բազումք 'ի նոցանէ ապաշխարեցին հաւատովք՝ և արգարացան: Արդ՝ կամ թէ ոչ թողու դատաւորն՝ զի ցուցցէ եթէ որչափ ծանր է յանցանքս այս. և թէ թողուցու՝ յայտ արացէ թէ որչափ է բարերարութիւն նորա: Եւ դարձեալ՝ (ոչ) եթէ ոչ թողու եթէ ապաշխարեսցեն. այլ զի որ զգեն հայհոյութեան զգենու, յափշտակեալ է զմտոս նորա, և ոչ տայ թոյլ դառնալ յապաշխարութիւն. վասն որոյ կանխատես զօրութեամբն իմացեալ զանդարձութիւն նոցա՝ ասաց զայս. .: Դարձեալ՝ որ զՀոգին սուրբ հայհոյէ՝ մի թողցի նմա, մի յայսմ աշխարհի և մի 'ի հանդերձելուն: Հայհոյող սուրբ Հոգւոյն նորա՝ են՝ որ անդեղջ մեռանին մեղօք՝ ոչինչ համարելով զՀոգւոյն վարդապետութիւն, որ խրատէ դառնալ 'ի մեղաց: Արդ՝ այսպիսիքս յորժամ մեռանին՝ թողութիւն ոչ ունին յայսմ աշխարհի. զի ոչ խոստովանեցան» և այլն ('ի Մեկն. Մատթ. դԼ. ԺԻ):

րապէս մեղանչելոյ: Եւ այս լինի՝ ոչ թէ
միայն մարդոյն յօժարակամ ջանիւքն, այլ
և օգնականութիւն Աստուծոյ շնորհացն ²¹⁶.
զոր պարտ է աղօթիւք * խնդրել ²¹⁷:

Ն. Ի քանի՞ս բաժանի Աղօթքն:

Պ. Յերկուս, այսինքն՝ ՚ի Հրապարակական,
և յԱռանձնական:

Ն. Ո՞ր է Հրապարականն, և ո՞ր Առանձնա-
կանն:

Պ. Հրապարակական աղօթքն այն է՝ զոր
հրապարակաւ (այսինքն) այլ աղօթաւո-
րաց հետ ՚ի միասին առնեմք եկեղեցւոյ մէջ,
սահմանադրուած ժամանակներում** ²¹⁸:

* Քանի մի մասնաւոր գիտելիքները աղօթից վերայ՝ տես
Մեղարձակ Հրահանգի մէջ. յէջ. 88 — 91:

** Ս. Եկեղեցին հայելով՝ ՚ի բան մարգարէին Գաւթի «Եօթն
անգամ յաւուր օրհնեցից զքեզ (Սաղմ. ճժժ. 164), սահմա-
նած է ՚ի սկզբանէ անտի եօթն կանոնական ժամերութիւնք
իւրաքանչիւր աւուր, որք են՝ Գիշերայինն, Առաւօտեանն,
Երրորդ ժամուն, Վեցերորդ ժամուն, Իններորդ ժամուն, Երե-
կոյեանն, Հանգստեանն: Սոցա վերայ յաւելացան օտաւ և այլ
երկուք, այն է՝ Արեւապալին և Խաղաղականին: Եւ այս՝ այնու
խորհրդով, որ ՚ի գէմն իւրաքանչիւր անձանց ամենասուրբ Եր-

Իսկ Առանձնականն այն է՝ զոր առանձնաբար (Ձեռնակ) կատարեմք մեր սննեկաց մէջ, կամ այլ պատշաճաւոր տեղերում երբ և իցէ ²¹⁹ :

Ն. Աղօթից զլիսաւորն ո՞րն է :

Պ. Է՛ Տէրունական աղօթքն « Հայր Տէր », որ թէև համառօտ է, բայց բովանդակէ իւր մէջ զամենայն կարևոր խնդրուածքը մարդոյ համար :

Ն. Քանի՞ խնդրուածք կան այն աղօթքի մէջ :

Ըորդութեան՝ կատարուին երեք երեք ժամերգութիւնք ըստ այսմ կարգի

Գիշերայինն

Վեցերորդ ժամունն

Հանգստեանն

Առաւօտեանն

Իններորդ ժամունն

Երեկոյեանն

Արեագալին

Երրորդ ժամունն

Խաղաղականին

} 'ի դէմն Հօր Աստուծոյ :

} 'ի դէմն Որդւոյն Աստուծոյ :

} 'ի դէմն Հոգւոյն սրբոյ :

(Տես 'ի Ժամագիրս) :

Պ. Եօթն. վասն զի խնդրեմք այնու յերկնա-
ւոր Հօրէն յԱստուծոյ՝

Ա. Որ արժանացուցանէ զմեզ՝ սուրբ
առնել (խառնորէլ) զնորա ամենա-
սուրբ անունը՝ որդիաբար ծառայե-
լով նմա :

Բ. Որ նա ինքն մեր սրտի մէջ Թագա-
ւորէ Հնորհօք, որպէս զի չծառայեմք
մեղաց :

Գ. Որ զօրացուցանէ զմեզ՝ հնազան-
դութեամբ կատարել զնորա կամքը
երկրիս վերայ, այնպէս՝ որպէս հրեշ-
տակքն կատարեն յերկինս :

Դ. Որ տայ մեզ զմեր հանապազորդ (ա-
մեն քրոն) հացը, այսինքն՝ ինչ որ
հարկաւոր է մեր ժամանակաւոր կե-
նաց պիտոյքի համար :

Ե. Որ զմեր պարտիքը (յանցանք) Թո-
ղու, որպէս և մեր մեր պարտապա-
նաց, (նոցա՝ որք յանցանքք էն առ մեզ)
Թողումք :

Գ. Որ թոյլ չտայ մեզ փորձութեանց
մէջ անկանիլ:

Խ. Որ պահէ զմեզ 'ի չարէն, այսինքն՝
յորպիսի և իցէ՝ 'ի չար գործոց, 'ի
չար խորհրդոց, և այլն*:

* Չայս աղօթքս ճոխ իմաստիւք մեկնած են ընդարձակօրէն
հոգեհանձար վարդապետքն մեր՝ Եղիշէ, և Ն. Լամբրոնացի-
բայց զհամառօտ և զգիւրիմաց բացատրութիւնը, կարող են ա-
չակերտք և ամենայն ընթերցասէրք տեսանել «Ուղեցոյց քրիս-
տոնէական հաւատոյ» անուանեալ գրքի մէջ. զոր յառաջ ևս
յիշատակած եմք:

«Եւ մեր այսուհետեւ շնորհօք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի զՏեա գնասցուք վարդապետութեան Աստուածային Գրոց, անմոլորապէս 'ի նոսա հայելով, և տեսանելով զիմաստն՝ որ 'ի նոսա : Եւ նախ առաջին զանձինս կրթելով 'ի Հրահանգս նոցա ոգեշահս, և ապա այլոցն ուսուցանելով») :

Ս. ՇՆՈՐՀԱԼԻ

('ի ՄԵԿՆ. ԲԷԼ. ԿՈՒՆՊ. ԵՄՄԵՐՈՒՆ) :

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՔ

«Ո՛չ եթէ որպէս մարդկան հաճոյ թուէր՝ եղա-
հաւատոցս հաստատութիւն, այլ յամենայն գրոց ազ-
դոյ ազդոյ բան ժողովեալ՝ ՚ի մի վարդապետութիւն
հաստատութեան կատարին» :

(Կիւրեղ եր... ՚ի Կ... Ընթ. Գլ. Է) :

«Պահեսցո՛ւք զբարւոյք աւանդն՝ զոր ՚ի Հարանցն
առաք, երկիրպագանելով Հօր և Որդւոյ և Սուրբ Հոգ-
ւոյն, Որդւով՝ զՀայր, և Հոգւով՝ զՈրդի ծանուցեալ.
յորս մկրտեցաքն, յորս հաւատացաքն, առ որս ե-
կաքն» :

(Գրեթէր Աստուածաբ. Եւս որս, ճառ ԺԷ) :

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՔ

ՅԵՍՍՈՒԵՎՆՆՈՒՆԸ ԳՐՈՅ *

ԵՒ Ի ՍՐԲՈՅ ՎԱՐԳԱԳԵՏԱՅ

Ի ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԿԱՐԳԵԼՈՅՆ ԲԱՆԻՑ

1

Մատթ. իմ. 8. 10. Յովհ. ժի. 13 : Ա. Կորն. 7. 11 :

— Կատարեաց (Քրիստոս) զարդարութիւնս ամենայն ՚ի փառս և ՚ի պարծանս մարդկութեանս մերում, և եղև վարդապետ ամենայն արարածոց (Գ. Լուսաւորիչ ՚ի Յաճախապատում. Ճառ ժի) :

— Ամենայն հաւատոց մերոց հիմն հաստատուն և ճշմարիտ՝ է ինքն Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս. և ՚ի վերայ այսր վիմի հաստատեալ են հաւատք, և ՚ի վե-

* Աստուածաշունչ Գրոց վկայութեանց տեղերը միայն նշանակել ըստ գլխոց և համարոց՝ բաւական համարեցար, ըստ որում ամենայն բարեկարգ վարժատանց մէջ և ամենայն ընթերցասէր մարդոց մօտ գտանի այժմ նոյն Ս. Գիրքն :

րայ հաւատոյն՝ շինուածն մինչև 'ի կատարած իւր :
Բայց հիմն նա ինքն է 'ի սկզբանէ շինուածոյ ամենայ-
նի (Յակոբ Մծբն. Ճառ ւ. վասն հաւատոյ) :

2

Մատթ. Դ. 23 : Գործ. ւ. 1 :

— (Վրիստոս). լուսաւոր վարդապետութեամբ ըս-
տուգեաց ճշմարիտ հաւատս յամենասուրբ Երրորդու-
թիւնն (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. Ճառ ԺԴ) :

— Վախանկար օրինակս ուրիշ հովիւքն հոգևորք
զհովիւն քաջ՝ որ եղ զանձն իւր 'ի վերայ ոչխարացն,
որ բանիւք ասաց և ուսոյց, և արդեամբք կատարեաց
(Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. Ճառ Կ. 'ի Յորդոր.) :

— Գլխովք՝ եթէ Որդին Աստուծոյ եկն, և ետ մեզ
միտս, զի ծանիցուք զճշմարիտն : Մէր զԱստուածխո-
սութիւն Որդւոյն ասէ՝ որով ուսոյց զնոսա, և որով
իմաստնացան (նորա) և նորոգ միտս ստացան. . . և այ-
նու ծանեան զճշմարիտն Հայր և զճշմարիտ Հոգին
(Նոյն. 'ի Մեկն. Ա. Յովհ. Ճառ Թ) :

— Եկաց ընդ նոսա զաւուրս քառասուն, և ուսոյց
զարքայութեանն Աստուծոյ անճառ գիտութիւնն (Ն.
Լամբ. 'ի Ճառն Համբարձ.) :

3

Մատթ. ԻԹ. 19. 20 : Մարկ. ԺԷ. 15 :

— Բնթացան (Առաքեալքն) ընդ տիեզերս ամենայն

մինչև 'ի ծագս երկրի լի՛ առնել զբարոզութիւն բանին
կենաց (Գ. Լուս. յԱզաթանգ.) :

— Որ կռեցեր զտիեզերս 'ի հաւատս ճշմարիտս
ընտրելովք քո Առաքելովք ('ի Շարակ.) :

— Հաճեցար (Տէր) մարմնանալ վասն մեր, և ու-
սուցեր մեզ սրբովք Առաքելովք հաւատս անբիծս՝ որ
'ի սուրբ Երրորդութիւնն ('ի Մեծ Մաշտոցն) :

4

Լ. Թեասաղ. ք. 13 : Յուդ. 'ի կաթող. 3 : Բ. Թե-
սաղ. ք. 14 :

5

Լ. կորն. ԺԳ. 13 :

— Երարածք (մարդիկ) ճշմարիտ սիրովն մերձենան
առ Աստուած՝ հաւատով և յուսով և պատուիրանա-
պահութեամբ. . . (Ապա և մեր) յամենայնի զոհանա-
լով զբարեբարութեանն նորա խնամոց, խոստովանողք
և դաւանողք ճշմարտութեանն լիցուք (Գ. Լուս. 'ի
Յաճախ. ճառ ք) :

— Ըմենայն գործք առաքինութեան 'ի հաւատոց և
'ի յուսոյ և 'ի սիրոյ բղխեն : Զի թէ զհաւատ և զյոյս
և զտէր արժանասցուք ստանալ, դիւրաւ զամենայն ա-
ռաքինութիւնս ուղղիցեմք և կամարաբք Աստուծոյ լի-
նիցեմք (Խոսրով 'ի Մեկն. Ժամակարգ.) :

6

Հուովմ. Ժ. 8 — 11 :

— Հաւատոյն անուն մի է, բայց կրկին ունի զօրութիւն: Առաջին՝ դաւանութեան հաւատն, որ է խոստովանութիւնն ՚ի սուրբ Երրորդութիւնն, զոր ընկալաւ իւրաքանչիւր ոք յաւազանէն: Երկրորդ՝ հաւատ այն է, որ զբանս՝ զոր Հոգին սուրբ խօսեցեալ է բերանով Մարգարէիցն և Առաքելոցն և եկեղեցւոյ Վարդապետօք՝ զոր ՚ի պիրս սուրբս գրեցին, Համարի առասպելս և սուտ. այլ հաւատայ՝ թէ ճշմարիտ են և ուղիղ այնպէս՝ որպէս թէ աչօք իւրովք տեսանէ զամենայն, զեղեալսն, և զլինելոցն, և զոր ենն (Ն. Շքնորհ. ՚ի Թղթ. Ընդհ.):

7

Բ. Տիմոթ. 7. 14. 15:

— Համբուրեացիս զիս ՚ի համբուրից բերանոյ քո. զի առատ են ստինք քո քան զգինի. . . : Եւ ո՞վ է հարսն, թէ ո՞չ եկեղեցի հեթանոսաց. կամ ո՞վ է փեսայն, եթէ ո՞չ Յիսուս Քրիստոս Որդի Աստուծոյ. . . : Եւ զի՞նչ երկու առատ ստինքն, եթէ ո՞չ (երկու) կտակարանք Աստուծոյ, որ արբուցանեն զամենայն տգէտս հոգևոր կաթամբն զիտութեանն (Գ. Լուս. յԱզատ):

— Ղշմարտութիւն հաւատոյ լոյս է աչաց մտացրն. . . որ զառաջնորդական զմիտսն լուսաւորէ, և Գրովք սրբովք յանդիման կացուցանէ զաներևոյթսն (Գ. Լուս. ՚ի Յաճախ. ճառ 7):

— (Պարտ է) կշռել և խորհել, ասել և առնել որ

ի հաճոյս Աստուծոյ աւարտի ճշմարիտ վկայութեամբ սուրբ Գրոց, և մի անկանել ՚ի բազմախոյզ խնդիրս՝ որ վերպեցուցանեն ՚ի սոյոգ հաւատոց (Նոյն. անգ. ճառ 7) :

— Օրութիւնն Աստուծոյ Գրոց գիտութեամբն ծանուցեալ լինի, և զնոյն ինքն զԱստուած չկարէ որ գիտել կամ պաշտել որպէս պարտն է՝ առանց Գրոց գիտութեան (Ս. Շնորհ. ՚ի Մեկն. Բ. Պետ. ճառ 7. ՚ի յորդ.) :

8

Այլ ի 7. 3 : Բ. Օրին. 16. 7 : Սաղմ. 57. 3—6 :
Ղուկ. 10. 2 : Յովհ. 10. 25 : Ա. Կորն. 13. 2 :
Գործ. 17. 4 : Բ. Թեսաղ. 1. 14 :

— Ամենայն նահապետացն շատակեաց եղեալ ՚ի բարերարութենէն Աստուծոյ, սերեալք բազմացան. նոյնպէս և յետ ծննդոցն յերկարակեացս արարեալ, զի որք Աստուծոյն ստացան՝ պատմեցին հարք որդւոց, զի իբրև պատուիրանք զգուշացուցիչք լինիցին՝ առ ՚ի ծանօթ առնել զնոսա Աստուծոյ. որպէս ասացան՝ [Թէ Հարցչիր զհարս քո և պատմեցին. քեզ (Գ. Լուս. յԱգաթ.) :

— Ինուոն հարի առ ՚ի քննել զսա (այսինքն՝ ըզ-Գիրսն Գործոց Առաքելոց), զի զոչ գիտողսն սորին զարթուցից, և ոչ թողից ՚ի թաքուստ մնալ այսչափ պատուական գանձուցս մեծաց՝ որ ոչ ինչ նուազ քան զաւետարանն շահեցուցանէ զմեզ բարձրագոյն իմաս-

տիւք և ուղղութեամբք աւանդութեանց . . . : Է գտանել ՚ի սմա և վասն Աստուածահաճոյ գործական վարուց, այլ և աւանդութիւնս յոյժ պիտանիս. զոր թէ ո՛չ աստի, ո՛չ այլ ուստեք մեզ լինէր գիտելի (Յ. Ոսկեր. ՚ի Մեկն. Գործ. Ճառ ւն) :

9

Բ. Պետ. ք. 1. 2: Կողոս. ւն. 23: Ա. Պետ. ւն. 10 — 12:

— Հոգւոյ շնորհացն Աստուածութեանն արժանի եղն (մարգարէք) ուսուցանել ամենեցուն զօրէնս Աստուծոյ, և զկամն և զխորհս նորուն ուղղութեան երկնաւոր հրամանացն ամենայն ուրեք առաջի դնելով. որպէս նոցուն իսկ մատենք մարգարէութեանն հաւատեալ պատմեն (Գ. Լուս. յԱզաթ.) :

— Ըսեալ հոգելից և Աստուածամուխ Աստուածատեսացն զԱստուածատուր աւետիսն, և գրով հաստատեալ՝ և զմի աւանդութիւն՝ չորս աւետարանս սահմանեալ. ո՛չ օտարագոյնս ՚ի միմեանց արուեստախօսեալ, այլ ամենագէտ Հոգւովն Աստուծոյ՝ զմիաւոր ճշմարտութիւն հրամանացն Քրիստոսի պատմեալ (Նոյն. անդ) :

10

Բ. Պետ. ւն. 21: Ա. Թեսաղ. ք. 13: Ա. Կորն. ք. 12. 13:

— Հաւատամք և ՚ի սուրբ Հոգին՝ յանեղն և ՚ի

կատարեալն, որ խօսեցաւ յՕրէնս, և 'ի Մարգարէս, և Աւետարանս ('ի Հանգ.):

— Հոգւովն Աստուծոյ խօսեցան (մարգարէքն) պատգամս, ո՛չ ըստ իւրեանցն ակորժակաց՝ այլ ըստ նախագուշակելոյ 'ի նոսա Հոգւոյն. և ո՛րքան ինչ միանգամ վկայութիւնս գրեցին նոքա զմարդանալոյն քրիստոսի և զանպարտ չարչարանաց նորա, Հոգին էր՝ որ թելադրէր 'ի շրթունս նոցա: Զի որպէս Պօղոս քրիստոսիւ խօսէր առ որս բարբառէրն, նոյնգունակ և նոքա՝ Հոգւովն: Եւ զայս Գաւիթ տիրապէս խոստովանի. Լեզու իմ, ասէ, որպէս գրիչ երագագիր գրչի, սովաւ գրել զգործս իմ թագաւորին (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. Ճառ ք):

— Չէին Մարգարէիցն բերանքն, այլ Հոգւոյն սրբոյ ազդեցութիւնն. որպէս եղէգն ո՛չ զոր կամի՝ գրէ, այլ զոր ձեռն հրամայէ, նոյնպէս և Մարգարէիցն լեզուն ո՛չ զոր կամէր՝ բարբառէր, այլ զոր Հոգւոյն սրբոյ ճոխութիւն տայր հրաման (Սեբեր. Ճառ թ):

11

Երանելի Առաքելոցն ընկալեալ 'ի վարդապետութենէ ճշմարտութեանն, նախ կարօտական անձանցն օգուտ, և ապա օրինակ աշակերտեցելոցն, բարձեալ տանէին. երբեմն առանձինն, և երբեմն ժողովովք գումարելովքն զփառան քրիստոսի բարձրացուցանէին. . . : Զոր և մարգարէքն յառաջագոյն գործէին, որք 'ի լե-

րինս՝ յանապատս՝ յայրս՝ և ՚ի քարածերպս վիմաց զԱստուածեղէն կրօնիցն ծառայութիւնն հարկանէին: Նոյնպէս և ամենայն Հարքն, որ առաջնորդեցան Սուրբաբարեւական կանոնացն, և յինքեանց անձանցն բերին օրինակս վերջնոցս: Ուստի և երանելիս այս (Գրիգոր Լուսաւորիչ) բարձեալ տանէր զաւանդելոցն պատիւ, և ամենայն ումէք մատուցելոց առ նա զնոյն պատուիրեալ գուշակէր: Եւ այսպէս յառաջ ամենայն Աստուածեղէն գանձուցն վայելչութեամբք լցեալ՝ պարարտացուցանէր ամեթութեամբք զամենեսան (Ագաթ ՚ի Պատմ.):

— Այնպիսի սրբազան վարս պիտոյ էր մեզ ստանալ, որ գիրս ո՛չ պիտոյանայր, որպէս Նոյին և Աբրահամուն, և նոցին որդւոց և թոռանց, որպէս Յովբայն և Մովսիսին և Առաքելոցն, որ փոխանակ գրոյ ՚ի սիրտս նոցա բնակէր (Աստուած) և ուսուցանէր, և ՚ի տախտակս սրտին գրէր, և ո՛չ ՚ի գիրս (Գ. Նարեկ ՚ի Յառաջաք. Մեկն. Երգ.):

— Առաքեալքն զյոյլով ժամանակս ՚ի տաճարին զառ ՚ի Քրիստոսէ նոցուն կատարէին աւանդեալ զխորհուրդս եթէ զաղօթից, եթէ զհաղորդութեան: Իսկ այժմ՝ կանոնական սահմանաւ զմեզ պարսպեալ զգուշացուցին նոցին աւանդապահք և ժառանգորդք՝ ո՛չ երթալ ՚ի ժողովարանս և ՚ի մատրունս Հրէից կամ հեթանոսաց (Յովհ. Իմաստ. Ատենաք.):

— Օ, այս դաւանութիւնն և զեւս անձառագոյնս,

Մտաբերոցն սրբոց որպէս Աստուածային ժառանգութիւն որդի 'ի հօրէ առեալ՝ հասուցին մինչև առ մեզ (Ս. Հնորհ. 'ի Մեկն. Բ. Պետ. Ճառ 9. 'ի յորդ.) :

— Ղ'չմարիա և սուրբ հաւատ ոչ միայն զխոստովանութիւն սուրբ Երրորդութեանն ասէ, այլ և զհաւատալն եկեղեցական բարեկարգ աւանդութեանցս (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.) :

— Բ'նդէր արդեօք մինչ 'ի վախճան զգործս նորա (Պաւղոսի) ոչ գրեաց (Ղուկաս), թերևս ասիցէ որ : Ասեմք՝ թէ բաւական էր այս որոց կամին 'ի միտ առնուլ, թէ և ոչ գրեցեալքն սոյնպիսիք իցեն : Եւ դարձեալ՝ զի առ հարկաւորսն և եթ և ոչ 'ի ճառագրելինչ Աստուածաբանքն փութային. այլ և բազում ինչ անգիր աւանդեցին (Յովհ. Ոսկեբ. 'ի Մեկն. Գործ. Ճառ 10) :

Տես և 'ի համարն 8 :

12

Յովհ. ժ9. 16. 17. 26 : ժ9. 13 : Ա. Տիմոթ. 9. 15 :

— Արդապետ է (Հոգին սուրբ), ուսուցանել և յիշեցուցանել զառ 'ի քրիստոսէ ասացեալսն ամենայն ճշմարտութեամբ. . . Վերակացու է արթուն՝ Հրահանգիչ կարգաց եկեղեցւոյ (Ն. Լամբ. 'ի Ճառն զայստ. Հոգւոյն սրբոյ) :

— (Նկեղեցին) իբր զաշակերտ հրահանգեալ Հոգւոյն Աստուծոյ՝ փախչի 'ի նենգութենէ (Գ. Նարեկ. Սևղոթ. 'ի բանն հէ) :

— Գեղեցիկ է այս եկեղեցւոյ սրբարար և օգնական և բարեխօս Հոգին սուրբ, և վարդապետ. վասն որոյ ասաց Փրկիչն. «Նա ուսուցե՛ք ձեզ զամենայն ինչ զոր ասացի ձեզ: Ո՛չ ուսուցանե՛ք միայն, այլ և յիշեցուցանե՛ք զոր ինչ ասացի ձեզ»: Զի ո՛չ եթէ այլ վարդապետութիւնք են քրիստոսի, և այլ Հոգւոյն սրբոյ, այլ մի և նոյն (Կիւրեղ Երուս. 'ի Կոչ. Ընծ. գլ. ԺԴ):

— Իբրև զլեառն յաւիտենական՝ անհարուածելի է 'ի դիմամարտից. ըմբռնե՛ք զՏոգևորս իբր զՏնարադրութիւն մեծին արուեստի. անմեղս և անլրիպութիւնս (իմա՝ առանց վրիպելոյ) ըստ քրիստոսի հետոցն ընթանայ (Գ. Նարեկ. յԱղօթս 'ի բանն հէ):

13

Յակոբ. ք. 14. 17. 20. 26:

— Որպէս գլուխ՝ առանց անձին յարմարութեան ո՛չ կարէ կրել կենդանութիւն, և ո՛չ անձն առանց գրկիւնոյ, նոյնպէս և հաւատ առանց գործոց, և գործք առանց հաւատոյ, մեռեալ են երկոքին ըստ Առաքելոյ (Շնորհ. 'ի Թղթ. Ընդհ.):

— Որ բանիւ միայն ունի զառ 'ի յԱստուած խոստովանութիւնն, այլ ո՛չ գործով, այնպիսւոյն հաւատն մեռեալ է (Նոյն. անդ):

14

Ն. Մակար. ԺԵ. 4: Դանիէլ ք. 28: 7. 17: Եբր. ԺԿ. 6:

15

Նկարեաց (Աստուած) զինքն և յղացաւ ի միտս և ՚ի խորհուրդս մարդոյն (Յակ. Մծբն. Ճառ ԺԴ):

16

Հռովմ. ան. 20:

— Արագեաց Աստուած զաշխարհս որպէս դպրոց, զի ուսցին արարածք զինամս Արարչին յառնելն և ՚ի կազմելն. (Գ. Լուս. ՚ի Յաճախ. Ճառ Է):

— Յարարածոցրս ծանուցաւ

Ստեղծող սոցուն՝ Թէ է անբաւ (Ն. Շնորհ. ՚ի Բան Տաւատ.):

17

Սաղմ. ԺԴ. 2: Իմաստ. ԺԳ. 5:

— Արարածք են Աստուծոյ և լուսաւորք՝ արեգակն և լուսին և աստեղք ամենայն, որք իւրեանց փոփոխմամբն ցուցանեն զիւրեանց սպասաւորութիւնն ըստ սահմանելոյն՝ այլ ևս արարածոց. և յայտ առնեն մեզ՝ եթէ արարածք են (Գ. Լուս. ՚ի Յիճախ. Ճառ Դ):

— Մեծ է և ընդարձակ երկին. լայն և անեզր է ծով. սիւիռ է երկիր. գեղեցիկ է արեգակն. ցանկալի է մարդ. սիրահարուստ է տեսակ մարդոյ և ձգող. . . վայելիւչ է ոսկի. . . Տես ՚ի սոսա զԱրարիչն՝ համեմատեալ զանեղն ընդ եղականքս, զարարողն՝ ընդ արարեալքս, զկառավարն՝ ընդ բերեալքս, զաղբիւրն իմաստից՝ ընդ բանաւորքս, զբխօղն սիրոյ՝ ընդ սիրա-

հարուստքս. և արա՛ սոքօք առ նորա գեղն և զօրու-
թիւնն և քաղցրութիւնն՝ ճանապարհ, և լեր երկ-
նային՝ երկնային խոկմամբ (Ն. Լամբ. ՚ի Մեկն. Ի-
մաստ. գլ. ԺԳ) :

— Ո՞րք այնպէս հէք և թշուառական, որ տեսեալ
զերկինս, տեսեալ և զծով և զցամաք, և զզուգախառ-
նութիւն եղանակաց տարւոյ այնպէս ճշդիւ չափեալ,
և զանխոտոր կարգ տունջեան և զիշերոյ, իւրովի զայ-
սոսիկ համարիցի լինել, և ո՛չ երկիրպագանիցէ Այնմ՝
որ զայս ամենայն իմաստութեամբ յարմարեաց (Յ. Ոս-
կեր. Ճառ Թ, խօսեցեալ առ Ժողովուրդն Անտիոքայ) :

18

Հօովմ. ան. 19 :

— Սակաւք ՚ի հեթանոսաց լուսաւորեցան, և ծա-
նեան արարածովքս զԱրարիչն (Եփր. առ Վարդ. ՚ի
Մեկն. ծնն.) :

19

Իմաստ. ԺԴ. 1 :

20

Հօովմ. ան. 21 — 23 :

21

Ոչ եթէ զանհաս բնութենէն կարիցէ որ ճառել, և
որպէս էն՝ զայն կարիցէ որ պատմել. զի անհաս և ան-
բաւ և անբաւանդակ և անբնին, անմատոյց անխմաց է
յամենայն արարածոց (Գ. Լուս. յԱզաթ.) :

— Օ՛րի եթէ է՛ գող հաւատամք.

Ի՛սոյց թէ զինչ է՛ անգիտանամք (Ն. Շնորհ. Ի Բան հաւատ.) :

— Ըսեմք՝ եթէ Աստուած սէր է, և եթէ որպէս՝ զայն ո՛չ գիտեմք : Ապա յայտ է, եթէ բազում ինչ է՝ զոր ասեմք զԱստուծոյ, և ո՛չ գիտեմք զինչ ասեմք (Ս. Շնորհ. Ի Մեկն. Ա. Յովհ. Ճառ է) :

— Յորժամ իմանան զնա, յայնժամ ճանաչեն՝ թէ անհաս է (Ն. Լամբ. Ի Մեկն. Սաղմ.) :

22

Աստուածայինքն ամենայն անճառելիք են և անիմանալիք և անպատմելիք, և եզերովք ոմամբք ո՛չ սահմանին : Զ՛ի որքան ինչ միանգամ որ ասէ զնմանէ՝ զո՛չ էն սահմանէ Ի վերայ նորա (Ս. Շնորհ. Ի Մեկն. Ա. Պետ. Ճառ Դ) :

23

Ընբաւ է մարդոյ տեսանել զԱստուած գոյիւ իւրով . . . բայց իբրև ինքնակամ կամք բարերարութեամբ իւրով զինքն ցուցանէր (Աստուած) . . . ումեմն՝ լոյս, ումեմն՝ հուր : Թէ ասիցեմք՝ եթէ հո՛ր է, զոր ինչ տեսանեմքն՝ ասեմք. թէ ասիցեմք՝ Ե՛ր է . . . նմանութիւնք ցուցանեմք աներևութին վասն մերոյ անհասութեան (Գ. Լուս. Պգաթ.) :

— Հո՛ր անուն զանմարմին բնութիւն նշանակէ՝ ըստ Տեառն ասելոյ՝ յաղագս յաւէտ անմարմնութեան,

եթէ Հոգի է Աստուած (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ քահանայս Յամայք նահանգի):

— Սովորութիւն է զԱստուած վասն մաքրութեանն՝ հոգ անուանել, և վասն պարզութեանն՝ լոյս. նաև բազումն առնումք 'ի վերայ նորա պսակիսի անուանս. սակայն ո՛չ թէ մի ոք 'ի սոցանէ զէութիւն նորա ստուգէ՝ որ անհասն է; այլ միայն զներգործութիւն կամաց նորա մեզ յայտնի ցուցանէ (Ն. Լամբ. յԱտենաբան.):

— ԶԱստուած որ հոգ անուանեցաք՝ ո՛չ ստուգեմք հուր լինել, այլ՝ անհաս էութիւն. սակայն վասն մաքրողական ներգործութեանն՝ պսակէս կոչեցաւ (Նոյն. անդ):

24

Ս'ի է բնութիւն և գոյութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն, և իւր է ինքնութիւնն և յիւրմէ՛ գոյութենէ (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ 15):

— Ս'ի բնութիւն և մի Աստուածութիւն... ո՛չ յումբէ եղեալ, և ո՛չ յետոյ սկսեալ (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. Ընդհ.):

25

Իսկ որք ասենն. Է՛ր երբեմն՝ յորժամ ո՛չ էր Որդի, կամ էր երբեմն՝ յորժամ ո՛չ էր սուրբ Հոգին... զայնպիսիսն նզովէ կատուղիկէ և Առաքելական եկեղեցի ('ի Հանդ.):

— Այլ զի ասեմք զՀոգին սուրբ՝ մշտնջենաւորա-

կից և էակից, խոստովանիմք միշտ առ Հօր և ընդ Հօր։
Որպէս Հայր էր և է, և միշտ է, և չիք ժամանակ՝ զի
չէր. նոյնպէս և Հոգին սուրբ՝ միշտ ընդ Հօր և ընդ
Որդոց էր և է (Խոսր. ՚ի Մեկն. Պատ.) :

26

Եսայ. խա. 4: խդ. 13. խդ. 4:

— Բարերարն և հաստիչն Աստուած՝ էր, և է, էր
անսկիզբն յիւրում փառսն... և ճշմարտութիւն էր
և է, յէութեան իւրում անփոփոխ (Գ. Լուս. ՚ի
Յաճախ. ճառ 7) :

— Յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս էր, և
յայժմուս է, և յանվախճան յաւիտեանս եղիցի (Ն.
Շնորհ. ՚ի Թղթ. Ընդհ.) :

— Եւր միշտ և է յայժմուս,

Եւ կասցի՝ յանբաւ դարուց (Նոյն. ՚ի Բանն հա-
ւատ.) :

27

Էռակ. շ. 4: Գատ. Ժդ. 18:

— Օ նորա զանունն ո՛չ որ գիտաց, զի չէր ևս անոր
քան զնա որ, որ անտի և այսր անուանեսցէ (Գ. Լուս.
յԱզաթ.) :

— (Էստուած) զիւր անունն ինքն միայն գիտէ
(Նոյն. ՚ի Յաճախ. ճառ 8) :

— Էնուն Աստուծոյ ո՞ կարէ դնել (Եղիշէ ՚ի Մեկն.
Տէրուն. աղօթ.) :

— Ո՛չ անուամբ չափեալ, և ո՛չ յորջորջմամբ նշանակեալ (Գ. Նարեկ. 'ի յԱղօթման. բան լի):

— Արարչութեան և նախասնամութեան է անուն, այլ ո՛չ եթէ բնութեան. քանզի անգիտելի է այն մեղ, և 'ի վեր քան զամենայն միտս և զնշանակս (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.):

— Այն ինքն Աստուածային բնութիւնն անձառելի և անձայնելի կայ մնայ՝ գերազանցելով քան զամենայն ձայնի նշանակս (Գ. Աստուածաբ. յԱռ որս. Ե):

28

Անունն (Աստուած) յանուն գայ. զի ո՛չ էր որ բնդ անսկզբանն, որ կոչէր զանուն Աստուծոյ. այլ ինքն վասն բարերար կամացն՝ Արարիւ արարածոց անուանի. . . զիւր անունն ինքն միայն գիտէ (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ ք):

— Անիմանալի է Աստուած և անունն (Գիտնէսիոս 'ի գիրս Աստուածային անուանց):

— Անուն նորա Արարիւ երկնի և երկրի. իսկ յառաջ քան զերկին և զերկիր, որպէս ինքնագոյ՝ Ինունն է ('ի Թղթ. Հայոց առ Միհրնեբսեհ Հազարապ. առ երկշեայ):

29

Առակ. Ժը. 10:

— Արարիչն Աստուած և Հաստիչն Տէր 'ի գործոց

անտի իւրոց ունի զփառաւորութիւն և զկեցուցիչ անուանն զերախտեաց իւրոց՝ զԲարերարն և զՈղորմածն և զԳթածն, զՍուրբն և զԵրկայնամիտն, և այլն (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ. 7):

— Բնութեան անունն ո՛չ գիտեմք Աստուծոյ. իսկ զբական անուանցնն ո՛չ գոյ բաւ. վասն զի կոչի՝ Տէր, և Աստուած, Արարիչ, Թագաւոր, Լոյս, (Խոսքով 'ի Մեկն. Ժամ.):

— ԶԱստուծոյ բնութիւնն որ յարարածոցս ո՛չ երբէք կարաց ճանաչել, ո՛չ զբնութիւն և ո՛չ զանուն նորա տիրապէս. այլ անուանեմք զնա բազմապատիկ անուամբք ըստ ներգործութեան կամացն (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.):

30

Սաղմ. ձք. 19: Երեմ. Ժ. 10: լի. 3: ճա. 57:
Եսայ. խբ. 8: լի. 22:

31

Օ մին Աստուած որ էն միշտ... զամենազօրն... իբր ո՛չ եթէ փոխանակ զի անուանեալ կոչի արդար, և բարերար, և ամենակալ, և կամարար, և այլ այնպիսի անուանք, վասն այնորիկ պարտ և պատշաճ է ազգի ազգի ինչ ասել, և այլազգ. այլ մի և նոյն է, և բիւրազգի զօրութիւնս Աստուածութեան ընդ ամենայն կողմանս առարէ (Վիւրեղ Երուս. 'ի Կոչ. Ընծ. 44. 7):

Լչն (այսինքն՝ տառդ է) էապէս մեզ քարոզէ
զՈր էնն ուսեալ 'ի Մովսիսէ,
Թէ Աստուած էր 'ի սկզբանէ,
Եւ ո՛չ եղեալ 'ի յումեքէ (Ն. Շնորհ. 'ի Բանն
հաւատ.):

— Ո՛չ եթէ Որ էն ասել՝ յայտնիչ է բնութեան
Աստուածութեանն... այլ է ասելն՝ գոյութեան է
յայտնիչ, և ընդդէմ չէիցն՝ լոկ անուամբ կոչեցելոցն,
որ ո՛չ է գոյութիւն նոցա աստուած, այլ նիւթ եղա-
կան (Մեծն Վարդան, 'ի Մեկն. Ել. գլ. 7):

— Լչին հասկացեալ հաւատաց (Մովսէս), եթէ
Աստուած է նա, որով է է, զի աստ ածող է... և զի
միշտ է է, և ո՛չ է եղեալ (Նոյն. 'ի Պատմ.):

Աստուած՝ բնութեամբ մի Աստուածութիւն միայն
է... իսկ այլք յարարածոց՝ որք ո՛չ ունին զբնու-
թիւն, ո՛չ կարեն տիրապէս ունել և զանուն՝ ո՛չ յեր-
կինս, և ո՛չ 'ի վերայ երկրի... վասն որոյ եթէ որ 'ի
մարդկանէ եղականաց ուրուք մասանց զԱստուածու-
թեան զնէ զանուն, ամբարշտէ, որպէս առաջին հե-
թանոսքն՝ որք ամբարշտեցան յԱստուծոյ: Զի այս ա-
նուն (Աստուած)՝ Նման է սեպհական և վայելուչ՝ որ 'ի
վեր է քան զամենայն անուն... զի Աստուածն անուն՝

Արարչութեան է (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ քահ. Յամայք նահանգի):

Տես և 'ի համարն 34:

34

— Աստուած անունն՝ արարչական է, և առ մեզ ստուգարանի՝ թէ Աստուծոյ (խոսքով 'ի Մեկն. Ժամ.):

— Ստեղծիչ արարածոցս գիտացեալ միայն զնա, այսր աղագաւ յարդեանց իրացն կոչեցաք զարարիչն՝ Աստուծոյ, այսինքն՝ Աստուծոյ զոչէսն՝ յէութիւն և 'ի գոյութիւն՝ զերկնաւորն և զերկրաւորս (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.):

— Այն զօրութեանն՝ որ արար զամենայն ինչ, Աստուծոյ է անունն, որ թարգմանի՝ Չմեղ Կարգիչ (Յ. Վանական Վ. 'ի Բացատր. աղօթ. Ամբակ.):

Տես և 'ի համարն 32:

35

Աղեկ. Ե. 11: Ժ. 5: Գատ. Ե. 5: Եսայ. խը. 2:

36

Գ. Թագ. ը. 27: Եսայ. կղ. 1:

— Աստուած է արարիչ և անուստեք... երկինք ամենայնիւ, աշխարհ ամենայնիւ, և տիեզերք ամենայնիւ 'ի վեր ունել (զնա) ո՛չ բաւեն: Ինքն պատեալ զամենայնիւ, 'ի ներքոյ ամենայնի, 'ի վերոյ ամենայնի,

արտաքոյ ամենայնի, և ամենայն ՚ի նմանէ, և ամենայն ՚ի նա (Գ. Լուս. յԱգաթ.):

— Օ՛ր է անկէտ և անսահման,

Ընեղ, ան'ուր, և անվախճան (Ն. Շնորհ. ՚ի Բանն Տաւատ.):

— Ընակիղըն է Աստուած, անճառ և անհասական, որ ո՛չ տեղեօք սահմանի, և ո՛չ վայրօք բովանդակի (Սեբեր. ճառ ւն):

37

Սաղմ. ճԷ. 19. 22: Երեմ. իգ. 23. 24:

— Ընպարագիր և անվայրափակ տեղի ամենեցուն, բոլոր իսկութեամբ հուպ յամենեսին (Գ. Նարեկ. յԱղօթ. բան իգ):

— Հուպ ամենից և մերձաւոր,

Եւ յուժեքէ ո՛չ հեռաւոր (Ն. Շնորհ. ՚ի Բանն Տաւատ.):

— Պատուանդան ոտից նորա երկիրս է. այլ հասու է զօրութիւն նորա մինչև յանդունդս սանդարամետի (Ախրեղ Երուս. ՚ի Կոչ. Ընծ. գլ. Է):

38

Յովհ. Ժգ. 23: Ա. Յովհ. ց. 15. 16:

— Յորժամ որ յարդարութեան գործս է, և զգուշանայ զկամս վարդապետութեան Աւետարանին սրբոյ կատարել, ճանապարհ է այնպիսին Հոգւոյն սրբոյ և

օթեան և տեղի հանգստեան (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Առակ. գլ. ք'):

39

Սաղմ. Ժք. 2:

— Արկինք՝ փառացն Աստուծոյ լինին պատմաբան (Գ. Նարեկ. 'ի Ներբող Աստուածածնի):

— Ո՛չ միայն 'ի բարձունս է (Աստուած), այլ՝ ամենայն ուրեք. այլ զի որ անդն են՝ կամարարք նորա ամենեքեան են, վասն այնորիկ անդ լինել ասեմք (Խոսրով. 'ի Մեկն. Պատ.):

— Ա՛նդ ասի Աստուած՝ ուր յայտնին գործք նորա, և ուր առաւելո՛ւ մանաւանդ մերձ է, և երևի յերկրորդ բանաւորքս, և առաւել մերձ 'ի զօրս երկնից (Եւագր. 'ի Հարիւրաւորսն. գլ. ան):

Տես և 'ի համարն 17:

40

ԱԵ. ԼԳ. 20: Յովհ. ան. 18: Ա. Յովհ. Գ. 12: Ա. Տիմոթ. Գ. 16):

— Ո՛չ տեսաւ (Աստուած) երբէք 'ի մահկանացու մարմնաւորաց, նա՛ւ և ո՛չ 'ի հոգեղինաց և 'ի հրեղինաց զուարթնոց (Գ. Լուս. յԱզաթ.):

— ԶԱստուած գոյիւ ո՛չ (է) տեսալ ուրուք, ո՛չ հրեշտակաց և ո՛չ հրեշտակապետաց, ո՛չ սրովքէից և ո՛չ քրովքէից, ո՛չ բիւրաւոր բանակաց երկնաւոր զուարթնոց (Նշոյն. անդ):

— Զոր էն Աստուած ո՛չ միայն մարգարէքն, այլ
և ո՛չ հրեշտակք, և ո՛չ հրեշտակապետք տեսանեն
(Յ. Ոսկեք. Ի Մեկն. Յովհ. Ճառ ժե) :

41

Ա. Տխնթ. ան. 17 :

— Արարիչն ամենեցուն աներևոյթ է Ի մարմնաւոր
աչաց (Սահակ եպիսկոպոս յԵղիշ. 44. ը) :

— ԶԱստուածութեանն բնութիւն մարմնաւոր ա-
չաց տեսանել անհնար է (Կիւրեղ Երուս. Ի Կոչ.
Ընծ. 44. թ) :

— Աստուածութիւնն ըստ ինքեան աներևոյթ է
(Գ. Աստուածարան Ճառ թ. առ Կղղղոնիոս) :

42

Ի. Օրին. զ. 4 : Իմաստ. ժբ. 13 : Եսայ. խդ. 11 :
Խն. 21. 22 : Մարկ. ժբ. 29 : Գաղատ. դ. 20 : Ա.
Կորն. ը. 4 : Ա. Տխնթ. բ. 5 :

— Հաւատամք Ի մի Աստուած՝ Հայր ամենակալ,
յարարիչն երկնի և երկրի, երևելաց և աներևութից
(Ի Հանգ.) :

— Տէր Աստուած, որ նա միայն ինքնութեամբ, և
յառաջ քան զնա չէր ոք այլ արարիչ ամենայնի (Գ.
Լուս. յԱզաթ.) :

43

Երեմ. ժդ. 20 : Ա. Կորն. ը. 5. 6 : Իմաստ. ժդ. 21 :

— Այսան գիցն թէ ասես՝ զոր կոչես դու աստուածս, ստոյգ իսկ են հաստուածք. վասն զի հաստեալք են 'ի մարդկանէ (Գ. Լուս. յԱգաթ.) :

— Սոքա (կռապաշտք) 'ի գեղ պատկերին զօշոտութեամբ տուիեցան և կամօք երկրպագեցին. և զԱստուծոյ անունն՝ որում անհաղորդ են արարածքս, 'ի վերայ նոցին (կոոց, քարեայ և փայտեայ պատկերաց) կարդացին (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Իմաստ. գլ. ԺԴ) :

44

Սատթ. Է. 48: Եբր. Է. 28:

— Կատարեալ է Հայր և զօրութեամբ, գիտութեամբ և իմաստութեամբ, արարչութեամբ և բարերարութեամբ... Կատարեալ է և Որդի... Կատարեալ է և սուրբ Հոգին (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. Ճառ ք) :

45

Սաղաք. Գ. 6: Յակ. ան. 17:

— Աստուած հոգի կենդանի է... անփոփոխ է (Գ. Լուս. յԱգաթ.) :

— Անփոփոխելի է Աստուած (Նոյն. 'ի Յաճախ. Ճառ իք) :

— Յիւրում էութեան բնութեան և բարձրութեան՝ յորում էր և է, մշտնջենաւոր 'ի նմին կայ և մնայ անփոփոխելի... Չի որպէս Հայր, նոյնպէս և 'ի նմանէ Որդի և Հոգին, են անփոփոխելիք 'ի նոյն բնութեան (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Յակ. Ճառ Դ) :

46

Սաղմ. ճիւղ. 3:

— Ի վեր է (Աստուած) քան զինանալիս յանսահմանութեան և յանբաւութեան իւրում (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ ւ) :

— Որ վասն մեր 'ի չափաւորութիւն եկիր անչափից Աստուած (ի Ժամագիրս) :

— Տէրութիւն անսահմանելի, մեծութիւն անչափելի (Գ. Նարեկ. Պղոթ. բան իր) :

47

Ղուկ. ւ. 37:

— Օգամենայն ինչ զոր ասէ՛ կարող է կատարել և տկարանայ նմա և ոչինչ (Գ. Լուս. Պղատ.) :

48

Ամենակալ ինքնիշխանութիւն բոլոր էականութեան (Գ. Նարեկ. Պղոթ. բան ճէ) :

— Աստուած իշխան է ամենայն եղելոց, և զոր ինչ կամի՛ առնէ իշխանաբար յարարածս իւր. և ոչ որ ընդդիմանայ եղելոց 'ի նմանէ (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ քահ. Յամայք նահ.) :

— Աստուած մի է, միայն անձիշխան (Կիւրեղ Երուս. 'ի Կոչ. Ընծ. գլ. 7) :

49

Սաղմ. ճիւղ. 3:

— Ընակիրքն է (Աստուած) և ամենիմաց (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ Ժբ):

— Ըմենիմաստ ամենից հայր ('ի Շարակ.):

— Քան զամենայն մեծ է (Աստուած), քան զամենայն իմաստուն է (Կիրեղ Երուս. 'ի Կոչ. Ընծ. ԳԼ. 7):

— Թէպէտե նա ամենագէտ է, զու մի յապաղեր խոստովանել նմա զմեղսն (Եփրեմ 'ի ճառն յղ. պահ.):

50

Ընեղծական՝ անստեղծական՝ անտարրական՝ Աստուածութիւնն ճանաչի... նոյն պարզական և անշարժական միապէս (Գ. Լուս. յԱգաթ.):

— Պարզականք (են հրեշտակք) 'ի պարզագունէն Աստուծոյ ('Ն. Շնորհ. 'ի Գով. հրեշտ.):

— Ըստուած պարզ է և առանց շարադրութեանց, և առանց ձևոց (Յ. Ռսկեբ. ճառ 7. յղ. անհասան.):

51

Սաղմ. ճ'ւ. 28:

— Մշտնջենաւորութիւն անսահման (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ ւ):

— Ըստուած մշտնջենաւոր, Աստուած յաւիտենական ('ի Ժամագիրս):

52

Ը. Տիմոթ. 7. 16:

— Ընմահոյցութիւն՝ Անեղին (Աստուծոյ) է տիրա-

պէս . զի հրեշտակք թէպետև անմահք կոչին . սակայն եղականք են , և վրիպել նոցա 'ի շնորհացն Աստուծոյ՝ մահ կոչի (Խոսրով 'ի Մեկն . Ժամ .) :

— Շնորհատու բարեաց՝ յամենայնի առատ՝ անմահ Տէր ('ի Ժամագիրս) :

53

Ղուկ . ԺԸ . 19 :

— Տէր իմ Տէր , տուիչ պարգևաց , ինքնաբուն բարի (Գ . Նարեկ . յԱղօթ . բան 7) :

54

Լ . Թագ . ք . 2 : Ղևտ . Ժա . 44 : ԺԹ . 2 : Ի . 7 : Ա . Պետ . ա . 15 :

— Սուրբ՝ սուրբ՝ սուրբ , սուրբ ևս ճշմարտապէս՝ և ամենասուրբ ('ի Խորհրդատետրն . յաղօթս Պատ .) :

— Ըստուած 'ի վեր է քան զսրբութիւն . . . Սուրբ է Աստուած՝ ո՛չ որպէս մեզ հասանելի , այլ որպէս ինքեան միայնում է զիտելի (Խոսր . 'ի Մեկն . Ժամ .) :

— Ո՛չ թէ 'ի միոյ կողմանէն սուրբ է՝ և 'ի միւսմէն ոչ նոյնպիսի , այլ ամենևինք սուրբ , ամենևինք յստակ , բոլորովինք ազատ . բնութեամբ և էութեամբ ունի զսրբութիւնն , ո՛չ եկամուտ՝ և ո՛չ ստացական . և ամենեցուն սրբութիւնն 'ի նմանէ՛ է՝ մարդկան և հրեշտակաց (Ս . Շնորհ . 'ի Մեկն . Ա . Պետ . ճառ 7) :

55

Սաղմ . ճԷր . 8 : Երեմ . ի7 . 24 :

— () րհնարանեալ ահաւորութիւն, ամենավայր ձեռնկալութիւն (Գ. Նարեկ. յԱղօթ. Բան 74) :

— Ընսահման և անորճութ է բնութիւն Աստուածութեան յերկինս 'ի վեր և յերկիր 'ի խոնարհ. և չիք ինչ այն տեղի՝ որ թափուր է 'ի նմանէն. զի յամենայնի լի՝ է և պատարուն (Ս. Հնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. Ճառ ք) :

— Ըսեմք՝ եթէ ամենայն ուրեք է Աստուած, և ո՛չ գիտեմք որպէս է (Նոյն. 'ի Մեկն. Ա. Յովհան. Ճառ ւ) :

56

Երիս դաւանեմք զանձինս (Աստուածայինս), և ո՛չ առաւել կամ նուազ քան զերիսն (Ն. Հնորհ. 'ի Թղթ. առ Մանուէլ կայսր) :

— Երբեակ անձամբ թիւ կատարեալ

ԶԵրրորդութիւնն ծանուցեալ.

Ո՛չ քան զերիսն առաւելեալ,

Եւ ո՛չ երկուս կամ մին եղեալ (Նոյն. 'ի Բանն Տաւատ.) :

57

Երանելի սրբոյ Երրորդութեանն բնութիւնն, անսահմանելի միապէս յերիս անձինսն է, 'ի Հայր և յՈրդի և 'ի Հոգին սուրբ (Մամբրէ, 'ի Ճառն յարութեան Ղազարու.) :

— Մի է Տէր, և մի Աստուած... Ո՛չ (երիս)

Տեարս՝ և ո՛չ (երիս) Աստուածս դաւանեմք զսուրբ
զԵրրորդութիւնն. . . քանզի մի է Տէրութիւն Հօր և
Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. . . Երիս՝ և մի, մի՛ և երիս.
քանզի մի էութիւն սուրբ Երրորդութեանն դաւա-
նեմք՝ յերիս կայս կատարեալ անձանց (Սեբեր. Ճառ
ն. վասն հաւատոյ):

58

Երեք անձինք. . . մի իսկութիւն, մի էութիւն, մի
Աստուածութիւն (Գ. Լուս. Պգաթ.):

— Երեք անձինք և մի բնութիւն, մի Աստուածու-
թիւն, զքեզ խոստովանիմք յաւէտ սուրբ Երրորդու-
թիւն (ի Ժամագիրս):

— Խոստովանիմք համազոյ և անեղ զամենասուրբ
զԵրրորդութիւնն՝ յերիս անձնաւորութիւնս բաժա-
նեալ, և ՚ի մի բնութիւն, և ՚ի մի Աստուածութիւն
միաւորեալ (Ն. Շնորհ. ՚ի Թղթ. առ Մ. կայսր):

59

Մատթ. իբ. 19: Յովհ. ն. 1. 14. 18: ք. 35: Ե.
18—26, և այլն: Ա. Յովհ. ն. 1: Ե. 7: Յայտն. ԺԹ.
13: Ղուկ. Ժ. 21: իք. 46: Մարկ. ն. 10. 11:
Մատթ. ք. 16: Ժք. 28. 31: Յովհ. Ժք. 17: ԺԵ.
26: Ժք. 13:

— Հաւատով ճշմարտեցուք ՚ի մի Աստուած Հոյս
և Տէր և Արարիչ ամենայնի, և ՚ի Միակից Որդի՝ որ

ի Հօրէ և առ Հօր և ընդ Հօր, և ՚ի Կրօնի Կրօնի՝ որ ՚ի նորուն էութենէ (Գ. Լուս. յԱգաթ.):

— Եւ զի՞նչ իցէ որ ասէ՞ Բան. միթէ բարբառ լո՞ղ իցէ բախիւն լեզուի ընդ օրս, որ յառաջ քան զասել ասողին՝ չէ՛ յայտ, և յետոյ անհետ՝ չէ՛ ՚ի միջի. այլ վասն այսորիկ անուանեցաւ Բան. զի որպէս բան ՚ի բերան ասողին, նոյնպէս և ամենայն հրամանք Հօր կամաց ելանեն ՚ի բերանոյ Որդւոյ (Նոյն. անդ):

— Եւ յնպէս խոստանան (հերձուածողքն) գիտել զԱստուած, որպէս և ոչ ինքն զինքն: Իսկ մեզ շատ է գիտել միայն, եթէ մինն (յերից անձանց հար է, և միւսն Որդի, և միւսն Հօնի Կրօնի. և երեքեանն միոյ բնութեան և զօրութեան և Աստուածութեան են (Ս. Շնորհ. ՚ի Մեկն. Բ. Պետ. ճառ 7):

— Ո՛չ երկուս անծինս, և կամ երկուս ծնունդս խոստովանիմք, այլ միածին, և մի ծնունդ, և մի Հօնի Կրօնի՝ որ ՚ի Հօրէ ելանէ (Սերբեր. ճառ 10):

Որք Բան ասեն ըստ Յովհաննու,

Եւ յանուանէ փախչին յՈրդւոյ.

Ո՛չ գիտելով յիմար հոգւով

Թէ չէ՛ օտար Բանն ՚ի յՈրդւոյ:

Օ՛ի որպէս ծնունդ է բան սրբաւի,

Նոյնպէս և Հօր ծնունդ Որդի. . .

Բան ասացաւ անուն նորին,

Օ՛ի անմարմին է ծնունդ բանին (Ն. Շնորհ. ՚ի Բանն հաւատ.):

Մատթ. ԺԿ. 27: Յովհ. ք. 45. 46:

— Ըստուածայինքն ամենայն հաւատովք իմացեալ լինին, և ոչ քննութիւն (Իգնատ. 'ի Մեկն. Ղուկ. Կ. 45):

— Մասնաւոր մեր զիտութիւնս տուեալ է 'ի Հօրէ վասն Որդւոյ, և Որդւոյ՝ վասն Հօր, և 'ի սոցուն՝ վասն Հոգւոյն, և 'ի Հոգւոյն՝ վասն նոցին (Իգնատ. 'ի Մեկն. Ղուկ. Ժ. 22):

— Եթէ ոչ էր ասացեալ Գրոց մեզ՝ եթէ զՔրիստոս (ըստ Աստուածութեանն) Հայր (Աստուած) ծնաւ, ուստի՞ գիտեաք զխորհուրդ Աստուածութեանն (Եփեսոս. 'ի Բանն՝ Որ ունի զհարսն, և այլն):

Բ. Կորն. ք. 14:

— Մարգարէքն (զխորհուրդ սրբոյ Երրորդութեան) յայտնէին և թարուցանէին. յայտնէին բանիւք՝ և թարուցանէին արդեամբք: Զոր և մեծն Գաւիթ ծանուցեալ Հոգւոյն յայտնութեամբ՝ զխոստովանութիւնն առաջի դնէ զերից անձանց և զմիոյ Աստուածութեան և զտէրութեան և զիշխանութեան, այսպիսի իմն ունելով բանին. Ողորմութեամբ Տեառն լի եղև երկիր, այս՝ Հօր դէմք. Եւ բանիւ Տեառն երկինք հաստատեցան. այս՝ անյերկուանալի Որդւոյ դէմք. Եւ հոգւով բերանոյ նորա ամենայն զօրութիւնք նոցա. . . Եւ այլս յոգուես այսպիսիս՝ եթէ որ հաւաստի միտ դնիցէ՝

գտցէ 'ի բանս մարգարէիցն առական և օրինական ասացեալ վասն Որդւոյ և վասն Հոգւոյն (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. ճառ 7) :

62

Հօր արարչի խորհուրդ 'ի մէջ առեալ ընդ արարչակից Որդւոյ և ընդ արարչակից Հոգւոյ, իբրև զխորհուրդ զառաջին նախաստեղծն մարդոյ. զի որպէս անդրն ասաց, [Թէ Արասցուք մարդ 'ի նմանութիւն պատկերի կերպարանաց մերոց, և անդէն ստեղծեալ Ադամ 'ի կենդանութիւնն 'ի չգոյէն հաստատեցաւ. նոյն օրինակ և ասացեալ Հօր առ Որդին և առ Հոգին, ասէ՛ Եկայք արասցուք Ադամայ օգնական նման նմա՛ ըստ նմանութեան պատկերի իւրոյ և կերպարանաց (Գ. Լուս. յԱգաթ.) :

— Եւ ասաց Աճ. Եկայք իջցուք և պղտորեսցուք զլեզուս նոցա. և ո՛չ ասաց՝ [Թէ Գնացէք իջէք և պղտորեցէք զլեզուս նոցա. որպէս և կարգ հրամանին պատշաճէր Աստուածութեն. այլ՝ Եկայք ասէ իջցուք և պղտորեսցուք. իբրև առ հաւասարութիւնն գործոյն 'ի Պղտորեսցուքն ասել, յիրաւի առ մարդոյն արարչութեամբն և լեզուացն բաժանմամբ՝ օրինակեաց զայս : քանզի զմարդկութիւնն վասն մերոյ փրկութեան յանձրն առնլոց էր Աստուածութիւնն, զ[Թիւ Երրորդութեան երեսացն ուսուցանել Առաքելոցն (Նոյն. անդ) :

— Տէր ասաց Միածնի Որդւոյ իւրոյ. Արասցուք

մարդ ըստ պատկերի մերում (Եփրեմ. Ճառ. 'ի տօնն Բարեբան.):

— Այն որ ասաց, բա՛ «Արասցուք ըստ նմանութեան պատկերի», ապաքէն յայտ է թէ ընդ ումեմն որ առ նմա կայր՝ ասէ (Աիւրեղ Երուս. 'ի կոչ. Ընծ. զլ. Ժա):

— Որ «Արասցուքն ըստ մերում պատկերի» ասաց, 'ի ձեռն յոքնական նշանակին զսուրբ Երրորդութիւնն ծանոյց (Գ. Նիւսացի, 'ի գիրսն կազմ. մարդ.):

— Արասցուք մարդ ըստ պատկերի մերում. . . Մերումն ասելով զանձինսն յայտնեաց (Վարդ. 'ի Մեկն. Ծննդ. զլ. ա):

— Ակայք իջցուք և խառնակեցուք զլեզուս նոցա: Ընդ Որդի և ընդ Հոգի է բանս, որովք արար ըզմարդն ազգ մի և լեզու մի (Նոյն. 'ի նոյն գիրս. զլ. Ժա):

— Ո՛չ թաքեալ 'ի նմանէ ('ի Մ. Լ. Կ. Կ.) իմաստք Երրորդութեանն. քանզի ծանեալ՝ եթէ էն երեք է (անձնաւորութեամբ), որպէս յառնելն զմարդն և 'ի բաժանել լեզուացն և յայլսն խոստովանի զերեքն (Նոյն. 'ի Պատմ. ըստ ձեռ.):

63

Մի է Աստուած Հայր, յորմէ ամենայն. և մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայնքս. և մի սուրբ Հոգի նորոգող. Երրորդութիւն սուրբ: Զի Բանիւ Տեառն երկինք և երկիր Հաստատեցան, և Հոգւով բերանոյ

Նորա ամենայն զօրութիւնք նորա, որպէս ասացաւ՝
մարգարէէն (Գ. Լուս. Ի Յաճախ. Ճառ Ե):

Տես և Ի համարն 61:

64

Խոստովանիմք զամենասուրբ զԵրրորդութիւնն՝ ըզ-
Հայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին, յերիս անձնաւորու-
թիւնս բաժանեալ (Ն. Շնորհ. Ի Թղթ. առ Ալէքս):

— Աւ ո՛չ դարձեալ Հրէականին հետևողի՝ Սարէլի
լիբէացոյ՝ ձայնակցելով, զերիսն Ի մի հաւաքեմք
անձնաւորութիւն, այլ՝ բաժանեմք անբաժանաբար,
և միաւորեմք որոշմամբ, ըստ ուղղափառ Հարցն դա-
ւանութեան (Նոյն. Ի Թղթ. առ Մ. Կայսր):

— Արկթոպագեմք Հօր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն.
զառանձնաւորութիւնսն որոշեմք, բայց զԱստուածու-
թիւնն միաւորեմք. ո՛չ Ի մի զերեսեանն հաւաքեմք՝
զի մի՛ զՍարէլին ախտանայցեմք. և ոչ որոշեմք յերիս
այլազգիս և օտարոտիս՝ զի մի՛ զԱրիօսին մոլիցիմք (Գ.
Աստուածաբ. յԱռ որս. Ճառ Է. յղ. հաւատ.):

— Թէպէտ և անձնաւորութեամբ որոշեալ են Որ-
դի և Հոգի Ի Հօրէ, սակայն Աստուածութեամբն ոչ
բաժանին, և ոչ բնութեամբ, և ոչ էութեամբ (Ս.
Շնորհ. Ի Մեկն. Յակ. Ճառ Է):

65

Այս է կատարումն հաւատոյն, զՀայր և զՈրդի և
զսուրբ Հոգին ճանաչել երիս անձինս և մի Աստուած,

ոչ գիտել 'ի նոսա առաւել կամ նուազ, կամ յառաջ
կամ յետոյ, այլ՝ հարթ հաւասար և միապէս յամե-
նայնի և նոյն բնութեամբ (Խոսրով. 'ի Մեկն. Պատ.):

— Ո՛չ նախաթուելովն Երրորդութեանն՝ որ մեծ
ինչ քան զմիւսն, և կամ զկնի անուանիլն՝ նուաստա-
գոյն առ նմանն (Գ. Նարեկ. յԱղօթ. Բան 17):

— Ո՛չ ըստ բնութեանն մեծ է Հայր

Վրան որոց սկիզբն է և պատճառ.

Եւ ո՛չ նուաստք որք 'ի նմանէ.

Օ՛ր այս և զՀայր տրկար առնէ (Գ. Շնորհ. 'ի
Բանն հաւատ.):

— Երրորդութիւն աճնաւորեալ,

Յ՛ստուածութիւն մի հաւարեալ. . .

Ո՛չ արարած գոյ անդ թուեալ,

Եւ ո՛չ կըրսեր որ ծառայեալ.

Ո՛չ բարձրութեամբ որ մեծացեալ,

Ո՛չ ելեէջ աստիճանեալ (Նոյն. 'ի Վիպաս. Նախն.):

— Ո՛չ մեծ և ոչ փոքր 'ի սուրբ Երրորդութեանն
երևի. զի զմեծ և զփոքր, զծանր և զթեթեւ, զչատ և
զսակաւ, ժամք և ժամանակք բովանդակեն: Իսկ ուր
ոչ ժամք, ոչ չափ և ոչ կշիռ մերձենայ յանբաւելի
բնութիւնն, անդ ոչ նկարի ոչ փոքր և ոչ մեծ (Մամբ-
րէ. ճառ 'ի յար. Ղազարու):

— Մի է բնութիւն և գոյութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ 15):

— Արեք անձինք, մի կատարեալ կամք... մի իսկութիւն, մի էութիւն, մի Աստուածութիւն... մի զօրութիւն Աստուածութեան (Նոյն. յԱզատ.):

— Մի էութիւն, մի իշխանութիւն, մի կամք, և մի արարչագործ զօրութիւն յերիս անձնաւորութիւնս իմանի (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ Ալէքս):

— Խոստովանիմք և դաւանեմք, պաշտեմք և երկրպագեմք զզուգափառ միութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն, Աստուածութիւն անձառ, միշտ բարի, նոյնագոյ, հաւասարապատիւ (Գ. Նարեկ. Պղօթ. Բան 17):

— Համապատիւ Հօր և Որդոց քարոզեցին զբէզ (սուրբ Հոգի) Աստուածաբանք եկեղեցւոյ ('ի Շարակ):

67

Հայր ծնող է, և Որդին ծնունդ, և Հոգին սուրբ ելող... Հայր ոչ ծնունդ և ոչ ելող, և Որդի ոչ ծնող է և ոչ ելող, և Հոգին սուրբ ոչ ծնող է և ոչ ծնունդ, այլ միշտ զելողութիւն ունի... Արդ զայս դաւանութիւն ընկալան Հայք 'ի մեծէն Գրիգորէ (Լուսաւորչէ) և 'ի սրբոյն Ռատակիսէ և յերանելոյն Ներսիսէ (Մամբրէ, 'ի ճառն յար. Ղազ.):

— Այս է կատարումն հաւատոյն, զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին ճանաչել երիս անձինս և մի Աստ-

ուած... ծնող՝ զՀայր, և ծնունդ՝ զՈրդի, և ելումն՝ զՀոգին՝ ՚ի Հօրէ, և ոչ ծնունդ (Խոսարով. ՚ի Մեկն. Պատ.):

— Հայր ծնօղ ասի՝ և ոչ ծնունդ. և Որդի ծնունդ ասի՝ և ոչ ծնող (Խոսարով. ՚ի Մեկն. Ժամ.):

— Խոստովանիմք զՀօր յատկութիւն անձնաւորութեանն՝ անծին և անսկիզբն. և զՈրդւոյ՝ ծնունդ անսկզբնականին Հօր անեղապէս և անժամանակ. և ըզՀօգւոյ՝ բղխումն և ելումն և արտաքս առաքումն ՚ի Հօրէ անձառաքար (Ն. Շնորհ. ՚ի Թղթ. առ Մանուէլ կայսր):

— Օ, ելօղն ՚ի Հօրէ՝ զէակից Որդւոյն՝ սուրբ զՀոգին օրհնեցէք (՚ի Շարակ.):

— Ղաւանեցին (Հայրապետքն) սուրբ զՀոգին՝ ելօղ ՚ի Հօրէ՝ էակից Որդւոյ (անդ):

68

Ի Հօրէն՝ Որդի և Հոգին սուրբ, այչ ո՛չ կոչին եղբարք, և ոչ որդիք երկոքեանն. զոր օրինակ յԱդամայ են Սէթ և Եւայ, այլ ոչ եղբարք և ոչ որդիք երկոքեան (Մամբրէ, ՚ի ճառն յար. Ղաղ):

— Որպէս Հայր, նոյնպէս և որ ՚ի նմանէ Որդի և Հոգին, են անփոփոխելիք ՚ի նոյն բնութեան (Ս. Շնորհ. ՚ի Մեկն. Յակ. ճառ 4):

— Ո՛չ անձն Հօր՝ է անձն Որդւոյ, և ոչ անձն Որդւոյ կամ սուրբ Հոգւոյն՝ է անձն Հօր, [Թէպէտ և ան-

զըստին 'ի միողէ էութենէ Հօր է Որդի և Հոգին սուրբ
(Սերեր, ճառ 5. վասն հաւատ.):

Տես և 'ի համարսն 69. 70:

69

Որդին յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս ծնաւ
'ի Հօրէ (Գ. Լուս. յԱզաթ.):

— Ի միողէ միայն Հօրէ միածին Որդի: Ո՛չ երկոքին
անծինք, և ոչ երկոքին միածինք. այլ՝ մի Հայր է ա-
ռանց ծնանելոյ (յումէքէ)... և մի էր միածին Որ-
դին մշտնջենաւոր 'ի Հօրէ ծնեալ (Կիւրեղ Երուս. 'ի
Կոչ. Ընծ. գլ. Ժ5):

— Որ 'ի Հօրէ անմարմնաբար ծնեալ Որդի նախ
քան զյաւիտեանս ('ի Շարակ.):

— Որ յառաջ քան զյաւիտեանս անժամանակ
ծնեալ 'ի Հօրէ անճառելի Բանդ Աստուած (անդ):

70

Հաւատամք և 'ի սուրբ Հոգին Աստուածեղէն՝ Հո-
ղի սուրբ, Աստուած կատարեալ՝ առանց առնելոյ,
բղխումն մշտնջենաւոր առ 'ի Հօրէ (Գ. Լուս. յԱ-
զաթ.):

— Միածին Որդիդ (Հայր) ծնունդ Աստուածութե
քո, և Հոգիդ սուրբ՝ որ 'ի քէն բղխէ ('Նոյն. անդ):

— Որ անիմանալիդ ես յէութեան և անպատում
Հոգիդ ճշմարիտ, անսկզբնաբար բղխումն 'ի Հօրէ ('ի
Շարակ.):

— Այսօր զՀոգին ճշմարտութեան դաւանեցին սուրբ Հայրապետքն ծաղումն առ 'ի Հօրէ յառաջ բղխեալ անհատաբար (անդ):

— Որ զանձնաւոր զէութիւն բղխեցելոյն 'ի Հօրէ՝ Հոգւոյն սրբոյ դաւանեցին (սուրբ Հայրապետքն անդ):

— Խոստովանիմք և զՀոգին սուրբ ճշմարտապէս Հոգի Աստուծոյ... յառաջ եկեալ յանսկզընականէն Հօրէ անսկզընաբար (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ Մանուէլ կայսր):

— Հաւատամք և 'ի սուրբ Հոգին, որ բղխէ առ 'ի Հօրէ, անձնաւոր Աստուած՝ հաւասար և անեղակից Որդւոյ (Գ. կաթող. 'ի Թղթ. առ Մ. կայսր):

— Որպէս զԲաննէն Յովհաննէս աստուածաբանեաց յասելն «Բանն էր առ Աստուած», նոյնպէս և զՀոգւոյն՝ Բանն՝ յասելն «Հոգին սուրբ որ 'ի Հօրէ ելանէ». զի նոյն է ծնունդն և ելողութիւնն: Եւ ըստ որում Բանն մարմնացեալ՝ Միշէն կոչի յԱւետարանէն՝ յասելն «Միածին Որդին որ 'ի ծոց Հօր», նոյնպէս և Հոգին՝ յիմաստնոյս, զի ունի զելողութիւնն ինքն միայնակ յԱստուծոյ Հօրէ, որպէս ասաց Քրիստոս «Հոգին (ճշմարտութեան) որ 'ի Հօրէ ելանէ» (Ն. Ամբ. 'ի Մեկն. Իմաստ. պ. է):

— Ի սես՝ թէ Հոգի յառաջ եկեալ է 'ի Հօրէ, զորպէսն մի՛ հարցաներ (Գ. Աստուածաբ. յԱռ որս. ճառ ք. յղ. հաւատ.):

— Գիտեմ՝ զի զՈրդին ծնաւ (Հայր), և և թէ զի-

արդ՝ անգիտանամ: Գիտեմ՝ զի Հոգին 'ի նմանէ է, բայց եթէ որպէս 'ի նա՝ ոչ գիտեմ (Յ. Ոսկեր. 'ի զիրան յղ. Անհասանելոյն):

71

Ո՛չ է Հայր ծնեալ ուստեք, այլ Որդի ծնեալ (է) 'ի Հօրէ՝ և ոչ արարեալ, և ոչ Հոգին սուրբ ստացեալ՝ այլ բղխեալ: Մշտնջենաւորք (են Որդի և Հոգին սուրբ) միարուն իսկութեամբ ընդ Հօր, և առ Հայր, և 'ի Հօրէ, որպէս բոց և ջերմութիւն՝ 'ի հրոյ, որպէս տապ և ճառագայթ՝ յարեգականէ (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ 7):

— Մինն ծնունդ է Հօր՝ որպէս որդի, և միւսն՝ բղխումն 'ի նորին բնութենէ՝ ոչ որպէս որդի, այլ որպէս հոգի. և երկոքեան նորին են Հօրն, անձնաւորութեամբ 'ի նմանէ բաժանեալք, և ոչ բնութեամբ որոշեալք. որպէս նորին արեգականն են ջերմութիւն և ճառագայթ, ոչ անջատեալք 'ի նմանէ՝ թէպէտ այլ և այլք իցեն (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Յակ. ճառ 7):

72

Հայր է Հայրն միածնի Որդւոյ, և բղխումն (բռնու) Հոգւոյն սրբոյ, պատճառ նոցունց իսկութեանցն 'ի նոյն բնութենէ (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ 6):

— Հայր ոչ է 'ի պատճառէ իմեքէ, որպէս Որդի և Հոգի. այլ՝ ինքն է պատճառ Որդւոյ և Հոգւոյ, միոյն՝

ծննդեամբ, և միւսոյն՝ ելողութեամբ (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Յակ. Ճառ 7) :

— Զ Հոգին՝ Գրեւորոյն ասել, ոչ 'ի նմանե ասէ՝ իբր 'ի պատճառէ, զի պատճառ Հայր միայն է որպէս Որդւոյ՝ նմանապէս և Հոգւոյ, միոյն՝ ծննդեամբ, և միւսոյն՝ ելողութեամբ, ըստ անսուտ ձայնին. «Սա՛ ասէ՛ Հոգին ճշմարտութեան, որ 'ի Հօրէ ելանէ (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. Ճառ ք) :

— Զ Հոգին՝ Գրեւորոյն ասեմք՝ ոչ եթէ իբր 'ի նմանէ յառաջ սկիզբն առեալ և բղխեալ, որ է հաւասար նմին և համախառ բղխումն, այլ՝ 'ի Հօրէ. . . Հոգի Գրեւորոյն ասեմք, իբր տնօրինաբար առեալ 'ի Հօրէ, և ոչ եթէ 'ի նմանէ բղխեալ («Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.) :

73

Հայր է պատճառ անպատճառից,
Որդւոյ ծննդեամբ, Հոգւոյ բրղխմամբ («Ս. Շնորհ.
'ի Բանն հաւատ.) :

Տես և 'ի համարն 72 :

74

Մի զայս ասասցուք, եթէ էր երբեմն՝ զի չէր Որդի (Կիւրեղ Երուս. 'ի Առջ. Ընծ. գլ. ԺԾ) :

— (Որդին) Բան է ճշմարիտ. ոչ երբէք իցէ՝ և երբէք չիցէ, կամ երբեմն չէր՝ և երբեմն եղև, այլ միշտ հանապազ 'ի սկզբանէ յաւիտենից էր իսկ նա. քան-

զի և ասող նորա (Հայր)՝ մշտնջենաւոր էր (Եփրեմ.
ի Համարարք. զԼ. 16) :

Տես և ՚ի Համարն 2) :

75

Օնունդն առաջին՝ ՚ի Հօրէ յառաջ քան զանկէտ
յաւիտեանս, մշտնջենական և յաւիտենական ծնուն-
դըն՝ ՚ի մշտնջենական և յաւիտենական Հօրէն յա-
ռաջ քան զամենայն (Գ. Լուս. Մզաթ.) :

— Ո՛չ նախ Հայր՝ և ապա Որդի, այլ՝ որպէս յա-
ւիտենական է Հայր, յաւիտենական է և Որդի ընդ
յաւիտենականին Հօր, և մշտնջենակից նմին ՚ի սկզբ-
բանն և ՚ի կատարածին՝ ծագմանն արեգական նմա-
նելով ճառագայթից : Զի որպէս ո՛չ նախ արեգակն՝
և ապա լոյս, այլ ՚ի միում ժամանակի երևին երկո-
քեան. այսպէս և լոյս Որդի՝ ՚ի լուսոյ Հօրէ ծագեալ,
և ընդ նմին մշտնջենաւորեալ (Ն. Շնորհ. ՚ի Թղթ.
առ Մ. կայսր) :

— Ո՛չ է յառաջ Հայր քան զՈրդի,

Եւ կամ Որդի՝ քան ըզՀոգի.

Եւ յորպէս Հայր միշտ յաւիտեան,

Եւ Համագոյք յիւր յեութեան (Ն. Շնորհ. ՚ի Բանն
Տաւատ.) :

76

Սաղմ. լմ. 5. 6 : Իմաստ. թ. 1 : Կողոս. 16 :

— Տէր Աստուած, որ նա միայն ինքնութեամբ, և

յառաջ քան զնա չէք որ պլ արարիչ ամենայնի, որ երևի և որ ո՛չն երևի (Գ. Լուս. Սևգաթ.):

— Պաշտել զԱստուած (Հայր) արարիչ, և զՈրդին Հաստիչ, և զՀոգին կազմիչ (Նոյն. անդ):

— Հասարակաց Երրորդութեան է արարչագործութիւնն (Խոսրով. Ի Մեկն. Պատ.):

— Սիոյ բնութեան Աստուածային

Սի տէրութեանդ և միշտ էին,

Գերակատար երիցդ անձին՝

Կատարողի արարածին,

Փնօք և պատիւ և զօրութիւն (Ն. Շնորհ. Սղբերգ.):

— Արարչագործ Աստուած, որ յոչնչէ գոյացուցեր զերկինս և զերկիր (Ի Շարակ.):

— Հաւատով խոստովանիմ և երկիր պազանեմ քեզ, Հայր՝ և Որդի՝ և սուրբ Հոգի, անեղ և անմահ բնութիւն, արարիչ հրեշտակաց և մարդկան և ամենայն եղելոց (Ն. Շնորհ. Սղջութան):

77

Իմաստ. զ. 8. է. 15. 16. Ժք. 13. Ժդ. 3. Ժթ. 6. Գործ. Ժէ. 25. 28:

— Ամենայն արարածք հրամանաւ նորա շարժին ըստ իւրեանքանչիւր կարգածոցն կազմածոց (Գ. Լուս. Սևգաթ.):

— Նա է տուիչ և յաջողիչ (—ուլ) երկնաւորաց
և երկրաւորաց (Նոյն. 'ի Յաճախ. ճառ Ժա):

— Խնամով սիրոյն (Աստուծոյ) լի են երկինք և եր-
կիր և որ 'ի նոսա արարածք իցեն, և նորա նախա-
խնամութեամբն վարին (Նոյն. 'ի Յաճախ. ճառ Ժբ):

— Ունիս յիւրաքանչիւր կարգի զամենայն արա-
րածս քո՝ ուղիղ հրամանաւ մատակարարելով ('ի
Ժամագիրս):

— Սկիզբն և կատարած ամենայնի Աստուած է, որ
ամենեցուն զլինելն տայ և զբարւոյք գոն շնորհէ (Խոս-
րով. 'ի Մեկն. Ժամ.):

78

Կամօք Հօր եմուտ (Բանն Աստուած) յարգանդ Կու-
սին, և ոչ գարշեցաւ, վասն զի ինքն է սրբիչ ամե-
նայնի (Գ. Լուս. յԱգաթ.):

— Գլխածաբար զմերս զգեցաւ մարմին կամաւ Հօր
և հաճութեամբ սուրբ Հոգւոյն (Խոսրով. 'ի Մեկն.
Ժամակարգ.):

— Կամաւ Հօր և հաճութեամբ սուրբ Հոգւոյն եղև
մարմնառիկ տնօրէնութիւն Որդւոյ (Նոյն. անդ):

— Ս'ի յերրորդութենէն՝ Բանն Հօր՝ Որդին Մի-
ածին՝ կամաւ Հօր և Հոգւոյն... էջ յորովայն Կու-
սին Մարիամու (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ Ալեքս):

— Կամաւ Հօր և հաճութեամբ Հոգւոյն զմարմինն

զգեցաւ (Որդին)՝ որով չարչարեցան (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. Ճառ ք) :

79

Առաքեցաւ Աստուած յԱստուծոյ սուրբ Որդին, էառ զմարմին 'ի կուսէ, մարդ կատարեալ՝ կատարեալ Աստուածութեամբն (Գ. Լուս. Սգաթ.) :

— Որ յաղագս մեր մարդկան և վասն մերոյ փրկութեան, իջեալ յերկնից՝ մարմնացաւ, մարդացաւ, ծնաւ կատարելապէս 'ի Մարիամնոյ սրբոյ կուսէն Հոգւովն սրբով ('ի Հանգ.) :

— (Բանն Հօր) ձգեալ յինքն յարենէ ամենամաքուր կուսին. . . միացոյց ընդ Աստուածութեան իւրում (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ Ալէքս.) :

— Յարենէ կուսին ձգելով մարմին՝ արար կենդանի և Աստուծոյ մարմին (Նոյն. 'ի Մեկն. Բարձր.) :

— Կառ կատարեալ Աստուածութիւնն զկատարեալ մարդկային բնութիւնս (Ն. Շնորհ. առ Մ. կայսր.) :

— Աստուածն Բան. . . էառ զմեր բնութիւնս կատարելապէս 'ի կուսէն (Նոյն. անդ.) :

— Խառնեալ միացոյց յորովայնի կուսին զեղական բնութիւնս մեր ընդ անեղի իւրում բնութեանն (Նոյն. 'ի Թղթ. առ քաճ. Յամայք Նահանգի.) :

— Միաւորեաց զմարմինն՝ զոր էառ 'ի կուսէն՝ ընդ Աստուածութեան իւրում (Եփրեմ. 'ի Ճառն ծննդ. Քրիստ.) :

Բանն թանձրանայ 'ի մարմնի, մարմնանայ անմարմինն՝ միացեալ բնութեամբ 'ի յերկուց ('ի Շարակ.):

— Ար զփրկական տնօրէնութիւն մարդացելոյն վասըն մեր՝ ուսուցեր (ո՛վ տէր սուրբ Գրիգոր) մի յերկուց նոր խառնումն սքանչելի (անդ):

— Աւելմբ ասել զերկու բնութիւն՝ ըստ Գրիգորի Աստուածաբանի. . . եթէ բնութիւնք երկու. . . քանզի Աստուած և մարդ (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ Մ. Կայսր):

— Կրկին էր (Քրիստոս), ո՛չ այլևայլ ոք, այլ՝ նոյն ինքն Աստուած և մարդ միանգամայն (Յովհաննէս վ. Սարկ. 'ի Բացատր. Հանդ.):

— Կատարեալ ունի զկրկնակի բնութիւնն, զի մի կորուսցէ զերկոսին. ո՛չ կէս Աստուած երևեալ 'ի վերայ երկրիս, և ո՛չ կէս մարդ ել յերկինս. . . Մասուծոյ Աստուած, և 'ի Կուսէ Քրիստոս (Եփրեմ. 'ի Մարգարիտն):

— Կրկին էր՝ ըստ որում վաստակեցան, և երկեան, և արտասուեացն, և քաղցեաւ, և ծարաւեցաւ օրինօք մարմնոյն (Գ. Աստուածաբ. 'ի Ճառն Աստուածայայտ.):

Քրիստոս ո՛չ էառ զմարդկային անձն, այլ՝ զբնութիւն. և ո՛չ բաժանի յերկուս ըստ Նեստորի ('ի Սահմ. Ժող. Շիրակվանայ):

— Յերկուց կատարեալ բնութեանց՝ յԱստուածայնոյ և ՚ի մարդկայնոյ (եղև) մի անձնաւորութիւն կատարեալ՝ անայլայլելի և անբաժանելի բնութեամբ (Ն. Շնորհ. ՚ի Թղթ. առ Ալէքս) :

— Եղև նոր խառնումն ՚ի յերկուց անբաժանելի բնութեանց՝ Աստուծոյ և մարդոյ՝ ՚ի մի անձնաւորութիւն միացեալ (Նոյն. ՚ի Թղթ. առ Մ. կայսր) :

— Եւստ (Աստուածն Բան) զմեր բնութիւնս . . . և միացոյց ընդ իւր Աստուածային բնութեանն անշիոթ և անբաժանելի միաւորութեամբ (Նոյն. անդ) :

— Եւստ որ յաւէտ անմարմական

Եւ եղելոցս արարչական,

Խառնի ընդ մեզ անշիոթաբար,

Եւ միանայ անձառաբար (Նոյն. ՚ի Բանն Հաւատ.) :

— Եղեալ Հաւաստեալ և առանց ցնորից մարդ, և անշիոթ միաւորութեամբ մարմնացեալ յԱստուածածնէն և ՚ի սուրբ Կուսէն Մարիամայ (՚ի Խորհրդատետրն Պատ.) :

— Եւստ անուանք (Յիւստ, Բիւստ) զերկոսեանն մեզ նկարագրեն զբնութիւն՝ զԱստուածայինն և զմարդկայինն՝ ընդ միմեանս միանալով անշիոթելի և անանջատելի (Ս. Շնորհ. ՚ի Մեկն. Ա. Յովհ. ճառ ք) :

— Եւոր և սքանչելի խառնուածով միացան երկու բնութիւնքն ՚ի մի անձնաւորութիւնն՝ պահելով և յետ միութեանն անշիոթ զտարբերութիւն բնութեանցն յատկութեան (Ն. Լամբ. ՚ի Մեկն. Պատ.) :

(Հաւատամք) և 'ի մի Տէր՝ Յիսուս Քրիստոս, յՈրդին Աստուծոյ ('ի Հանգ.) :

— Եղև Աստուածն կատարեալ՝ մարդ կատարեալ, հոգևով և մտօք և մարմնով, մի անձն, մի դէմ ('ի Ժամագիրս) :

— Եւ զի ճշմարիտ մարդ և ճշմարիտ Որդի Աստուծոյ խոստովանեցաւ (հարիւրապետն զՔրիստոս) ուղիղ մտօք՝ ըստ Աւետարանչացն, հաստատեաց այսու՝ եթէ Քրիստոս՝ Աստուած կատարեալ է և մարդ կատարեալ, 'ի յերկուց բնութեանց՝ մի անձն, մի դէմք, մի Որդի Հօր Աստուծոյ և մօր Կուսի (Բարսեղ ճոն. 'ի Մեկն. Մարկ. Ճառ լԷ) :

— Ի մի պատկեր միացաւ առանց որոշման (Եփրեմ. 'ի Ճառն Այլակերպ.) :

Անպատկառացոյցք (համարչախոյե՞ն ցոյցանոյք) սուրբ Հարբն երկուց բնութեանց Քրիստոսի՝ Աստուածայնոցն և մարդկայնոցն՝ լեալք, Բնութիւնք երկու ասելով, վասն զի Աստուած և մարդ. . . և եթէ՝ Հաւատի զերկոսին ունէր զբնութիւնսն Քրիստոս. . . Ո՛չ եթէ զերկուցն ասելով՝ հրաժարէին ասել զմին, և կամ եթէ զտորին հակառակն՝ զմին խոստովանելով՝ յամառէին յերկուցն գալ խոստովանութիւն. այլ համարձակաբար երկոքումըս այսոքիւք բարեփառու-

Թեան ղամպարօք փայլեալք պայծառանային, երկուս ըստ բնութեան, և մի ըստ միաւորութեան զՔրիստոս քարոզելով (Յովհ. Իմաստ. 'ի ճառն ընդդէմ Երեւութ.):

— Առաջնորդ ունելով զսոսա (զուղղութիւն և բարոյութիւն) առ ճշմարտութեան ճանապարհն՝ որ տանի առ Աստուած, ուղղապէս և ազատաբար բերիմք 'ի կրկին տեսութիւնս բանից, մի ասելով բնութիւն Քանին մարմնացելոյ՝ ըստ սրբոյն Վիւրղի (Աղէքսանդրացոյ) *՝ յաղագս անճառ միաւորութեանն. և երկուս՝ ըստ Աստուածաբանին Գրիգորի **՝ վասն անկորուստ և անյեղլի գոյոյ բնութեանցն՝ Աստուածայնոյն և մարդկայնոյն (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ Մ. կայսր):

— Օ մի բնութեանն եղանակ՝ զոր ասեմք մէք, մի դք յայլ դէմն կարծիցէ, բայց յաղագս 'ի յերկուց բնութեանց անբաժանելի միաւորութեանն (Նոյն. անդ):

— Այլ մի ասեմք բնութիւն այսու,

* Բանն սրբոյն Վիւրղի Աղէքսանդրացոյ՝ այս է. «Յետ միաւորութեանն՝ ոչ անջատեմք զբնութիւնն 'ի միմեանց. և ոչ յերկուս որդիս հատանեմք զմին և զանբաժանելին. այլ մի ասեմք Որդի, և որպէս չարքն ասացին՝ Մի բնութիւն Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ ('ի Թղթ. առ Սեկունդոս):

** Բանն Գրիգորի Աստուածաբանի՝ այս է. «Բնութիւնք երկու. քանզի Աստուած և մարդ» (ՃԱ որս. ԳԼ. Թ. և 'ի Թղթ. առ Աղէգոնիոս):

Ըստ խառնրմանն անճառելոյ .

Որպէս հոգի մեր և մարմին

Ի մի բնութիւնըս ժողովին (Նոյն . 'ի Բանն հաւատ .)

— Երկու ասել դարձեալ բնութիւն

Ս ասն 'ի յերկուց գոլ միութիւն ,

Չէ այս օտար ճշմարտութիւն ,

Թէ չբաժանեն յերկուս ըզմին (Նոյն . անդ) :

84

Որով էառ մարմին , հոգի և միտք , և զամենայն որ
ինչ է 'ի մարդ , ճշմարտապէս և ոչ կարծեօք ('ի
Հանգ .) :

— Խոստովանիմք զՈրդին Աստուծոյ զԲանն Աստ-
ուած . . . առեալ կատարելապէս զմերս բնութիւն՝ ըզ-
հոգի և զմարմին և զմիտս (Սահակ եպիսկոպոս Տայոց՝
Մուռան մահանուանեալ . 'ի Թղթ . առ Փոտ պատրի-
արդ Յունաց) :

— Եւս և կատարեալ Աստուածութիւնն զկատա-
րեալ մարդկային բնութիւնս՝ զհոգի և զմիտս և զմար-
մին (Ն . Շնորհ . 'ի Թղթ . առ Մ . կայսր) :

— Ի այց մէք այսպէս խոստովանիմք ,

Աստուածայնոցրն հեռեիմք ,

Եթէ հոգի՝ մարմին և միտք ,

Որով մեղան ազգ մարդկայինք ,

Եւս 'ի մէնջ Աստուածըն Բան ,

Եւ միացոյց բնութեամբ յինքեան (Ն . Շնորհ . 'ի
Բանն . հաւատ .) :

— Աստուածութիւնն մարմին եղև՝ հոգի ունելով
բանական (Վիւրեղ Աղեքս. 'ի գիրս Պարապ.) :

85

Մարմնացաւ Որդին Աստուծոյ կամօք, և յանձն
էառ զամենայն կարիս (Խր.) մարդկային բնութեանս
մերոյ, բայց 'ի մեղաց (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ ք) :

— Արեաց զամենայն կիրս մարմնոյ և հոգւոյ՝ բաց 'ի
մեղաց (Նոյն. անդ ճառ ԺԴ) :

— Առ զմարմին անբնութեան . . . և զամենայն անցս
մարմնոյն յանձն առեալ իւրովք կամօք . . . Եւ ոչ ու-
րուք բռնադատութեամբ, բայց իւրովք անձնիշխան
կամօք կրեաց զայնս (Նոյն. յԱգաթ.) :

— Ճանապարհորդեաց ընդ ամենայն կիրս մարդ-
կային կենցաղոյս առանց մեղաց ('ի Խորհրդատետր
Պատ.) :

— Լանց ընդ ամենայն կիրս մարդկայինս՝ բաց 'ի
մեղաց (Խոսրով. 'ի Մեկն. Ժամ.) :

— Օ մերս առեալ ընտանեցոյց իւրում՝ հրաշափա-
ռագոյն ներգործութեանցն՝ ինքեամբ զմերս ախտա-
կրելով զանանգոսնելի կիրս՝ բաց 'ի մեղաց, որ է մեզ
անձառելի և անգիտելի (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Բ.
Պետր. 'ի յառաջաբ.) :

— Թոյլ ետ մարմնոյն և զամենայն ինչ կրել որ ոչ
հետեւին մեղաց՝ զքաղց, զվաստակ, զտրտմութիւն,
զերկիւղ (Իգնատ. 'ի Մեկն. Ղուկ. իբ. 42) :

— Փրկիչն սորօք (Բնասորման կրեւ մարդկութեանս, սք-
դեոյ եւ՝ քաղց, ծարս, քան, աշխարհութեան, և այլն) ՚ի կեն-
ցաղաւարիչն ընդ մարդկան վարեցաւ՝ ուրանօր և կա-
մեցաւ, և յորժամ և որքան. ո՛չ օտար յեղանակաւ
և կամ ստուերաւ իւրիք, այլ ճշմարտութեամբ (Յու՛հ.
Իմաստ. ՚ի ճառն ընդդէմ Երևութ.):

— Յայտ առնեն դարձեալ (գիրք) եթէ ինքն ո՛չ
հետեւէր կրիցն ակամայ, որպէս մեք, այլ կիրքն՝ ծա-
ռայաբար նորին կամաց, ոչ ժուժկալութեամբ ըստ
առաքինեացն, այլ իշխանաբար՝ ըստ Աստուածու-
թեանն: Եւ յայտ է ՚ի քաղցոյ անտի՝ զոր գրէ Աւե-
տարանիչն, եթէ ՚ի լրման քառասնեկին՝ ապա քաղ-
ցեաւ: Քանզի յայնժամ քաղցեաւ՝ յորժամ թոյլ
եա ընութեանն կրել զիւրսն՝ վասն փորձողին համար-
ձակելոյ (Ն. Շնորհ. ՚ի Թղթ. առ Յակոբ եպիսկո-
պոս Ասորոց ՚ի Մելիախնէ):

— Օ՛ի կատարեալ էառ զընութիւն
Աստուածըն Բան ըզմարդկութեան,
Պարտ էր զերկիւղ և զտրտմութիւն
Յիւրումն կրել անօրէնութեան (՚ի Շարակ.):

Տեսանի ՚ի նմա (ե՛ Բեւեռ) և կամք (մարդկային),
որ է բնական հոգւոյս շարժումն. տեսանի և ներգոր-
ծութիւն ըստ մարմնոյ, զի յայտնի լիցի աշխատու-

Թեամբ մեր փրկութիւնն՝ և ոչ զօրութեամբ (Գրիգոր Գ. Կաթող. 'ի Թղթ. առ եկեղեցին Հռոմոց) :

— Այն ինքն էր՝ որ ներգործէր զԱստուածայինսն Աստուածաբար, և զմարդկայինսն՝ մարդկապէս, 'ի պէտս մերոյ փրկութեան. զի Աստուած էր և մարդ (Նոյն. 'ի նմին Թղթի) :

— Ըստ կամացս օրինակի զոր ասացաքս՝ 'ի միոյ անձնիշխան կամաց Աստուածութեանն, երկուց լինել անհակառակաբար, Աստուածայինն և մարդկայինն, հաւատամք և ներգործութեանն նոյնպէս լինել (երկուց) Աստուածայնոյն և մարդկայնոյն՝ 'ի միաւորութեան անդ, ոչ զբարձրագոյնսն՝ Աստուածութեանն միայն տալով՝ առանց մարմնոյն, և ոչ զխոնարհագոյնսն՝ մարդկութեանն առանձինն՝ առանց Աստուածայնոյն. այլ միոյ անձնաւորութեան զերկոսին զպսոսիկ խոստովանիմք, երբեմն որպէս Աստուած՝ զԱստուածայինսն ներգործելով, և երբեմն որպէս մարդ՝ զմարդկայինսն (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ Մ. կայսր) :

— Աչ եթէ էութիւն յէութեան բնակեցաւ, այլ մի էութիւնն այն Բանին Աստուծոյ՝ որ եղև մարմին, երբեմն կրէր զմարդկայինսն որպէս զմարդ՝ յորժամ Թոյլ տայր հոգւոյն մարդկայնոյ և կամ մարմնոյն՝ կրել զհւրաքանչիւրսն, այս է՝ զբաղցնուն, զծարաւիլն, զննջելն, զվաստակելն, զարտասուելն, զտրտմելն, զերկնչելն, զանգիտանալն, և զայլն ամենայն. և երբեմն զԱստուածայինսն յայտնէր 'ի ձեռն բազմապա-

տիկ նշանացն և Աստուածավայելուչ զօրութեանցն՝
յորժամ զայնոսիկ կամէր : Ո՛չ ոմն զտկարագոյնսն
կրէր՝ և ոմն զՏրորագոյնսն ցուցանէր, որպէս բաժա-
նեն բաժանօղքն, զարտասուելն և որ ըստ այսմ՝ մար-
դոյն տալով, և զՂարուցանելն զՂաղար և զայլսն՝ Աս-
տուծոյ Բանին . այլ միաւորեալն ՚ի միութիւն (ըստ
տպ. օրին. ՚ի Գ. Բն. Բն. Բն.)՝ կրէր զԽրաքանչիւրսն՝ յոր-
ժամ կամէր, զմարդկայինսն իբրև զմարդ, զի մարդ
էր, և զԱստուածայինսն իբրև զԱստուած, քանզի
Աստուած էր (Նոյն. ՚ի Թ. զԹ. առ քաչ. Յամայք նա-
հանգի) :

87

Օ կամսն (Քրիստոսի՝ զԱստուածայինն և զմարդ-
կայինն) ոչ այլևայլ (հ. Գ. Բն. Բն.) ասեմք, որպէս թէ Աս-
տուածային կամքն հակառակ լինել մարդկայնոյն կա-
մաց, կամ մարդկայինն՝ Աստուածայնոյն . այլ ՚ի միոյ
էութենէն կրկին եղելոց կամաց, ըստ այլևայլ ժամա-
նակի, երբեմն Աստուածային՝ յորժամ զԱստուածու-
թեանն կամէր ցուցանել զզօրութիւն, և երբեմն մարդ-
կային՝ յորժամ զմարդկութեանն կամէր յայտնել ըզ-
խոնարհութիւն (Ն. Շնորհ. ՚ի Թ. զԹ. առ Մ. կայսր) :

— Ո՛չ եթէ մարդկային կամքն զԱստուածայինն
բռնադատէր . . . այլ՝ մարդկայինն Աստուածայնոյն հե-
տևէր կամաց (Նոյն. անդ) :

— Կամէր ըստ Աստուածութեանն, վասն այնր և

Հետևեցուցանէր Աստուածութեանն զկամս մարմնոցն,
և ասէր՝ Ո՛չ իմ կամս, այլ քոյդ լինի (Գրիգոր Գ.
կաթող. ՚ի Թղթ. առ Մ. կայսր):

88

Ղուկ. ք. 21: Մատթ. ւ. 16. 23: Յովհ. ք.
25: Եսայ. է. 14:

— Որ Աստուած էր և Բան, յորժամ էջ յերկնից
յերկիր, կոչեցաւ Յիսուս՝ որ է Փրկչ. և Քրիստոս՝ որ է
Օրէւ և Տէր՝ առաքեալ (Ն. Լամբ. ՚ի Մեկն. Առակ.
44. Ը):

89

Յիսուս անուն՝ յԵբրայականէն ՚ի մերս Փրկչ. թարգ-
մանի (Խոսրով. ՚ի Մեկն. Ժամ.):

— Յիսուս Քրիստոս ասելն՝ Փրկչ. և Օրէւ և Տէր (Նոյն.
անդ):

Տես և ՚ի Համարն 88:

90

Մատթ. ւ. 21: Ի. 28: Ա. Տիմոթ. ւ. 15: Կո-
ղոս. ւ. 13. 14: Եբր. է. 9: Ա. Յովհ. ք. 14):

— (Նկն Քրիստոս) փրկել զժողովուրդն ոչ ՚ի յայա-
նի պատերազմացն որ ըստ աշխարհի, և ոչ ՚ի մարմ-
նական ծառայութենէ, այլ ՚ի մեղաց և յապականու-
թենէ (Ս. Շնորհ. ՚ի Մեկն. Յակ. ճառ ւ):

91

Որ անճառ Աստուածութեամբ օժեալ զքո ծառայ-

ական կերպ, այսօր հաճեցար օձանիլ իւղով 'ի մեղաւորաց ('ի Շարակ.):

— Ար խոնարհեցար 'ի մեզ իւղ թափեալ անուն Օծեալը Աստուծոյ, խառնելով զԱստուածութիւնդ օծեալ զմարդկային առեր բնութիւն (անդ):

— Քրիստոս անուն՝ Օճեալ կոչի, այսինքն՝ Աստուած և մարդ. զի Բանն մարմին եղև. . . և Աստուածութեամբն էօժ զմարմինն (Խոսարով. 'ի Մեկն. Ժամ.):

— Քրիստոսդ՝ ոչ սոսկ մարդկութեան է անուն, և ոչ լոկ Աստուածութեան. այլ Օճեալ թարգմանի, այսինքն՝ Աստուած և մարդ. վասն զի Աստուածութեամբն էօժ զմարդկութիւնն ('նչն. անդ):

— Քրիստոսն անուն՝ ոչ յատուկ Աստուածութեանն է, և ոչ սոսկ մարդկութեանն. . . : Եւ արդ վասրն զի օձաւ մարդկութիւնն Աստուածութենէ անտի, նմին իրի զվայելչականս զայս անուն ընկալաւ (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Յակ. Ճառ ւ) :

— Օ մարդկութիւն նորա՝ արար Աստուածութիւն նորա Տէր և Օծեալ (Աթանաս. Ճառ ւ) :

Տես և 'ի համարն 94 :

92

Երբ. 7. 14. 15: Է. 10: Է. 21. 24: Մատթ. 1ւ. 11: Ղուկ. 17. 19: ւ. 32. 33: Յովհ. 47. 37: Յայտն. ւ. 5: Ժէ. 14:

— Իբրև առնոյր զպատուիրանս օրինացն Մովսէս

ի ձեռացն Աստուծոյ (ի Սինէական լերին) . . . անդ առնոյր զաւանդութիւն իշխանութեան քահանայութեան՝ Թագաւորութեան և Մարգարէութեան ի ձեռաց Աստուծոյ: Անդ ետ նմա (Աստուած) զօրինակ օծութեանն քրիստոսի. . . Որ միանգամ յօրինակ նորա օծանէին՝ անտի օծան: Ուստի և օծէր Ահարովն ի քահանայութիւն Տեառն, և առնոյր զքահանայութեան թագն օծանել ըստ նմին օրինակի. . . Անդ արար Մովսէս զարծաթի եղջիւր օծանութեան իւրոյ. ուստի քահանայքն և Մարգարէքն և Թագաւորքն օծանէին: Անդուստ գայր կարգեալ օծութիւնն մի ըստ միոջէ. . . զի աւանդապահք տային ցմիմեանս մինչև ցՅովհաննէս քահանայ, մարգարէ և մկրտիչ, և ի նահասեալ՝ իբրև ի ժառանգ մնացեալ: Զի ի նահասեալ էր յառաջին նախնեացն, թագաւորացն, մարգարէիցն, և յօծելոց քահանայիցն՝ իբրև յաւանդապահ. և նա ետ զքահանայութիւնն՝ զօծութիւնն և զմարգարէութիւնն և զթագաւորութիւնն ցՏէր մեր Յիսուս քրիստոս (Գ. Լուս. յԱգաթ.):

— Բանդ Աստուած երևեալ մարմնով յերկրի քահանայապետ ճշմարիտ (ի Շարակ.):

— Այս անանչափ բարերարութեան քոյ՝ անպարագրելի Բանդ Հօր եղեր մարդ, և քահանայապետ մեր երևեցար (ի Խորհրդատետր Պատ.):

— Ի՛նչ (քրիստոս) Մարգարէ, և քահանայ, և Թագաւոր. ոչ զի ինքն կարօտ էր այնմ պատուոյ, այլ

վասն զանկեալսն յարուցանել (Սեբեր. ճառ ք. 'ի տնօրէնութիւն փրկչին)։

— Որոյ Թագաւորութեանն ոչ գոյ վախճան ('ի Հանգ.)։

— Օթագաւորն Գրիստոս և զԱստուած խաղաղութեան օրհնեցէք ժողովուրդք ('ի Շարակ.)։

93

Ղուկ. Գ. 18: Եսայ. ԿԾ. 1:

— Սկայեաց (Հոգին սուրբ) Միածնին Աստուածութեանն՝ 'ի հոսանսն Յորդանանու... Նոյն ինքն է օծումն մարգացելոյն Աստուծոյ (Գ. Նարեկ. յԱղօթ. Բան հ՛ն)։

94

Ղուկ. Ծ. 35:

— Օի թէպէտ ընդ օծմանն օրհնութեան (այսինքն՝ փոխանակ օրհնութիւնական օծման)՝ Հոգին էր քեզ իսկաբար լումամբ, և Աստուածութեան խառնութիւն բովանդակապէս (Գ. Նարեկ յԱղօթ. Բան ղԳ)։

— ԶԱստուածութիւնն 'ի մարդկութիւնն միաւորեալ՝ օժիւն անուանէ. և Հոգին սուրբ էր 'ի վերայ նորա վկայ և յարգարիչ անձառելի տնօրէնութեանն 'ի ծննդեանն և 'ի մկրտութեանն (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.)։

95

Մատթ. Գ. 16: Մարկ. Ծ. 10: Ղուկ. Գ. 22:

— Ընակիրքն Բանդ Էօր, 'ի վախճան աւուրց խոնարհեցար և աւեր զկերպարանս ծառայի՝ իբրև ըզմարդ գանալ. եկիր մկրտիլ 'ի Յովհաննէ, և Հոգւով օծեալ՝ վկայեցար 'ի Հօրէ, Գա՛ն է որդի իմ՝ սիրելի ('ի Մեծ Մաշտոցի) :

— Տէրդ և կենդանարարդ՝ արարիչդ երկնի և երկրի 'ի յօժմանէ անտի (այսինքն՝ յետ մկրտութեան) սկսար քարոզել զաւետարանն արքայութեան, վկայեալ անտուտ 'ի Յովհաննէ՝ Օծեալ և Գառն Աստուծոյ՝ բարձօղ մեղաց աշխարհի (Գ. Նարեկ. յաղօթ. Բան զի) :

— Գարձեալ՝ և զայս մի որ տգիտասցի, թէ նոյն ինքն զԲիւրախ (Ղօթիւն) անուն՝ Տէրն մեր՝ Հոգւոյն սեպհականեաց ներգործութեամբ, որ եկացն 'ի վերայ նորին մարմնոյ 'ի Յորդանան (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.) :

— Ա կայեաց Հոգին՝ որ հանգեալ 'ի վերայ նորա, թէ Նա՛ն է Հովիւ. զի ընկալաւ նա 'ի ձեռն Յովհաննու զՔահանայութիւն, զԱրքայութիւն (իմա՝ զԹագաւորութիւն) և զՄարգարէութիւն (եփր. 'ի Մեկն. Աւետ. Համաբարբ. զ. 7) :

— (Օծումն կոչի Հոգին սուրբ, զի երեկելի անուամբն զաներևոյթ շնորհսն քարոզեսցէ. քանզի զառաջինն Թագաւորք իւղով եղջերն սրբով օծանէին, և քահանայք և մարգարէք. իսկ Հոգին սուրբ՝ որ էջ հանգեալ 'ի վերայ Աննարարին, յօրինակ, և ոչ 'ի կարօ-

տութիւն ինչ, առանց իւղոյ երևեցաւ. նաև յետոյ
զբազումն առանց ջրոյ լուսաւորեաց, և առանց իւղոյ
զբազումն էօծ (Մեբեր. ճառ 7):

96

Եբր. է. 27: 14:

— Եւջ (Որդին Այ) 'ի ծառայութիւն, զի իւրով
մարմնովն լցցէ և կատարեսցէ զամենայն չափս կար-
գացն հանդիսի արդարութեանցն. զի միանգամայն
բարձցէ զկարիս տկարութեան մարմնոյ մեղացն, և մի-
անգամայն ինքն ինքեան քահանայասցի Հօր իւրում,
և միանգամայն ինքեամբ հաճեսցէ մատուցէ զինքն
պատարագ հաշտութեան Հօր իւրում, և նովին պա-
տարագաւն մատուցէ ընդ նմին զհաւատան խոստովա-
նութեան մերոյ (Գ. Լուս. Սգաթ):

— Յիշեսցուք զՏեառն մերոյ մարդասիրութիւնն,
որ Աստուծոյ գոլով Որդի, սուրբ, անմեղ, անարատ,
զատեալ 'ի մեղաւորաց, և վասն մեր մեղաւորացս իւ-
րով մարմնովն կրեաց զչարչարանս խաչին... ինքն
Քահանայապետ՝ և ինքն պատարագ 'ի նմա գոլով
(խոսորով. 'ի Մեկն. Ժամ.):

— Եւսօր զենար Գառն Աստուծոյ վասն յանցանաց
նախաստեղծին, 'ի վերայ խաչին պատարագեալ՝ հե-
ղեր զարիւնդ 'ի փրկութիւն (ի Շարակ):

— Եւլև (Որդին Աստուծոյ) իբրև զմեզ մարդ...:

մատոյց զինքն պատարագ կամօք իւրովք, և եբարձ զպարտիս մարդկութեանս մերոյ (ի Մեծ Մատ.) :

97

Յովհ. ԺԷ. 49. 50 : ԺԿ. 19 :

98

Հոովմ. Ե. 21 : Ը. 3 : ԺԿ. 9 : Փիլիպ. Ը. 10. 11 :
Մատթ. իը. 18 :

— Մահուամբ ելոյժ զմահ, և յարութեամբն իւրով զմեզ ՚ի մեռելութենէ մեղացն յարոյց (Գ. Լուս. ՚ի Յաճախ. Ճառ Ը) :

— Ի խաչին բեւեռեցար Բանդ անըմբռնելի՝ մարմնով, և լուծեր զկապանս մեղաց, Քրիստոս Փրկիչ մեր (ի Շարակ.) :

— Օթազաւորն Քրիստոս բարեբանեցէք, որ ՚ի յանձն էառ զմահ խաչի, և խափանեաց զմահու թագաւորութիւնն (անդ) :

— Մահահն՝ մարմնով՝ վասն փրկութեան մերոյ ըզմահ ճաշակեաց, և խափանեաց զմահու թագաւորութիւն (անդ) :

— Աս ինքնիշխանութեամբ յարուցեալ՝ զմահու ելոյժ զիշխանութիւն (անդ) :

— Թո՛հա՛ւր իւղղա՛նիւն . . : Զմարգարէին առեալ զբան, զոր կանխագուշակ տեսութեամբ պատմարանեալ ասէր ՚ի դէմն Քրիստոսի. Ես կացի թագաւոր ՚ի նմանէ ՚ի վերայ լերին Սիոնի սրբոյ նորա : Եւ դարձեալ

ասէ. Թագաւորեաց Աստուած 'ի վերայ հեթանոսաց,
և այլն. . . Զի թէպէտև Աստուածութեամբ էր թա-
գաւոր յառաջ քան զյաւիտեանս 'ի վերայ ամենայնի.
այլ զմարմնով թագաւորելն ասէ: Եւ զի արար խա-
ղաղութիւն արեամբ խաչին իւրոյ, վասն որոյ և թա-
գաւոր ետառաւ ի իւր (Խոսարով. 'ի Մեկն. Ժամ.):

— Տէրն խաչին էառ զիշխանութիւն 'ի վերայ երկ-
րի ըստ մարմնոյ. . . Զի Աստուածութեամբն յառաջ
քան զյաւիտեանս էր իշխան 'ի վերայ ամենայնի. իսկ
մարմնով յետ խաչին 'ի վերայ հաւատացելոց էառ
զիշխանութիւն (Նոյն. անդ):

99

Յովհ. թ. 4: Ժէ. 4:

— Եւ զի՞նչ այն իցէ՛ որ ասեն, թէ կատարեաց
զկամս Հօր իւրոյ. եթէ ո՛չ՝ զի իւրով մարմնովն բարձ-
րացուցէ զանուն յաղթութեան կաաարման արդա-
րութեան. . . Եւ զի՞նչ իցեն կամք Հօր նորա. եթէ
ո՛չ՝ զի զորդիս մարդկան զմերժեալսն 'ի ներքոյ մահու՛
կանգնեցէ 'ի կենդանութիւն (Գ. Լուս. Մգաթ.):

— Լցեր զամենայն Հայրակամ տնօրէնութիւնս քո
('ի Պատ.):

— Որ զհանդերձեալն խորհուրդ Հոգւովն յայտնեաց
տեսանողացն, և եկեալ կատարեաց Հօր և Հոգւոյ ա-
ռաքմամբն ('ի Շարակ.):

— Որ ըստ կանխաձայն մարգարէիցն եկիր 'ի լրումն

խորհրդոց. զոր տնօրինաբար կատարեցեր վասն մերոց փրկութեան (անդ):

— Մեենայն Տնօրինականքն Բրիստոսի, խոնարհութիւնն, և թախումն, և մկրտիլն 'ի ծառայէն, և նշանագործութիւնքն, և խաչն և շարչարանքն, և թաղումն, և յարութիւնն, յայն սակս եղեն, որպէս զի զկեանս և զԱստուածպաշտութիւն մեզ շնորհեսցէ՝ զզլուխն ամենայն բարեաց և զմայրն ամենայն առաքինութեանց (Ս. Հնորհ. 'ի Մեկն. Բ. Պետ. ճառ ւն):

100

Ղուկ. իդ. 25. 26:

— Որ զնախագրեալսն առ 'ի քէն Մարգարէիւք՝ եկիր կատարել ('ի Հարակ.):

— Որ զխորհուրդ տնօրէնութեանդ քո ծանուցեր տեսանողացն (անդ):

— Բազում այն էին ճառք Մարգարէիցն, որ ըզգալուստն Բրիստոսի գուշակէին, և զներգործութիւն խաչին և զթաղմանն և զյարութեանն և զհամբարձմանն: Եւ նորա գալստեամբն 'ի զլուխ ելեալ կատարեցան (Ս. Հնորհ. 'ի Մեկն. Բ. պետ. ճառ ր):

101

Տես 'ի համարսն 99 և 100:

102

Եկեղեցիք Աստուծոյ, և ժողովք ուղղափառաց ('ի Հարակ.):

— Իսկապէս խոստովանիմք մայր եկեղեցի որոց 'ի քրիստոս հաւատացեալք (Սահակ Կաթող. 'ի Կանոնագիրս) :

— Տամենայն աղգաց և 'ի լեզուաց՝ որք աշակերտեցան աւետարանին, և 'ի վէմն (քրիստոս) հաւատովք մերձեցան. . . յամենեցունց մի տաճար հոգևոր և մի եկեղեցի շինեցաւ (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. Ճառ. 7) :

— Օհասարակաց լուծիւն այսր եկեղեցւոյ քում սրբոյ Հովուաց և Հօտից՝ խնամեսցես 'ի մարմնի, և պահեսցես ուղղափառ խոստովանութեամբ՝ ըստ Առաքելական աւանդութեանցն մինչև 'ի միւսանգամ գալուստ քո յերկնից (Նոյն. 'ի Մեկն. Բ. Պետ. Ճառ. 7. 'ի Յորդ.) :

— Մի եկեղեցի քրիստոսի անուանիմք ամենայն քրիստոնեայքս (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.) :

— Կալարուք մեզ աղուէսս փոքրկունս զապականիչս այգեաց. . . Աւետի զսատանայ կոչէ, և այդ զեկեղեցի, որ են հաւատացելոց անձինք (Գ. Նարեկ. 'ի Մեկն. Երգ.) :

— (Եկեղեցի) է ժողովուրդ ընդ քահանայի միաւորեալ, և հօտ ընդ հովուի միակցեալ (Կիպրիանոս. 'ի Թղթ. կ[թ]) :

Կողոս. ւ. 18: Եփես. ւ. 22: 7. 13: Է. 23: Ա. Պետ. Է. 3: Երր. Ժ7. 20:

104

Ի. Կորն. Ժ. 3. 4: Եփես. շ. 10—17: Ա. Տիմոթ. ա. 18: Ա. Պետ. ք. 11: Ե. 8:

— Չեզ ասեմ, ո՛վ եկեղեցիք միանձանց՝ և աշակերտութիւնք կրօնաստանաց... Տեառն զինուորեալք (Գ. Նարեկ. Սղոթ. Բան Հք):

— Սարգկայինս ազգի թշնամի է (սատանայ) (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Սաղմ. ճՃը):

105

Ի. Տիմոթ. ի. 7: Յայտն. ի. 5:

— Յաղթանակ համբերութեամբ կատարեցիք զընթացս ձեր (ո՛վ սուրբ վկայք), և փոխեցայք յերկրայնոցս 'ի յերկինս. ընկալայք 'ի քրիստոսէ զպսակս անապական (ի Շարակ.):

— Յուսացեալքն յանուն քո սուրբ՝ պատերազմեալք յաղթեցին թշնամւոյն... Որք կամանն իւրեանց անցին ընդ հուր և ընդ սուր, և դասակից եղեն վերին զուարթնոցն (անդ):

106

Եւ զի միշտ անդր (յաղթուողն) ժողովիմք, սովորութիւն ունիմք Եփեսոսն անուանել զայն յարանունապէս (յարմարութեամբ), այլ ո՛չ բնաւորաբար (Սահակ Կաթող. 'ի Ճառն եկեղ.):

— Եփեսոսն անուն տիրապէս 'ի վերայ ժողովրդեանն

առնու (Գիրն)՝ քան 'ի տանն. ըստ այնմ, զոր Աստուած առ Մովսէս ասաց. Եկեղեցացո՛ր ինձ զժողովուրդդ, այսինքն՝ Ժողով. . . : Ապա ըստ պարզ տեսութեան՝ ժողովին մարդիկս, և ոչ եթէ տունս. և սա համանունաբար սոցա կոչի Եթէ՛ : իբր ժողովարան (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.) :

107

Հաւատամք և 'ի մի միայն ընդհանրական և առաքելական եկեղեցի ('ի Հանգ.) :

— Այսն միայնոյ՝ սուրբ՝ կաթուղիկէ և առաքելական եկեղեցւոյ ('ի Ճամագիրս) :

— Օխաղաղութիւն պարզեան եկեղեցւոյ քում սրբոյ. . . և հաստատեան 'ի մի հաւատ զկաթուղիկէ եկեղեցի ('ի Շարակ.) :

108

Հռովմ. ժբ. 5: Եփես. 4. 1—6:

— Առաքելական եկեղեցիք թէպէտև ընդ բազում տեղիս են, սակայն մի ասին վասն միասնական հաւատոյն (Խոսքով. 'ի Մեկն. Պատ.) :

— Մի քրիստոս, մի մկրտութիւն, և մի եկեղեցի, զոր ոչ Պաւղոս, այլ որ ինքեամբ ընդ մեզ խօսէր՝ յայտնեաց մեզ (Գրիգ. Կթղ. Տղայ. 'ի Թղթին առ վարդ. հիւս. կողմանց) :

— Մի է Տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն, մի

եկեղեցի 'ի զանազան ազգաց որոշեալ, և մկրտու-
թեամբ ծնեալ և քրիստոսի անուանեալ (Ն. Լամբ.
'ի Մեկն. Պատ.):

109

Տէս 'ի Համարն 103:

110

Յովհ. ԺԷ. 19: Եբր. Է. 26:

111

Բ. Տիմոթ. ւն. 9:

112

Ա. Պետ. ք. 21: Յովհ. ի. 23:

113

Եփես. Է. 25—27: Գործ. ԺԷ. 9: Ա. Պետ. ք. 9:

114

Գաղատ. ք. 27. 28: Կողոս. ք. 10. 11:

— Օ՛րնչ է պահանջելն. — Տէրգիրուան, զի ամենայն
եկեղեցիք ուղղափառաց որ ընդ տիեզերս են՝ մի են. . .
զի 'ի ծագաց մինչև 'ի ծագս երկրի՝ ուր և Հասանի
ճշմարիտ Հաւատացեալն յեկեղեցիս ուղղափառաց՝
իւր եկեղեցի է, և ոչ որոշէ զնա՝ ոչ աշխարհն, և ոչ
լեզուոյն օտարութիւնն, այլ ընդունի որպէս մայր 'ի
գիրկս իւր սաստիկ սիրով (խօսրով. 'ի Մեկն. Պատ.):

— Տուն Աստուծոյ զեկեղեցի կոչէ՝ զժողովս յամե-
նայն ազգաց գումարելոց 'ի նա, այսինքն՝ զազգս Հա-
ւատացելոց (Մ. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. ճառ Ժ):

115

Մատթ. ին. 14: Մարկ. Ժ. 15: Ղուկ. Ժ. 29:
Կորն. ն. 6:

— Կոմունիստականները և (եկեղեցի), զի ընդ ամենայն տիեզերս 'ի ծագաց մինչև 'ի ծագս երկրի է. և զի ուսուցանէ առանձինն և անպակաս 'ի գիտութիւն գալ մարդկան 'ի կարևոր հրամանս (Վիւրեղ Երուս. 'ի Կոչ. Ընծ. գլ. ԺԹ):

116

Մատթ. ին. 20:

117

Եփես. ք. 19. 20:

— Ար հաստատեցեր բանիւ զեկեղեցի քո՝ Քրիստոս 'ի վերայ Առաքելական վիմի ('ի Շարակ.):

— Ի վերայ վիմի հաւատոյ հիման Առաքելոց և Մարգարէից շինեցեր զքո սուրբ զեկեղեցի (անդ):

— Դու ես վէմ, և 'ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ. արդարեւ իսկ վէմ է ճշմարիտ դաւանութիւն հաւատոցն: Արպէս Պետրոս 'ի վերայ Քրիստոսի շինեաց զանձն իւր վկայութեամբ մահու, նոյնպէս և եկեղեցի շինեցաւ 'ի վերայ Պետրոսի հաւատոցն՝ ոչ միայն 'ի Հռովմ, այլև ընդ ամենայն քաղաքս և գետոս մեծամեծս մինչև ցփոքունս, նոյն հաւատք և նոյն հիմն և նոյն հաստատութիւն: Քանզի մի է Տէր, և մի մկրտութիւն: Եւ որպէս Պետրոս 'ի Հռովմ

Հաստատեաց զեկեղեցին, նոյնպէս և այլ Առաքեալքն ըստ իւրաքանչիւր վիճակեցելում աշխարհացն, ուր հրամայեցաւ նոցա լին առնել զաւետարանն Քրիստոսի (Եղեշէ 'ի ճառն՝ որ 'ի Քարող. Առաք.) :

— Այցեմք ողորմութիւն ամենայն եկեղեցեաց՝ որ յամենայն տիեզերս ըստ քարոզութեան Առաքելոցն շինեալ են, վասն որոյ և Առաքելոսն կոչեմք : Իսկ որք թիւրեալք են յԱռաքելոցն դաւանութենէ, նոքա ոչ ևս Առաքելոսն կոչին : Իսկ Առաքելական եկեղեցիք թէպէտ և ընդ բազում տեղիս են, սակայն մի ասին վասն միտանական հաւատոյն (Խոսրով. 'ի Մեկն. Պատ.) :

118

Ոչինչ անվայելուչ և անսրբաղան է ունել (խորհրդոց եկեղեցւոյ) զզալի պատկերս, այլ Աստուածարժան տեսութեան է՝ օրինակս կերպացուցանել բնաւորականօք և մարդկավայելուչ պատկերօք (Դիոնէսիոս. 'ի գիրս Եկեղ. Քահանայապ.) :

— Չկամի Աստուած կատարմանն պատճառանօք անարգել զաւանդն խորհրդոցն. զի մի ասիցես, թէ որովհետեւ մտօք բաւական եմ հասանել, զի՞ պիտոյ իցէ մկրտութիւն ջրոյ. և մեր այնու ուշ եղեալ է՝ ցուցանել, թէ Աստուած կարող է և առանց ջրոյ տալ զպարգևս շնորհացն, բայց մէք չկարեմք առանց ջրոյ ընդունել զշնորհսն. նա բաւական է և առանց ջրոյն լուսաւորել, բայց մէք չեմք բաւական առանց ջրոյն

առնուլ զլուսաւորութիւնն (Սերերիանոս. Ճառ 7. վասն կրօն. և մկրտ.):

119

Յովհ. ան. 16. 17: Հռովմ. ան. 5:

— Ամենայն շնորհք Հոգւոյն յՈրդւոյ բաշխին (Գ. Լուս. Մագաթ.):

— Ի ձեռն Որդւոյ իջանեն ամենայն պարգևք 'ի Հօրէ յարարածս (Խոսրով. 'ի Մեկն. Ժամ.):

Տես և 'ի համարսն 103. 108:

120

Չէք ինչ շնորհ՝ զոր առանց առաջնորդաց (իմա՝ Էփեսոսաց և Կոնստանդնուպոլսեաց) տայ Աստուած. այլ վերստին ծննդեանն որ 'ի Հոգւոյն, և կենարար մարմնոյ և արեան Տեառն բաշխումն, թողութեան մեղաց դարձելոցն 'ի խոստովանութիւն ապաշխարութեան, և ամուսնութեամբ զուգութեան. . . և կամ այլ ինչ Աստուածատուր պարգևի միջնորդող՝ առաջնորդք եկեղեցւոյ լինին (Խոսրով. 'ի Մեկն. Ժամ.):

— Հոգիս այս սուրբ զօրացուցանէ զձեռս քահանայապետից 'ի շնորհաբաշխութիւն, քահանայից՝ 'ի նուիրագործութիւն, սարկաւազաց՝ 'ի սպասաւորութիւն եկեղեցւոյ սրբոյ (Ն. Լամբ. 'ի Ներբող Հոգւոյն սրբոյ գալստեան):

121

Գործ է նոցա (Կոնստանդնուպոլսեաց)՝ պատարագ մատուցանել,

և բաշխել զնոյն ժողովուրդեանն, մկրտութիւն առնել.
և ոչ յայլ ինչ համարձակել, այսինքն՝ ոչ օրհնել
սեղան (եկեղեցւոյ), և ոչ վիճակել զզք աստիճանի.
զի այս եպիսկոպոսին պատիւ է և իշխանութիւն (Ն.
Լամբ. ՚ի Խորհրդ. կարգ. եկեղ.):

Տես և ՚ի համարն 161:

122

Տես ՚ի համարն 120:

123

Յովհ. 7. 5: Ղուկ. 47. 3: Յովհ. 7. 52. 54. 55:

Տես և ՚ի համարն 134. 140. 141. 144. 145:

124

Լ. Տիմոթ. Ե. 22:

Տես և ՚ի համարն 131. 167:

125

Եբր. 7. 4—6:

— Հաւատաւք ՚ի մի մկրտութիւն (՚ի Հանգ.):

— Սի՛ ՚ի սմա (խնա՛ յեկեղեցւոյ) լուացումն ՚ի
մահն քրիստոսի (Գ. Նարեկ.) յԱղօթ. Բան ՀԵ՛):

Տես և ՚ի համարն 126. 129:

126

Հոովմ. Ժա. 29:

— Դու մատչիս առ այն՝ որ մկրտէն. մատիւր դու,
մի յերեսս հայեցեալ որ երևին քեզ, այլ վասն Հոգ-

ւոյն սրբոյ . . . զի սա պատրաստեալ է զրոշմել զոգի
քո և տալ քեզ կնիք (կիւրեղ Երուսաղ . 'ի կոչ . Ընծ .
զլ . Ժէ) :

— Թէպէտ և մեղաւ (մկրտեալն) , ոչ կարաց տկա-
րութիւն մեղացն լուծանել զանբեկանելի կնիքն Տէ-
րունական (Եղիշ . 'ի Բանն վասն յիշատ . մեռել .) :

— Անեղծական քո նկարագիր (Իսիդորոս Կր-
տիստոս) ' նշխար պանծալի լուսոյ քրիստոնէական
փրկաւէտ կոչմանս՝ ընդ իս պահեսցի (Գ . Նարեկ .
յԱղօթ . Բան լի) :

— Ակրտութիւնն է անբակելի կնիք 'ի հոգին , որ-
պէս և կարգն և Գրոշմն (Գ . Տաթև . 'ի հատ . Ամառ .
քարոզ լի) :

127

Տես 'ի համարն 213 :

128

Հոովմ . զ . 3—5 :

— Օ՛րոս են ընդ քեզ թաղեալ մահուամբ

Աւագանին մըկրտութեամբ ,

Յարո՛ ընդ քեզ քոյին փառօք ('ի ժամագիրս) :

— Օ՛ր օրինակ Յիսուս զաշխարհական զմեղսն
եկն առ յանձն իւր , և մեռաւ , զի և զմահ սպանցէ ,
և զյարութիւնն հաստատեսցէ յարութեամբ իւրով .
այնպէս և զու իջեալ 'ի ջուրսն , և իբրև գրեթէ թա-
ղեալ 'ի ջուրս անդ՝ որպէս նա 'ի վիմին , յարիցես

միւսանգամ 'ի նորոգումն 'ի կենդանութեան ճեմեցեալ (Կիւրեղ Երուս. 'ի Կոչ. Ընծ. գլ. 7):

Տես և 'ի Համարն 133:

129

Հոովմ. 7. 9:

— Կաշն՝ մկրտութիւն ասի, և մկրտութիւնն՝ խաչ. ապա ուրեմն որ երկրորդ անգամ մկրտի, ցուցանէ՝ թէ Քրիստոս երկրորդ անգամ խաչեցաւ, որում չիք հնար լինել (Քարսեղ Ճոն. 'ի Մեկն. Մարկ. Ճառ 7):

— Այնպիսի՝ որ զերկուս մկրտութիւնս բերեն, ըզխաչելութիւն Որդւոյ Աստուծոյ և զխայտառականս նորա խնդրեն: Այլ խաչելութիւն եղև միանգամ, և այլ ոչ ևս լինի. և մկրտութիւնն արդարացուցիչ տուաւ, և դարձեալ երկրորդում մեղաւորի նա ոչ լինի տուեալ (Եփրեմ. 'ի Մեկն. Եբր. գլ. 7):

130

Որդին Աստուծոյ վասն այսորիկ եկեալ մկրտի, հաստատել զմկրտութիւն ամենայնի՝ որ մկրտելոց իցեն. զի անդ իսկ զայս աւանդելով, փրկութիւն ամենեցուն յայտնեալ և 'ի միտ առեալ ծանխցի (Գ. Լուս. Ազաթանգ.):

— Այս ինքն (Քրիստոս) սկսաւ զհոգևորական վերստին ծնունդն՝ մկրտելով Աստուածային բնութեամբ մարմնովն 'ի Յորդանան 'ի Յովհաննէ. յո-

րում երկինք բանային, և Հոգին իջանէր, և Հայրական ձայնն զնա որք՝ դաւանէր (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. Ճառ ք) :

— Մկրտեցաւ (Յիսուս) 'ի Յովհաննէ, զի զըուրան սրբեսցէ, և զհնութիւն մեղացն ընկղմեսցէ 'ի նմա, և զհոգևորականն տացէ մեզ մկրտութիւն (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ Ալէքս) :

— Ը մկրտութիւն (Յիսուս 'ի Յովհաննէ) . . . զի մկրտութեամբ իւրով սահմանեսցէ զնա (Եփրեմ. 'ի Համաբարբ. գլ. 7) :

— Ձ Հրէական մկրտութիւնն լուսուցանէր (Յիսուս) իւրով մկրտութեամբն՝ և մերումն սկիզբն արարեալ յառաջ խաղացուցանէր : Եւ որ ինչ իրք 'ի զատկին կատարեցան, նոյն և 'ի մկրտութեանն . բանզի ընդ երկոսին էանց . և զմին դադարեցոյց, և միւսոյն սկիզբն արար : Նոյնպէս և զՀրէական մկրտութիւնն 'ի զլուս եհան, եկեղեցական մկրտութեանս դուռն եբաց : Եւ որպէս յայնժամ 'ի միում սեղան զմին կատարեաց, և միւսոյն սկիզբն արար . նոյնպէս և աստ 'ի միում գետ զմին դադարեցոյց, և միւսոյն սկիզբն արար : Քանզի զստուերն եղծ, և զճշմարտութիւնն հաստատեաց (Յ. Ոսկեր. 'ի Մեկն. Մատթ. գիրք Ա. Ճառ Ժք) :

132

Իջուցանէ (քահանայն) զերեխայն 'ի ջուրն, և ասէ (Այս անունն) ծառայս Աստուծոյ եկեալ յերախայութենէ 'ի մկրտութիւն, մկրտի յանուն Հօր և Որդոյ և Հոգւոյն սրբոյ . . . Եւ զայս միանգամ ասելով՝ երիցս թաղէ (ընդհանրապէս) 'ի ջուրն՝ յօրինակ երեքօրեայ թաղմանն քրիստոսի ('ի Մեծ Մաշտոցն) :

— Մկրտէ զնա (ընդհանրապէս) քահանայապետն՝ երիցս ընկղմամբ (Գիոնէսիոս . 'ի գիրս Եկեղ. քահանայապ. մասն Բ. գլ. ք.) :

Տես և 'ի համարն 133 :

133

Օրինակ մահուն քրիստոսի յինքն նկարագրէ մկրտութիւնն աւազանին : Երիցս ընկղմելն 'ի ջուրն՝ զերեքօրեայ թաղումն Յիսուսի նշանակէ : Իսկ իջանել յաւազանն և ելանել՝ զյարութիւն Տեառն գուշակէ (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. ճառ ք.) :

— Սրբազնաբար մկրտեալն՝ երիւք 'ի ջուրն ընկղմամբ՝ զԱստուածպետական մահուանն և զերեքօրեայ թաղմանն կենսատու Յիսուսին բերէ զմանութիւն (Գիոնէսիոս . 'ի գիրս Եկեղ. քահ. մասն Բ. գլ. ք.) :

134

Գործ. ք. 38 : Իք. 16 : Հռովմ. զ. 4 : Գաղատ. ք. 7 :

— Շնորհօք արար զմեզ եղբարս իւր (Որդին Աստուծոյ) . և զարատ և զբիծ մեղացն լուծանէ զնորածընելոցս աւազանաւն 'ի Հոգւոյն, և ազատէ 'ի ծառայութենէ չարին . . . : Զի այսպէս է վերստին ծնունդ Հոգւոր աւազանին, որ զախտաւոր ծնունդն վերստին ստանայ առանց ախտի շնորհօք և մարդասիրութեամբ ամենասուրբ Երրորդութեանն (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. Ճառ ք) :

— 'Մորածնեալքս մկրտութեամբ սուրբ աւազանին՝ այսօր տօնեմք ուրախութեամբ նշանաւ խաչի ('ի Շարակ.) :

— Որ արարչակից ես Հօր և Որդւոյ (Հոգի սուրբ) . որով կենդանածնեալք 'ի ջուրս արարածք, այսօր որդիս Աստուծոյ ծնանիս 'ի ջուրց (անդ) :

— 'Մովաւ (Հովաւ) աւազանն զմեզ վերստին ծնանի՝ որդիանալ Աստուծոյ՝ ազատելով 'ի մեղաց և կենսագործելով յանմահական կեանս (Խոսքով. 'ի Մեկն. Պատ.) :

— Որպէս հաւատացաք, եթէ այն՝ որ բնութեամբ Որդի էր Աստուծոյ, եկն եղև շնորհօք Որդի մարդոյ՝ ծնանելով 'ի կուսէն . նմանապէս հաւատամք նովին չափով բնութեամբ, եթէ և մեք՝ որ բնութեամբ որդիք եմք Ազամայ, ծնանելով 'ի կոյս աւազանէն՝ լինիմք շնորհօք որդիք Աստուծոյ (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Յակ. Ճառ ք) :

—

135

Որպէս էջ Հոգին սուրբ 'ի վերայ փառակցին իւրոյ
'ի Յորդանան, նոյնպէս և 'ի վերայ ամենայն ուղղա-
փառ հաւատով մկրտելոց իջցէ, զորս և յորդեգրու-
թիւն Աստուած Հայր վերակոչէ շնորհօք (Ն. Շնորհ.
'ի Թղթ. Ընդհ. առ դասս քահ.) :

— Աղանին յայնժամ ('ի ~~Արտիւն Բրիտանի~~) յայն սա-
կըս յայտնեցաւ... զի ուսանիցիս, թէ յորժամ դու
մկրտիցիս, նոյնպէս զայ Հոգին (Յ. Ոսկեր. 'ի Մեկն.
Մատթ. Ճառ Ժբ) :

Տես և 'ի համարն 95 :

136

Ղուկ. իդ. 49 : Գործ. ւ. 8 :

— Որ 'ի լըրման քառասնեկին

Յետ յարութեան սուրբ Պասեքին,

Ի Զիթենեաց հաներ լերին

Օ ընտրեալ ըզդաս մետասանին.

Եւ զաւետիս Հօր ըզՀոգին

Խոստանայիր շնորհել նոցին (Ն. Շնորհ. յՈղ-
բերգ. գիրք Գ.) :

137

Գործ. ք. 1—4 :

— ԶՀոգւոյն սրբոյ առին զգօրութիւն (Առա-
քեալքն), և զամենայն ազգացն լեզուացն բաժանելոց

ընկալան զգիտութիւն, զի ամենայն աշխարհաց որ ընդ ամենայն տիեզերս մարդիկ իցեն՝ բաւական լիցին ուսուցանել զՏրամանս Աստուածութեանն (Գ. Լուս. ՂԱգաթ.):

— Եւ ցան ամենեքին հոսանօք Հոգւոյն սրբոյ. ելին ընդ տիեզերս՝ զի տայցեն զգիտութիւն պանչելեաց Աստուածութեանն, բազմազգեան լեզուացն առնուլ ՚ի միտ զնշանսն, զոր ետ յերկինս ՚ի վեր և յերկիր ՚ի խոնարհ (Նոյն. անդ):

Որ փոխանակ ծոցածին Բանին որ ել յերկինս՝ առաքեցաւ աւետիքն Հօր՝ Հոգին Ճշմարտութեան, մխիթարել զորս ՂԱգամայ տրտմեցելոյ, և հրազինել զընտրեալ զգասս Առաքելոցն (՚ի Շարակ.):

138

Գործ. ք. 14—17: ԺԺ. 5—7:

— Եւ պաթէ ոչ տեսանիցես (այժմ՝ զնշան ինչ զգալի), մի լինիցիս չհաւատալ: Քանզի ՚ի սկզբան չքնաղ ինչ և հոգևոր իրաց՝ յայտնի միշտ երևին երեսք և նշանք իմն այնպիսիք: Զի թէպէտ և յետոյ այնպիսի ինչ ոչ լինիցի, յայնմանէ որ միանգամ յայտնեցաւ ՚ի սկզբանն, և զայլն ևս ընդունիցիս հաւատովք... Եւ չեն ինչ պիտոյ մեզ այսուհետև կերպարանք երեսաց. քանզի բաւական են ընդ երեսացն՝ հաւատքն հաւանեցուցանել (Յ. Ոսկեր. ՚ի Մեկն. Մատթ. Ճառ Ժք):

Լ նու քահանայն զուրբ իւղն 'ի յափն իւր... և կնքէ սուրբ իւղովն զճակատն (մկրտելոյն)... զաչսն... զականջսն... զճոտտակն... զբերանն... զձեռսն... զսիրան... զքամակն... զոտսն ('ի Մեծ Մաշտ.):

— Որք 'ի քրիստոս Յիսուս մկրտեցան, զքրիստոս զգեցան... Որք իջին յարգանդ հոգևոր աւազանին պարգևօք ամենասուրբ Երրորդութեանն. օրհնութեամբք և քահանայական խորհրդածութեամբք, օծմամբ և Հոգւով 'ի քրիստոս լուսաւորեալ (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ ք):

— Սրբազանին աստուածածնելութեան (Գրոշմի) կատարողականն պարգև և շնորհք՝ իւղոյն Աստուածայնով կատարմամբ կատարի (Գիտնէսիոս. 'ի գիրս Եկեղ. Քահ. մասն Գ. գլ. 7):

— Հարկ է օծանիլ այնմ որ մկրտեալ իցէ. որպէս զի յառնուլ զմեռոնն, այս է՝ զօծումն, մարթացի լինել օծեալ Տեառն, և շնորհազարդեալ (Կիպրիանոս. 'ի Թղթ. 5):

Տես և 'ի համարն 140:

Լ. Յովհ. ք. 20. 27: Բ. Կորն. ւ. 21. 22:

— Բազմացոց (սուրբն Գրիգորիոս) զամենայն եկեղեցիս, և կացոց քահանայս. և քրիստոսեան զրոշ-

ման զամենեսեան առ հասարակ ընծայեցուցանէր (լի)
լինել ամենեցուն Հոգւովն սրբով (Ագաթ.):

— Արպէս յիջումն լուսարանի սուրբ աւազանին՝
լուացմամբ մարմնոյն՝ զանձինն հաւատամբ առնուլ
որբութիւն, այնպէս ՚ի յօծումն իւղոյն պարարեալ
յուսով՝ զՀոգւոյն զորութիւն սովմբ և ՚ի սոյն՝ հա-
մարիմբ ունել ամենայնիւ աներկմտելի (Գ. Նարեկ.
Մղօթ. Բան զԳ):

— Ա՛չ է առանց դրոշմի գրիլ քրիստոսեան (Նոյն.
անդ):

— Ծընար անախտ զիս վերըստին,

Ստեղծեր նորոգ յաւազանին.

Օծեր իւղով քո երկնային

Յորդեգրութիւն Հօրըզ վերին (Ն. Հնորհ. Մղ-
բերգ. Գիրք Ա.):

— Սա (Հովն. Գրք) օծանէ զմիտս մեր՝ ըստ Յով-
հաննու, և առնէ քրիստոնեայս և քրիստոսընկալս.
և յայսմ՝ օծութենէ զօրանամբ գիտել զամենայն (Ն.
Լամբ. ՚ի Ներք. գալստ. Հոգւոյն սրբոյ):

— Կրօշմիւն քրիստոս եղայք (Կիւրեղ Երուս. ՚ի
Խորհրդած. մեռոնի):

— Սուրբ միւռոնիս արժանացեալք՝ քրիստոնեայ կո-
չիցիք, զճշմարտութիւն անուանս վերստին ծննդեամբն
ստացեալք. զի մինչև էր պարգևեալ ձեզ սյս շնորհ,
այնմ՝ անուան տիրապէս չէիք արժանի (Նոյն. անդ):

141

Ի. Կորն. Է. 10:

— Հաւատամք . . . յապաշխարութիւն՝ ՚ի քաւու-
թիւն և ՚ի թողութիւն մեղաց (՚ի Հանգ.):

— Օգոտեղեալսն և զախտացեալսն հոգւով և
մարմնով սրբէ ստոյգ խոստովանութիւնն ըստ աւա-
զանին շնորհի. որ գայցէ յապաշխարութիւն գործակ-
ցութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, լինի նորուն բնակարան (Գ.
Լուս. ՚ի Յաճախ. ճառ Է):

142

Պործ. ք. 37. 38:

143

Պործ. ԺԺ. 18: Եսայ. խգ. 26: Ա. Յովհ. ւ. 9,

— Խոստովանել (պարտ է) զյանցանսն, և զղջա-
նալ (Գ. Լուս. ՚ի Յաճախ. գլ. 7):

— Յետ մկրտութեան թէ դէպ լիցի մեղանչել,
դարձեալ ծածկէ խոստովանութեամբն առանձինն միցյ
առն յոյժ առաքինւոյ. զի ոչ ամենայն քահանայի
պարտ է խոստովանել (Բարսեղ ճոն. ՚ի Մեկն. Մարկ.
ճառ խք):

— Առանց խոստովանութեան չիք հնար քաւու-
թիւն գտանել. վասն այսորիկ պարտ է փութալ ՚ի
խոստովանութիւն, քահանային խոստովանել միան-
գամ, և Աստուծոյ՝ հանապազ (Խոսարով. ՚ի Մեկն.
Ժամ.):

— (Խոստովանել պարտ է) յանկեան միոջ զան-
խոււլ 'ի լսողաց և 'ի տեսողաց՝ առաջի միոյ քահա-
նայի. և ոչ եթէ վայրապար քահանայի, այլ յոյժ
երկիւղածի և գիտնականի, որ զիտէ հմտաբար բժըշ-
կապէս սպեղանիս կազմել վիրացն և բժշկել զցաւս
ոգւոյն (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Յակ. ճառ ԺԿ) :

144

Երբ. ԺԳ. 12: Եփես. Կ. 7,

— Դարձո՛ (Հայր անսկիզբն) և զմեզ 'ի մեղաց՝ Որդ-
ւոյ քո չարչարանօք ('ի Շարակ.) :

— Թէև բիւր չարեօք յառաջինսն վիրաւորեալ ի-
ցեմք, հաւատասցուք 'ի մարդասիրութենէն քրիստո-
սի՛ քաւութիւն և թողութիւն զտանել (Խոսրով. 'ի
Մեկն. Ժամ.) :

— Իւրաքանչիւր ոք իւրոց յանցանացն շահի զթո-
ղութիւն քրիստոսիւ, Հողուով սրբով (Կիւրեղ Աղէքս.
'ի գիրս Պարապ.) :

145

Երեմ. լԿ. 34: Եսայ. Կ. 18: ԽԳ. 25: Եզեկ. լԳ.
11: Բ. Պետ. Գ. 9: Ա. Յովհ. Կ. 9:

— Ըմենայն մեղաւորաց ապաշխարութեամբ լինի
թողութիւն (Եփրեմ. 'ի Մեկն. Համաբարբ. գլ. Ժ) :

— Համարձակութեամբ ասեմ, թէ չիք մեղք որ
ապստամբին և ապստամբեսցեն յապաշխարութենէ
(Նոյն. անգ.) :

— Այլ ոք զիմեալ կալաւ զեղջերաց սեղանոյ այսր սրբութեան (այսինքն՝ ՎԲԿԷԿ), և ոչ առժամայն պըրծեալ ՚ի պատժոց՝ անարատ գտաւ (Գ. Նարեկ. Ճշօթ. Բան. իէ):

— Եւ ընդ ճառելոյս զթիւ մեղացս . . . արդարացայց յանուն քո Տգոր. և ՚ի պատմելս ինձէն զանձին իմոյ բիծ, և դու թողցես զամբարշտութիւն բազում մեղանաց խոստովանելոյս՝ Տգոր ծածկատես ամենափրկիչ (Նոյն. անդ):

— Արպէս ոչ է առանց քրիստոսի Աստուծոյ՝ ոգւոց փրկութիւն. . . այսպէս և ոչ տռանց խոստովանութեան ծածկութից՝ և սաղտանաց անձին՝ քաւութիւն (Գ. Նարեկ. Ճշօթ. Բան Ծ):

Այսպիսի է ասպաշխարհութեան ջերմութիւն, որ ոչ ՚ի մարմնոյ աշխարհութիւն ինոյէ, այլ նեղէ և մաշէ և տառապեցուցանէ, և խնդրէ միայն զմեղացն թողութիւն և զխտից ոգւոցն բժշկութիւն. . . Զի է և պահօք և ծոմաջան տքնութեամբ զմեղս քաւել. է և աղօթիւք և խնդրուածովք և գորովագին պաղատանօք զմեղս քաւել. է խորպով և մոխրով և գետնախշտի անկողնօք զմեղս քաւել. է և լալով և սղբալով և զրթով տնանկաց զմեղս քաւել, և այլն (Յովհ. Մանգակունի. Ճառ. Խ. վասն խոստով.):

— Արպէս ազգի ազգի են մեղացն ճանապարհք,

նոյնպէս և զանազան են դեղք ապաշխարութեանն, որով կարող ես բժշկել զամենայն հիւանդութիւնս մեղաց, ոչ թուովք ամաց և բազում ինչ ժամանակօք, այլ միայն ուղիղ դարձիւ և սրտիւ 'ի չարեացն հեռանալով կարող ես արդարանալ (Նոյն. ճառ ք. վասն ապաշխ.):

147

Մատթ. ինչ. 17. 21. 26. 28: Մարկ. Ժ. 12. 17. 22—23: Ղուկ. իբ. 7. 14. 19. 20: Ա. Կորն. Ժ. 23—25:

148

Արժան է և զհացն անխմոր և զգինին անապակ հանել 'ի սեղանն՝ ըստ աւանդելոյ մեզ սրբոյն Գրիգորի. զի սուրբ Լուսաւորին յօրինականէն բերեալ զայս՝ Առաքելաբար հրաման ետ կատարել իւրոց վիճակելոցն. և մեզ 'ի նմին պարտ է յարանալ, և չառնել նորաձևս ինչ (Յովհան Իմաստ. 'ի Կանոնն ք):

— Գրեալ էր 'ի գիրս վասն մեր և այս ինչ, թէ գինեաւ միայն՝ առանց ջրոյ խառնման մատուցանեն ըզպատարագն. . . Ի Լուսաւորէն մերմէ 'ի սրբոյն Գրիգորէ ունիմք զայս աւանդութիւն, որպէս ընկալաւ նա 'ի նախնեաց սրբոց Հարցն՝ որ յառաջ քան զնա (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. առ Ալեքս):

149

Ա. Կորն. Ժ. 16:

— Ընդ մատուցանէր (Ս. Գրիգորիոս) զօրհնութեան պատարագն. հաղորդէր զամենեսեան 'ի խորհուրդն սրբութեան. բաշխէր ամենեցուն զսուրբ մարմինն և զպատուական արիւնն ամենափրկչին Քրիստոսի՝ զկենդանարարն և զկեցուցիչ ամենայն մարդկան, և զարարիչն և զաշխարհագործն ամենայն աշխարհի, զԱստուածատուր շնորհն առ ամենեսեան (Ազաթ. 'ի Պատմ.):

— Հաւատալ (պճրտ է) և զփրկական խորհուրդն՝ ստուգապէս մարմին և արիւն Քրիստոսի. որով միանամք 'ի Քրիստոս, և ժառանգակից նորուն լինիմք. . . :

— Ըյս է խորհուրդն. զի ոչ ըստ տեսանելոյն, այլ ըստ իմանալոյն է հաւատալն. զի տեսանի հաց և զինի, և իմանի մարմին և արիւն Արդւոյն Աստուծոյ. և փրկական կոչի, վասն զի փրկեցաք նովաւ և փրկիմք՝ 'ի կեալ և 'ի մեռանել (Խոսրով. 'ի Մեկն. Պատ.):

— Ըք կրկին պճրտ է ստանալ մեզ՝ մարմնոյ և հոգւոյ. զի մարմնոյ աչօք տեսանեմք հաց 'ի ձեռս քահանայից, իսկ աչօք հոգւոյ տեսանեմք զնոյն հաց՝ դարձեալ ճշմարտապէս 'ի մարմին և 'ի միտք և 'ի հոգի Բանին Աստուծոյ, որպէս և միացոյց ընդ Աստուածութիւնն իւր զ'ի Կուսէն առեալն զմարմին (Բարսեղ Ճոն. 'ի Մեկն. Մարկ. զԼ. ԺԴ):

— Հաւատալ և 'ի մարմին և յարիւն Արդւոյն Աստուծոյ, որ պատարագի 'ի վերայ սրբոյ սեղանոյն՝ թէ

Ճշմարտապէս է նա մարմին և արիւն քրիստոսի (Գ. Նարեկ. 'ի Հրահանգս Հաւատ.):

— Նշանակաւ հացին տուեալ լինի քեզ մարմին, և նշանակաւ գինւոյ տուեալ լինի քեզ արիւն (Յ. Ոսկեր. 'ի Խորհրդած. Ճառ. 7. համար 3):

150

Լ. Յովհ. ան. 7: Յովհ. 7. 52—57:

— Կանգնեալ 'ի սմա (սիւրբ) սեղան սրբութեան, բաշխէ զմարմին իւր և զարիւն, և տայ 'ի սմանէ մեզ նորոգութիւն 'ի թողութիւն մեղաց մերոց, ('ի Շարակ.):

— Սրբութիւն սովոր եմք կոչել զմարմին և զարիւնն քրիստոսի, զոր միշտ ճաշակեմք, և սրբիմք նովաւ (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Սաղմ.):

— Որ որ ճաշակէ զայն Խորհրդոյն (չարտութիւն) զորութիւն հաւատով և սիրով, սրբի 'ի մեղաց (Նոյն. 'ի Մեկն. Պատ.):

— Չարտութիւն կոչէ, զի կցորդի նա մեզ, և մեք նմա (Խոսրով. 'ի Մեկն. Պատ.):

— Ո՛չ միայն խօսել ընդ Աստուծոյ՝ ըստ Մովսիսի՝ կայ մեր առաջի, և կամ տեսանել զլիտոյսն Աստուծոյ, այլ և ձեռօք շօշափել զանշօշափելին, և շրթթամբք համբուրել զՏէրն, և բերանով ճաշակել ըզկերակրիչն ամենայնի և 'ի սիրտս ընդունել, և հոգով միանալ ընդ նոյն, և լինել աստուածշնորհօք՝ ընդ Աս-

տուժոյ միաւորելովն (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. Ընդհ. 'ի
Բանն առ քահ.):

— Որք արժանապէս ճաշակեն զՏացն յերկնից ի-
ջեալ՝ զտուողն կենաց աշխարհի, և ըմպեն... զա-
րիւնն անմահացուցիչ՝ կենդանւոյն Աստուծոյ, որքան
քաղցրութեամբ ընուն, և աստուածատեսակք եղեալ
և յԱստուած միացեալ, ճանաչեն զի քաղցր է Տէր:
Եւ զիտեն զայս իսկապէս խորհրդազգածք խորհրդոյն.
նոցա թողում իմանալ՝ եթէ որք առանց խղճի մտաց
մերձենան 'ի սուրբ սեղանն, և ճաշակեն զմարմին ա-
նարատ գառիւնն, և ըմպեն զմեղսաքաւիչ արիւնն, որ-
քան ուրախութեամբ ընուն ընդ Աստուած միանալովն
(Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. Ճառ. 7.):

— ()ր ըստ օրէ զայս արիւն պատարագեալ Հօր՝
քաւիմք 'ի պարտեաց մեղացն, որպէս գրեալ է. «Ա-
րիւնն Յիսուսի սրբէ զմեզ յամենայն մեղաց» (Ն.
Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.):

151

Ըռանց խոստովանութեան՝ մեղք ոչ քաւին, և ա-
ռանց ապաշխարութեան՝ Հաղորդութեան արժանի
որ ոչ լինի (Խոսրով. 'ի Մեկն. Ժամ.):

— Մաքրեան զմիտս և զխորհուրդս (մեր), զի և մէք
Հաղորդեսցուք սրբութեամբ ('ի Շարակ.):

— Մաքուր հոգւով և սուրբ սրտիւ, և անարատ
հաւատով, և մեծաւ յուսով, և պարզ մտօք, և կա-

տարեալ սիրով, ահիւ և գողութեամբ սպասաւորեցէք Աստուածային խորհրդոյն (ով քահանայք), և մի իբրև ջուր ընդ խողովակ անցանէք անմտաբար ընդ խորհրդական բանս աղօթիցն՝ զոր մատուցանէք. . . Մի՛ դք ՚ի ձէնջ անարժանութեամբ Աստուածային խորհրդոյն սպասաւորեսցէ, և կամ զդք ՚ի ժողովրդենէն անքննաբար հաղորդեցուցէ, զի մի ընդ Յուդայի և ընդ խաչահանուացն դատապարտեսցի: Մի՛ դք ծածկեալ յոգի իւր զգործս մեղաց՝ առանց ճշմարիտ խոստովանութեան, և այնպէս մատիցէ ՚ի Տէրունական խորհրդոյն սպասաւորութիւն, զի մի զբարկութիւնն Աստուծոյ շարժեսցէ ՚ի վերայ ինքեան և աշխարհին, և ՚ի բաց ընկեսցի յԱստուածային հարսանեացն. . . Եւ արդ աղաչեմք, մի՛ որպէս մարմնական ինչ գործ վարկանելով զերկնային խորհրդոյն կատարումն, այլ ահիւ և գողութեամբ սպասաւորեցէք Աստուածայնոցն. զի թէ սերովբէն սուրբ յօրինակն՝ ունելեաց կարօտանայր՝ մերձենալով ՚ի կայծակունս որ ՚ի վերայ սեղանոյն, մեզ հողեղինացս և մեղաւորացս՝ քանի՛ մաքրութիւն և զգուշութիւն պիտոյ է յաղագս առ ճշմարտութիւն այնր օրինակի մերձենալոյ: Վասն որոյ զմիտս և զզգայարանս պարտապան էք պարսպել յամենայն վնասակար իրաց սպասաւորքդ սրբոյ խորհրդոյն յամենայն ժամանակի, առաւել յայնմ աւուր՝ յորում յԱստուած մերձենալ հանդերձեալ իցէք: Զի թէ Մովսիսի ասացաւ յԱստուծոյ՝ ոչ կոխել մեռեալ

մորթովք զտեղին՝ ուր երևեցաւ հուր Աստուածու-
թեանն, որքան մեզ արժան է լուծանել զմեռելու-
թիւն մեղաց 'ի մէնջ, և ապա յԱստուածայինն մեր-
ձենալ խորհուրդ (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. Ընդհ. 'ի Բանն
առ. քահ.):

152

Մատթ. ԺԺ. 6:

Տես և 'ի համարն 154:

153

Շնորհ. ան. 28:

— Յանուն քո կենդանի Աստուած և Տէր՝ արարիչ
երկնի և երկրի. որ արարեր զամենայն ինչ բանիւ՝
հրամանաւ քով ստեղծեր զմարդն զառաջին զԱդամ
և հաստատեցեր 'ի նմանէ զամուսնութիւն Եւայի, և
պսակեցեր թէ Ահա բարի են յոյժ ('ի Մաշտ.):

154

Եփես. Է. 25. 28—32:

Ո՛չ խտեցեր զամուսնութիւն, այլ սրբեցեր զնա
և քահանայապետաբար օրհնեցեր և հաստատեցեր
անսուտ բանիւդ, թէ Ձոր Աստուած զուգեաց՝ մարդ
մի մեկնեացէ ('ի Մեծ Մաշտ.):

155

Մի դք 'ի քահանայից 'ի բռնութենէ բռնաւորաց՝
առանց կամաց առնն և կնոջն՝ Պսակ դիցէ. . . : Ձի

Պսակն այն անհաստատ է և լուծանելի, և Պսակա-
ղիբքն ոչ առանց պատժոց (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ.
Ընդհ. 'ի Բանն առ քահ.) :

156

Ե. Կորն. Է. 10. 39: Հռովմ. Է. 2:
Տես և 'ի համարն 152. 154:

157

Տես 'ի համարն 147:

158

Ղուկ. Իդ. 50:

159

Սկիզբն եպիսկոպոսութեան եղև յայնմանէ՝ որ երդ-
մամբ առ զքահանայութիւնն 'ի Հօրէ՝ ըստ կարգին
Մեւքիսեղեկի, ոչ ըստ Աստուածութեանն՝ այլ ըստ
մարդկութեանն. . . : Եւ զնոյն քահանայութիւն՝ զոր
ինքն 'ի Հօրէ ընկալաւ յաղագս խաչին մահու 'ի վե-
րայ այնոցիկ՝ զորս գնեաց արեամբ իւրով, շնորհեաց
աշակերտաց իւրոց 'ի ժամանակի համբառնալոյն յեր-
կինս՝ ըստ աւետարանին Ղուկայ, [Թէ Եդ ձեռն 'ի վե-
րայ նոցա և օրհնեաց զնոսա (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ.
Ընդհ. 'ի Բանն առ Առաջնորդս եկեղեցւոյ) :

— Եհան զնոսա 'ի զլուխ լերինն. . . և ամբարձեալ
զձեռս իւր Աստուածեղէնս՝ օրհնեաց զնոսա, տալով
նոցա զամենայն շնորհս Աստուածայինս և զամենայն

աստիճանաց բարձրութիւնս. զի այնպէս ունիցին և նոքա տալ որոց յետ նոցա փոխանորդութեամբ ընուն զնոյն պաշտօն (Իգնատ. 'ի Մեկն. Ղուկ.):

— Ամենակալ ձեռին օրհնեցեալք 'ի գովեցեալ աւուրն Համբարձման... Մասնակից կրօնից Օծութեամբ Փրկչին ձեռնադրեալք (Գ. Նարեկ. 'ի Ճառն Առաք.):

— Ամբարձեալ զձեռս իւր՝ օրհնեաց զնոսա, երկնաստեղծ ձեռօրն ձեռնադրելով զԱռաքեալսն, և յայնմ աւուր արար զնոսա Կաթողիկոսս ('ի Մեկն. Ղուկ.):

160

Պործ. Թ. 21—26: Ժ. 2—6: Ի. 28: Եփես. Ժ. 11. 12: Ա. Տիմոթ. Ժ. 14—16: Ե. 17:

— Օճաներուք և զայս (նվ. քահանայք). զի կոչումն անուան քահանայութեանդ ձերոյ՝ ոչ է 'ի մարդկանէ, և ոչ 'ի ձեռն մարդոյ, այլ յայնմանէ՝ որ կոչեցան քահանայ ըստ կարգին Մեղքիսեղեկի, որ և ինքն է քահանայ և քահանայապետ, և պատարագ Աստուծոյ Հօր. և նա ետ ձեզ զկոչումն անուան իւրոյ, և յանձն արար ընդ անուանն և զգործն իւր՝ հովուել զԺողովուրդ իւր, և ուսուցանել միշտ զգործս բարիս, և տալ զանձն օրինակ բարեաց ամենեցուն... Վասն որոյ աղաչեմք, զի ըստ անուանդ կոչման՝ և զգործն կատարեցէք: Եւ որպէս հարք և ծնողք ժո-

ղովորեան ձերոյ՝ յամենայն ժամ տուփ նոցա զճողոր
խրատս, միշտ ուսուցանելով յեկեղեցւոջ, 'ի հրա-
պարակս, և առտնին զամենայն դք՝ ըստ իւրաքանչիւր
հասակի, զգուշացուցանելով և յորդորելով յԱստ-
ուածայինսն (Ն. Շնորհ. յԸնդհ. 'ի Բանն առ դասս
քահ.) :

Տես և 'ի համարն 120 :

161

Կանոն և սկիզբն Կարգի եօթն Աստիճանաւորաց ե-
կեղեցւոյ՝ Գպրաց, և Սարկաւազաց, և Քահանայից,
որք ձեռնադրին Եպիսկոպոսաց. և նախ՝ աստիճա-
նաց Գղերիկոսացն՝ որք են Սաղմոսերգուք և Աւելա-
ծուք. ապա և այլոցն ըստ իւրաքանչիւր կարգի ('ի
Մեծ Մաշտ.) :

162

Ի բազումս և 'ի զանազանս անուանին * անուանս
և իրս մի գործ Տեսչութեանս ոգւոց, որ կոչի Կաթու-
ղիկոսութիւն և Հայրապետութիւն, Եպիսկոպոսու-
թիւն, և Քահանայութիւն. և մի քան զմի առաւե-
լեալ և նուազեալ (պատուովք և իշխանութեամբք) :
Քանզի որ մեծն է 'ի սոսա՝ ծանրագունի բեռանց է 'ի
ներքոյ, որպէս պարունակօղ զամենայնն (Ն. Շնորհ.
'ի Թղթ. Ընդհ. առ համօրէն Հայս) :

* Ըստ այլ օրինակաց՝ Բախնին :

— Ի դասակարգութիւն երկնաւոր քահանայապետութեանցն ուղղեաց (եկեղեցի) զկանոն և զաստիճան պաշտօնէից իւրոց . քանզի նորա՝ որպէս այնորիկ խորհրդազգացքն պատմեցին մեզ, ոմանք անընդմիջաբար են շուրջ զԱստուծով, այսինքն՝ Աթուքն անուանեալ և Քերովբէից և Սերովբէից դասակարգութիւնքն, որոց համատիպք են Աբբեպիսկոպոսք՝ Եպիսկոպոսք և և Քահանայք . և այլք յետ նոցա՝ Տէրութիւնք, Զօրութիւնք, Իշխանութիւնք, զորս գաղափարեն Սարկաւազք և Կէս սարկաւազք և Սաղմոսերգուք . և երրորդ դաս ՚ի նոսա՝ Պետութիւնք, Հրեշտակապետք, Հրեշտակք, որոց ապացոյց են Կրօնաւորք, Ժողովուրդք և Երեսայք . որպէս զի լիցի և աստ ինն դասակարգութիւն պաշտօնէից Աստուծոյ՝ զանազան պատուովք և իշխանութեամբք (Ն. Լամբ. ՚ի Խորհրդած. Կարգ. եկեղ.) :

Տես և ՚ի համարն 121 :

163

Յորժամ հանդերձեալ էին Առաքեալքն Քրիստոսի ելանել յաշխարհէ, ընտրէին ՚ի հաւատացելոց անտիարս երկիւղածս և իմաստունս, և կացուցանէին փոխանակ իւրեանց՝ զլուս ժողովրդեանն ՚ի քաղաքս և ՚ի գաւառս, զորս և Եպիսկոպոս անուանեցին, որ թարգմանի Տէրութիւն . . . Պարտ է գիտել և զայն՝ թէ յաղագս որոյ պատճառի եղաւ ՚ի Քրիստոսէ և Առաքելոց նո-

րա այս գործ Եպիսկոպոսութեան. յայտ է թէ վասն
լինելոյ Գլուխ և Հրամանատար քահանայից և ժողո-
վըրդոց, և որպէս զԳէտ աննիրհ աջօք մտացն նայել
ի վերայ ամենեցուն, զթիւրեալսն ուղղել, և զուղիղսն
հաստատուն պահել յուղղութեանն (Ն. Շնորհ. ՚ի
Թղթ. Ընդհ. ՚ի Բանն որ առ Առաջն.):

164

Ունին (կաթողիկոսք) առաւելութիւն պատուոյ քան
զԱրք Եպիսկոպոսս: Ձի ոչ եթէ յիւր վիճակն միայն,
այլև ընդ ամենայն տեղիս՝ ուր ազգն իւր և համացեղ-
քըն են, ունի (կաթողիկոսն) իշխանութիւն ձեռնադ-
րել նոցա Եպիսկոպոս, և տալ զմեռոնն. վասն այնո-
րիկ անուանի Կաթողիկոս * (Ն. Լամբ. ՚ի Խորհրդած.
կարգաց եկեղ.):

165

Գործ. ց. 5. 6: Ժգ. 2. 3: Ժգ. 22: Բ. Կորն. ք. 19:
Ա. Տիմոթ. ց. 14: Բ. Տիմոթ. ան. 6: Եբբ. ց. 2:

— Աղեալ ժողով բազում Եպիսկոպոսաց ՚ի քա-
ղաքն Կեսարացոց՝ զի ձեռնադրեսցեն զսուրբն Գրի-
գորիոս, և աւանդել ՚ի նա զպատիւ խոնարհութեան
քահանայութեանն Քրիստոսի, և զբարձրութիւն ե-
պիսկոպոսութեան փառաւորութեան Աստուծոյ՝ զպա-
տիւ մեծ, սրբով աւետարանաւն եղին ՚ի վերայ զձեռս

* Որ թարգմանի՝ Ընդհանրական:

ժողովք եպիսկոպոսացն սրբոց, և գլխաւորն Ղևոն-
դիոս. զի առցէ նա իշխանութիւն յերկինս և յերկ-
րի, առնուլ զփականս արքայութեանն երկնից (Ազաթ.
'ի Պատմ.):

166

Եւ. ին. 41: Ղևտ. ը. 12:

— Վահանայք պատուեալք օծմամբ սուրբ Հոգ-
ւոյն ('ի Շարակ.):

— Վահանայս օծեմք, և կնգուղ տամք (Ն. Լամբ.
'ի Խորհրդած. կարգ. եկեղ.):

— Եպիսկոպոսն առաջի սրբոց սեղանոյն՝ ինձ զա-
բեղայութեան ետ ձև յետ օծելոյն քահանայ (Նոյն.
անդ):

— Խորհուրդ կենաց 'ի կիր արկեալ,

ՅԼստուածայնոցն հրամայեալ.

Օ, ի հօտապետ հօտիցն օծեալ (զՍ. Գրիգորիոս),

Օ, այն որ հօտին փըրկանք եղեալ (Ն. Շնորհ. 'ի
Վիպաս.):

— Ըպա գումարեցին զիշխանսն մեծամեծս, զի առ-
ցեն զցանկալին Ներսէս, և գնասցեն ('ի Աեսարիա)
ուր սովոր էին զՀայրապետսն օծանել (Փաւստոս. 'ի
Պատմ. դպ. Գ. գլ. 7):

167

Ը. Տիմոթ. թ. 2: Ա. Տիմոթ. 7. 2. 7. 9: Տիտ.
2. 7. 9:

— Չէ բաւական (քահանայի կամ եպիսկոպոսի) միայն սրբութիւն անձին, այլ պարտի զկատարեալն ունել զգիտութիւն Աստուածայնոցն. զի 'ի խնդրելն 'ի նմանէ զճանապարհս ընթացից օրինացն Աստուծոյ ժողովոզեանն՝ կարող լինի ցուցանել զուղիղն (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Պատ.):

168

Ովս. 4. 6: Ա. Տիմ. 4. 3. 6. 8: Ե. 22: Տիտ. 2. 7: Ղևտ. 17—23:

— Յայսմ ախտէ (յարձախարհիս) է զանարժանս յառաջ կոչել յԱստուածայնոցն սպասաւորութիւն 'ի կորուստ կոչողացն և կոչեցելոցն, և զարժանաւորս յետս կացուցանել, զպիղծս իբրև զսուրբս, և զսուրբս իբրև զպիղծս վարկանելով: Եւ բիւրք են առ 'ի նմանէ խառնափնդորեալ կարգք յեկեղեցւոջ, որք խոտելիք են Աստուծոյ (Ն. Շնորհ. 'ի Թղթ. Ընդհ. 'ի Բանն առ Առաջնորդս):

169

Յակոբ. 5. 14. 15:

170

Պործ. իբ. 8:

171

Մարկ. 9. 13: Տես և 'ի համարն 169:

172

Օյւղն աղօթքն զօրաւոր առնէ և դեղ բշկութեան

կատարէ. վասն որոյ թէ երկոքին լինիցին՝ բարի է. և եթէ վասն ծուլութեան կամ այլ պատճառի իրիք օծութիւն իւղոյն խափանի, աղօթիցն լինել պարտ է առանց ամենայն պատճառի (Խոսրով. 'ի Մեկն. Ժամ.):

— Ընաբեալքն զբժշկութիւնսն՝ զոր կատարէին, անուամբ Տեառն առնէին. . . Ապա յայտ է յայսմանէ, որպէս եսս վարկանիմ, եթէ ոչ իւղն ինչ տայր զառողջութիւն հիւանդին, այլ՝ անունն Տեառն. . . նմին իրի ասէ. Եւ աղօթքն հաւատովք փրկեցցեն զաշխատեալն, և յարուսցէ զնա Տէր (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Յակ. ճառ ԺԿ):

173

Սուրբ զՀոգին Կենդանարար՝ որ բաշխէ առատապէս զբաղմապատիկ պարգևս յեկեղեցիս արդարոց, գովեցէք ('ի Շարակ.):

— Ըղբիւր անսպառ (սուրբ Հոգի), յորմէ բաշխի տիեզերականն շնորհք (անդ):

— Ըստուածայինքն ամենայն՝ պարգևք են և սուրբ և ընծայք, զոր շնորհէ տիրաբար ծառայից իւրոց. զի ըստ գործոց ոչ ունիմք համարձակութիւն իննդրել ինչ, այլ միայն 'ի հաւատն ապաւինիմք (Խոսրով. 'ի Մեկն. Ժամ.):

— Տուրք Ասաուծոյ՝ շնորհք և ողորմութիւն են, այսինքն՝ ձրի ողորմելով (Նոյն. անդ):

— Շնորհք կոչեմ զառանց փոխարինի սուրբն,

որպէս այս՝ զոր տայ Աստուած՝ մարդկան (Ն. Լամբ.
'ի Մեկն. Առակ. գլ. ին) :

174

Հուլիս. Ե. 16 : Գ. 23 : Տիտ. Գ. 7 :

— Կամեցող բարեաց, Տէր կամարար, մի թողուր
զիս 'ի կամս անձին իմոյ գնալ, այլ առաջնորդեա՛ ինձ
լինել միշտ ըստ կամաց քոց բարեսիրաց (Ն. Շնորհ.
ՍԱղթ.) :

— Օրացո՛ զմեզ Տէր 'ի պահպանութիւն պատ-
ուիրանաց քոց ('ի Ժամագիրս) :

— Շնորհեա՛ մեզ երկիւղիւ 'ի պաշտոն քո կան-
խել հանապազ, սիրել զքեզ 'ի բոլոր սրտէ (անդ) :

175

Բաշխի շնորհ Հոգւոյն սրբոյ քահանայիւք, մկրտու-
թեամբ և ձեռնադրութեամբ, և մարմնոյ և արեան
Տեառն բաշխելով, և այլ քահանայազործութեամբ
առ հաւատացեալս (Ն. Շնորհ. 'ի Մեկն. Բարձր.) :

— Տես և 'ի համարն 118. 134. 138. 141. 144.
146. 150. 154. 169 :

176

Լ. Կորն. ԺԹ. 4—11 : Եփես. Գ. 4. 12 :

— Շնչէ (Հոգին սուրբ) ո՛ւր կամի, ո՛րքան ախոր-
ժէ, յորժամ և ո՛րքան... ո՛րպէս և կամի՝ բաժանէ
զշնորհս ('ի Շարակ.) :

177

Յովհ. Ե. 21. 25. 27 — 29. Մարկ. ԺԷ. 25.
Ղուկ. Ի. 35: Գործ. Իդ. 15: Իդ. 8: Ա. Թեսաղ.
Դ. 15: Եսայ. Իդ. 19:

— Անստալելի դեղ կենաց, որ և մեռելոց՝ բնաւին
եղծելոց առնես սքանչելիս: Ամենաստեղծ աներկ-
բայելի, որ զհուրբ կիզեալն, և զհողմով հոսեալն, և
զժանեօք գաղանաց ծախեալն, 'ի քթթեղ ական նո-
վին հիւթականութեամբ անպակաս յարուցանես (Գ.
Նարեկ. յԱղօթ. Բան 7):

— Ի յարութեանն յական թօթափել տարերք
մարմնոյն ժողովին հրամանաւն Աստուծոյ առնուլ ըզ-
բանական հոգին՝ ոչ զայլոց, այլ զիւրն (Ն. Շնորհ.
'ի Մեկն. Բարձր.):

Տես և յԸնդարձ. Հրահանգն յէջ 340:

178

Սաաթ. ԺԴ. 43: Ղուկ. Ի. 36: Փիլիպ. Դ. 21:
Կողոս. Դ. 4: Ա. Կորն. ԺԵ. 42: Յայտն. Ին. 4:
Իմաստ. Դ. 7:

— Աւետեօք Տեառն՝ մեռեալք յառնեն, և սուրբք
ամենայն անձառ փառօք զարդարին ('ի Շարակ.):

— Ի ձայն փողոյ նորոզին հոգիք ննջեցելոցն, և
յառնեն 'ի մեռելոց անապական մարմնով (անդ):

— Ի նոյն բնութիւն դարձեալ խառնին

Սա արուեստաւոր քոյոյ բանին:

Ո՛չ 'ի յայժմուս լուծանելին,

Այլ 'ի յանեղծն որ 'ի Գրահատին (Ն. Շնորհ.
Սղեբրգ. գիրք Գ):

179

Սատթ. Ժ. 27: ի. 31—33: ի. 64: Յովհ.
Ե. 22: Գործ. Ժ. 31: Հռովմ. ի. 16: Ժ. 10:

— Գալոց է նովին մարմնովն և փառօք Հօր դատել
զկենդանիս և զմեռեալս ('ի Հանգ.):

— Ոչ եթէ Հայր (ասէ) դատի զքք, այլ զդատաստանս զամենայն ետ Որդի իւր. և ոչ եթէ ինքն զինքն ինչ օտար առնէ (Հայր) 'ի դատաստանէն, այլ յակնարկել անդ իւրում 'ի ձեռն Որդւոյ դատի: Արդ յակնարկել Հօր Որդի դատի: Գարձեալ՝ ոչ այլ է ակնարկել Հօր, և այլ ակնարկել Որդւոյ, այլ մի և նոյն է (Կիւրեղ Երուս. 'ի Կոչ. Ընծ. գլ. Ժ. Ե):

— Համբարձեալ գեր 'ի վերոյ ամենայն երկնի, նստաւ ճոխութեամբ յաթոռն իւրական սկզբնաժամանգ Հօրն հաւասարութեան. . . անկորուստ առեցելովն. և աննուազ սեպհականօքն. որով և եկեսցէ 'ի դատաստան հատուցման, քննել զժածկեալսն կրչուութեամբ չափոյ արդար իրաւանց (Գ. Նարեկ. Սղոթ. Բան լի):

— Յորժամ փառօք Հօր եկեսցէ
Նովին մարմնովն որ 'ի կուսէ (Ն. Շն. 'ի Բանն հաւ.):

180

Գործ, Ժ. 42: Բ. Տիմոթ. Դ. 1: Ա. Պետ. Դ.
Ծ: Յայտն. Ժ. 18:

— Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ... դատիչ կենդանեաց և մեռելոց (Գ. Լուս. յԱզատ.):

181

Մատթ. Ժ. 27: Յովհ. Ե. 30: Բ. Կորն. Ե. 10:
Հռովմ. Ե. 6: Յայտն. Ի. 13: ԻԵ. 12:

— Օրհնութիւն մարդկան յարուցանէ,

Եւ ըստ գործոց հատուցանէ:

Չարացն ըզար վրձիւ տացէ.

Յաւիտենից հրովն տանջէ.

Իսկ որ բարիքն են՝ պըսակէ,

Անձառ փառօք փառաւորէ (Ն. Շնորհ. Ի Բան հաւատ.):

182

Մատթ. ԻԵ. 34. 41. 46: Բ. Տիմոթ. Դ. 8: Ա.
Կորն. ԻԺ. 2Ծ: Յակ. Կ. 12: Ա. Պետ. Ե. 4: Յայտն.
Բ. 10: Բ. Պետ. Ե. 9: Դ. 7: Յուդ. 1Ծ: Բ. Թե-
սաղ. Կ. 5—7:

— Երթիցեն արդարքն ՚ի կեանան յաւիտենից, և
մեղաւորքն ՚ի տանջանան յաւիտենից: Երկաքանչիւ-
րոցն Աստուածային բանն յայտ առնէ. Եկայք, ասէ,
օրհնեալք Հօր իմոյ. Ժառանգեցէք զարքայութիւնն
Աստուծոյ. և Երթայք յինէն, անիծեալք, ՚ի հուրն

յաւիտենից, զոր պատրաստեալ է սատանայի և հրեշտակաց նորա (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ ք) :

183

Յովհ. Ժէ. 24: Ա. Յովհ. ք. 2:

— Չիք ինչ բարձրագոյն փառս և մեծագոյն երանութիւն կամել ումէք, քան թէ զնա իւրական փառօքն լի բովանդակ տեսանել. քանզի այն է արքայութիւն, այն է վերին քաղաքին և առաջատին հանգիստ. այն իսկ է անձառ բարիքն և անպատու՛մ խնդութիւնն և երանութիւնն (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Յովհ. ճառ Ե) :

184

Յովհ. Ժք. 3: Ա. Թեսաղ. ք. 16: Եբր. Ժք. 22: Մատթ. ք. 11:

— Ամենափրկիչն տայր աւետիս աշակերտացն, թէ Ուր եսն իցեմ՝ և դուք անդ իցէք, և յամենայն ժամ զիմ զփառսն տեսանիցէք (Գ. Լուս. յԱղաթ.) :

185

Մատթ. է. 23: ք. 12: Մարկ. թ. 47: Ղուկ. Ժք. 27: Հռովմ. ք. 9: Եսայ. կի. 24: Եբր. Ժ. 27: Յայտն. Ի. 12—15:

— Այն է ահագին և անտանելի տանջանք՝ քան զտանջանս զեհնին և քան զայլ ամենայն դառնագոյն տեսակս տանջանաց, յերանելի տեսութենէն

Քրիստոսի զրկիլ և յերեսացն նորա անկանիլ (Ս. Ընորհ. 'ի Մեկն. Ա. Յովհ. ճառ Է)։

186

Հոովմ. ը. 23—25: Յովհ. Է. 24: Ժ. 27. 28:
Մատթ. Ժ. 29: Իդ. 46: Ա. Յովհ. ք. 25:

— Հանձառ երանութիսն վայելեցուցանէ զառաքինացեալսն հոգւով (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ ւն)։

— Հորում (այսինքն՝ 'ի Իսրայէլի արհի) երանութիւնքն ընուն, աղքատաց մեծանալ, և սգաւորաց մխիթարիլ, և հեզոց զվերին երկիրն ժառանգել, և հալածելոց և որ տարան նախատանաց վասն անուան նորա (Քրիստոսի)՝ մեծաց հասանել վարձուց, յորժամ զուարճանալով գնան 'ի տունն իւրեանց յաւիտենական (Իգնատ. 'ի Մեկն. Ղուկ. գլ. Իւ)։

187

Եբր. ւ. 1. 2:

— Հոգիքն որ ելանեն 'ի մարմնոյ աստի, երթան 'ի կեանսն ըստ իւրաքանչիւր արժանաւորութեան. և անդ հրձուին առաքինեացն ոգիքն ըստ խոստացեալ աւետեաց երանութեանցն, որ կայ պահի յուսացելոց սրբոցն անձառք՝ որ 'ի կամս Աստուծոյ վարեցան յաշխարհի ըստ աւետարանին քարոզութեան: Երանին 'ի Տեառնէ աղքատք հոգւով. որ վասն աւետեաց մեծութեանն հոգւով աղքատացան վասն արքայութեանն երկնից՝ որ 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս. Երանին

և խոնարհք սրտիւք, զի գտանեն հանգիստ յերկրէ
յերկինս, որ անբաւ բարձրութիւն է, զոր խոնարհք
ընդունին 'ի Քրիստոս Յիսուս: Երանին և հեղք, որք
ժառանգորդք են երկրին կենդանեաց, յորմէ փախու-
ցեալ են ցաւք և տրտմութիւնք և հեծութիւնք ան-
ճառ յուսով 'ի Քրիստոս Յիսուս: Երանին և սգա-
ւորք, որ յաղագս սիրոյն Աստուծոյ, որ 'ի խոնարհու-
թենէ սրտին հեղու զարտասուաց աղբիւրս զշնորհա-
լիցն խմաստութեամբ, որ մխիթարութիւն ունին 'ի
Քրիստոս Յիսուս: Երանին և սուրբք սրտիւք, որք ա-
զատեալ և սրբեալ են յաղտեղի ցանկութեանց. զի
նոքա զԱստուած տեսցեն, Երանին և խաղաղարարք,
զի նոքա նմանողք են Որդւոյն Աստուծոյ՝ որ արար
խաղաղութիւն յերկինս և յերկրի. . . : Նաև ամենայն
երանութեամբք զուարճանան և զուարթանան հոգիք
արդարոցն 'ի հանգստեանն 'ի Քրիստոս մինչև 'ի հա-
սարակաց յարութիւնն, յորժամ գայցէ Տէրն մեր փա-
ռօք Հօր, և մեռեալք 'ի Քրիստոս՝ յարիցեն առանց
ապականութեան (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ ԺԵ):

Բ. Օրին. 7. 5. Սաղմ. ԺԷ. 2. խն. 2. 3.
Մատթ. 18. 37. Ա. Յովհ. 7. 19:

— Լքթէ նա (Աստուծոյ) այսպիսի սիրով սիրեաց ըզ-
մեզ, և մեր նովին չափով և կամօք պարտիմք սիրել
զնա, ոչ 'ի հարկէ՝ և ոչ 'ի բռնադատութենէ, ոչ եր-

կիւղի վանն՝ և ոչ աչառելով՝ և ոչ ակնկալութեամբ
վարձուց, այլ ՚ի սիրոյ և ՚ի յօժարութենէ կամաց,
իրբու զՀայր պատուել, և իրբև Տեառն ծառայել...
Եթէ բնութեամբ բարւոյն ևմք ցանկացողք՝ մարդիկ,
զի՞նչ մեծագոյն բարի քան զԱստուած, և կամ ո՞ր գե-
ղեցկութիւն առաւելեալ՝ քան զմեծ վայելութիւնն
Աստուծոյ, որ գեր ՚ի վերոյ ամբարձաւ քան զերկինս
և քան զամենայն արարածական բնութիւնս: Չնասի-
րեսցուք, նմն ցանկացուք. զամենայն ինչ վանն նորա
փոխանակեսցուք, զինչս և զսիրելիս, նաև զմարմինս
մեր, և եթէ հնար է՝ և զհոգիս ևս... Այսպիսի սէր
սիրեսցուք. այսպիսի յօժարութիւն կամաց ստաս-
ցուք. և զամենայն հնարս հնարեսցուք՝ զի սիրոյն Աս-
տուծոյ հասանել կարացուք (Ս. Հնորհ. ՚ի Մեկն.
Ա. Պետ. ճառ ք. ՚ի յորդոր.):

189

Յովհ. Ժ. 15. 21. 23: Ա. Յովհ. ք. 5. Ե. 2. 3:

— Արդիւնք սիրոյն Ա.Յ՝ որ յանդիման զնա կացու-
ցանեն, պատուիրանք նորա են: Եթէ զպատուիրանս
նորա գործովք կատարեմք, յայտ յանդիման զսէրն նո-
րա ցուցանեմք (Ս. Հնորհ. ՚ի Մեկն. Ա. Յովհ. ճառ Է):

190

Սաղմ. զի. 10: Եսայ. Կ. 17: Ամուս. Ե. 14:
Հռովմ. Է. 7. 12:

— (Յոննէ ՚ի լինելութիւն էած (Աստուած) զամե-

նայն. և զՀանգամանս բարեպաշտութեան ուսոյց
Գրովք սրբովք. զի կարասցեն (մարդիկ) խոյս տալ 'ի
չարէն և առնել զբարին (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. Ճառ ք) :

191

Հոովմ. ք. 14. 15:

— Ըն կայենաւ տատանումն եղև ամբաստան թա-
գուցեալ ամբարշտութեանն. իսկ ոյլում մարդկան
խեղճ մտաց տուաւ փոխանակ տատանմանն: Մեծ
մարգարէ է խեղճ մտացն, յանդիմանէ և թագչի:
Բնական է ոսոխ այս. զի և վկայ է ընդդէմ անի-
րաւութեանն. և զարդարն յորժամ որ ածէ 'ի վե-
րայ զվճիռն՝ հաստատէ և անվրէկ ցուցանէ (Եփրեմ.
'ի Ճառն՝ որ 'ի վերայ Ենովքայ և Եղիայի):

— Յարափակեցեր (Տէր) բնաւորական գիտութիւն
զխեղճ մտաց ('ի մարդում)՝ զի մի աշխատիցիս զգաղտ
յանցուածս դատելով. զի թէպէտև թագուցանել որ
կամիցի, խեղճ մտացն ահամայ խոստովանել տացէ:
Գատաւորն լռէ, և խեղճ մտացն խոստովանի. . . մեղք
թագչին, և խեղճ մտացն յայտնէ զնա (Նոյն. անդ):

192

Եսայ. ծա. 7:

— Բռն ընդհանր զիմաստութիւնն ասէ, զորոյ զսերմն
բնկալաք Ստուծոյ արարչութեամբ. և բուսաւ նա
չառաւիղ 'ի բնութեանս գեղեցիկ և վայելուչ (Ս.
Ընորհ. 'ի Մեկն. Յակ. Ճառ ք):

— Բնական ընտրողութեան ամենայն որ բաւական ստեղծաւ Աստուծոյ (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Առակ. 41. Ժ):

— Մերկումն է գիտութիւնն և ճանաչութիւնն (բարւոյ և չարի), որ ազգէ իւրաքանչիւր ումբ 'ի մէնջ. զի ամենայն մարդիկ ունին զայս՝ յայտնի է (Եփրեմ. 'ի ճառն որ 'ի վերայ Ենովքայ և Եղիայի):

— Բնդ մարդկան սերմնարկեաց և տնկեաց (Աստուած) զայսչափ զազգմունս (Խղճի մտաց) (Նոյն. անդ):

— Եւ այս (Սիւքանն՝ Բնութն օրէնոյ կամ օրէն՝ Բարոյնն) սերմանեալ լի՛ են 'ի սիրտս մարդկան 'ի սկրդբանէ յաւիտենից, և սորօք առաւելան Հարքն արգարբ (Նոյն. 'ի Մեկն. ԵԼ. 41. Ե):

193

Յակ. ան. 21: Ա. Թեսաղ. Ե. 21. 22:

Տես և 'ի Համարն 192:

194

Զիք ազգ՝ որոյ ոչ իցեն իրաւունք 'ի դատաւորաց: Եւ այս ամենայն կարգք իշխանութեան աշխարհի կարգեալ են 'ի Տեառնէ ըստ նախախնամութեանն որ առ ազգս մարդկան (Գ. Լուս. 'ի Յաճախ. ճառ ք):

— Երկրաւոր իմաստութիւնս ոչ սակաւ նպաստ եղև բնութեանս 'ի բարեկարգութեան սակս. զի և քաղաքական օրէնք և դատաստանաց իրք, և չափք և կշիւք և տուրևառիկ վաճառաց փոփոխմունք, և սո-

ցին նմանք, նուաւ վճարեցան (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն Յակ. 'ի Յորդոր. ք) :

— Աթէ հեթանոսք տեսեալ էին յանիրաւութենէ աջողումն, ոչ էին բնութեամբ զօրինացն գործեալ. բայց քննեցին զի ըստ անհաս Նախախնամութեանն տեսչութեան՝ օրինապահն բարերջանկանայր, և նորէնն ստրկանայր, վասն այսր և սիրեցին զօրէնս և գտին, և զքաղաքս և զգաւառս նուաւ բարեկարգեցին (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Առակ. գլ. Ժք) :

— Այսպիսի վկայութեամբ մտաց և առանց ուսման գտաւ 'ի մէջ նոցա Բաղաքական օրէնք, իշխանութեան կարգ, բարւոյ գովութիւն և չարի պատուհաս (Նոյն. 'ի Խորհրդած. հաւատոյ) :

195

Ա. Պետ. ք. 13. 14: Հռովմ. Ժք. 1. 2. 5: Երբ. Ժք. 17: Տիտ. ք. 1:

— Այստեք հնազանդ կացէք յիրս՝ որ ոչ է գայթակղութիւն հոգւոյ (Խղնատ. Աստուածազգ. 'ի Թղթ. առ Անտիոքացիս. գլ. ք) :

— Արդ՝ զի Աստուծոյ սպասաւոր կոչի (Թագաւորն), որպէս յԱստուծոյ՝ նոյնպէս և 'ի նորին սպասաւորէն պարտ է երկնէն, և փութալ պահել զնոցին հնազանդութիւնն, յայտ է թէ՛ օրինաց նոցին կատարմամբ (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Առակ. գլ. իք) :

— Յամենայն իրս՝ յորս արժան է և պատշաճ, և

ուչ վնասէ զհանդէս հաւատոցն մերոց, հնազանդել պարտիմք Թագաւորացն՝ և ՚ի նոցանէ կարգեալ իշխանացն, և հարկս ևս նոցա հարկանել. . . և պատուել զնոսա, և աղօթս ևս առնել վասն կենաց նոցա և մերոյ շինութեան և խաղաղութեան (Ս. Շնորհ. ՚ի Մեկն. Ա. Պետ. Ճառ Ե):

— Իւր իսկ Քրիստոսի հրամանք է հնազանդ լինել Թագաւորաց՝ իբրև Աստուծոյ. և որ հնազանդի, իւր համարի Աստուած, և որ անհնազանդ գտանի, և զայն ևս իւր համարի (Գ. Նարեկ. ՚ի Մեկն. Երգ. ՚ի վերջաբ.):

196

Ըռակ. շ. 13:

Տես և ՚ի համարն 192:

197

Իմաստ. զ. 4. 5: Հոովմ. ԺԳ. 4:

— Ի ձեռն ճշմարիտ սուրբ Գրոց խրատուց՝ իրականց և իշխանութեան հնազանդել (պարտ է) յազագս բարեձևութեանն: Զի վասն այսորիկ ետ զՄարգարէս և զԱռաքեալսն և զՀայրապետսն վարդապետս և ուսուցիչս, զի տեղեակ և հմուտ և հասու առնիցեն բարի կամացն Աստուծոյ զմեզ (Գ. Լուս. ՚ի Յաճախ. Ճառ Ը):

— Օււետարանին գործակիցսն զքահանայսն սքս և զպատուականս եկեղեցւոյ, որ սրբութեանցն են

սպասաւոր հրեշտակային կարգաւորութեամբ, ոչ վարկպարազի համարեացուք. այլ որպէս յԱստուծոյ կարգեալ ՚ի փրկութիւն հաւատացեալ ժողովրդոց Աստուծոյ, Ձի զԱռաջնորդս եկեղեցւոյ ՚ի տեղի Առաքելոցն կարգեաց քարոզս, և ասաց՝ եթէ Որ զձեզ ընդունի, զիս ընդունի. և որ զձեզ անարգէ, զիս անարգէ (Նոյն. անդ. ճառ ՚ի):

198

Երեմ. լւ. 31—33. Եբր. ը. 8—10: Գաղատ. դ. 22—24.

— Հաւատամք և ՚ի սուրբ Հոգին՝ յաննդն և ՚ի կատարեալն, որ խօսեցաւ յՕրէնս և ՚ի Մարգարէս և յԱւետարանս (՚ի Հանգ.):

— յադարեացուք ՚ի դատարկ և ՚ի վայրապարքնութենէ, և զՏես երթիցուք խրատուց Գրոց սրբոց, Հնոյն և Նորոյս (Գ. Լուս. ՚ի Յաճախ. ճառ ի):

— Հոգին սուրբ մեծ իմն սքանչելի և անքնին զօրութիւն է. . . Սա է՝ որ ՚ի Մարգարէսն և յԱռաքեալսն և ՚ի Նոր Կտակարանս խօսեցաւ. . . Մի է Աստուած Հայր, որ Հին և Նոր Կտակարանացն տէր է. և մի է տէր Յիսուս Քրիստոս, որ ՚ի Հնումն անդ Մարգարէիքն եցոյց, և Նորովս եկն. և մի է Հոգի սուրբ, որ ՚ի ձեռն Մարգարէից խօսեցաւ վասն Քրիստոսի և վկայեաց. . . Արդ մի ոք իշխեսցէ մեկնել զՀին Կտակարանն ՚ի Նորոց Կտակարանաց անտի. մի ոք

իշխեսցէ ասել, թէ այլ է Հոգին սուրբ, որ անդ է, և այլ է, որ աստ է (Կիւրեղ Երուս. ՚ի Կոչ. Ընծ. գլ. ԺԴ) :

199

Հոգւոյ շնորհացն Աստուածութեանն արժանի եղն (Մարգարէք) ուսուցանել ամենեցուն զօրէնս Աստուծոյ, և զկամս և զկարգս նորուն ուղղութեան երկնաւոր հրամանացն՝ ամենայն ուրեք առաջի դնելով. որպէս նոցուն իսկ մատեանք մարգարէութեանն հաւաստեալ պատմեն (Գ. Լուս. յԱգաթ.) :

— Կոչեցան կտակարանք հինք (գուցէ՛ հօգ) յանուն ծառայի (իմա՛ Մ. Կ. Կ.), որպէս և կոչեցան գիրքն այլք յանուն մարգարէիցն որ մարգարէացան զնոսա (Եփ. րեմ. ՚ի Մեկն. Բ. Կորն. գլ. Գ) :

200

Կողոս. Թ. 23: Հռովմ. Ժ. 18:

Տես և ՚ի համարն 198:

201

Գաղատ. Գ. 21—31: Հռովմ. Դ. 14:

Տես և ՚ի համարն 203. 204:

202

Եբբ. Ժ. 1: Կողոս. Թ. 16. 17: Մատթ. Ե. 17:

— Յայնժամ (այսինքն՝ հիւ՛սիս ՚ի հօգ) նշմարանք էին (Արարողական Օրէնք)՝ և ոչ մարմինք, և խորհուրդք (տեղտ, տեղտ, տեղտ) էին՝ և ոչ լրումն ճշմարիտ (Եփրեմ. ՚ի Մեկն. Ղևտ. գլ. Գ) :

— Ընդ արեանցն օրինակին անբան գառանցն զենմանց՝ պարզեցեր մեզ՝ Գանն Աստուծոյ՝ զարիւնդքս փրկական (ի Շարակ) :

— Ատարէ զգատիկն ըստ օրինացն, զի զՏինն՝ ՚ի նորս, և զստուերն ՚ի լոյս ճշմարտութեան փոխեցէ (Ն. Շնորհ. ՚ի Թղթ. առ Ալեքս) :

— Յետ ճաշակելոյ ստուերական գառինն՝ ապա օրհնեաց զՏացն և ետ նոցա (աւետարան) յուտել, առ ՚ի ցուցանել՝ թէ այն օրինակ էր, և այս՝ ճշմարտութիւն, և արժան էր նախ զօրինակն կատարել, և ապա կալ ՚ի ճշմարտութեան . . : Նաև՝ յորժամ ուտէին ըզգառն, ոչ ասաց թէ Ա՛յս է մարմին իմ, զի օրինակ էր . այլ յորժամ բազմեցաւ՝ առ զՏացն, զի ճշմարտութիւն էր, օրհնեաց՝ և արար իւր մարմին, և երեկ և ետ նոցա : Եւ այսպէս ՚ի տեղի գառինն Տնոյ մարմնոյ և արեան՝ որ սկսաւ յԵգիպտոս, կարգեաց և հաստատեաց զխորհուրդ մարմնոյ իւրոյ և արեանն, և եցոյց և ստուգեաց՝ եթէ ինքն էր ճշմարիտ քահանայապետն, որում երգամամբ խոստացաւ Աստուած Հայր բերանովն Դաւթի, և ոչ զղջացաւ, թէ Դու ես քահանայ յաւիտեան ըստ կարգի Մեղքիսեղեկի (Բարսեղ Ճոն. ՚ի Մեկն. Մարկ. գլ. 16) :

Տես և յԸնդարձ. Հրահանգն. յէջ 362—365) :

— () րէնքն (Մովսիսական) զմեզ առ Աւետարանն
Հայեցուցանէին. նմին իրի իբրև սա երևեցաւ, նա՛ որ
զմարդիկ ոչ կարաց ազատել, տեղի ետ և ՚ի բաց գնաց
(Ս. Շնորհ. ՚ի Մեկն. Յակ. Ճառ. 7) :

— Գաղատացիք աշակերտեցան ՚ի Պաւլոսէ, ոչ ՚ի
պահել զպահպանութիւնս օրինացն՝ որ խափանեցան
՚ի ձեռն չարչարանաց խաչին, այլ հաւատալ յերրոր-
դութիւն անդր, և ՚ի քարոզել զնոր աւետարանն (Եփ-
րեմ. ՚ի Մեկն. Գաղատ.) :

— Հաւուր յորում Հոգին ել ՚ի տաճարէ անտի ՚ի
ժամանակի իբրև հերձ նա զվարագոյրն, ելին ընդ նմա
և պաշտամունք խորհրդոցն՝ որք ժողովեալ էին ՚ի մի-
ում տաճարին վասն օգտութեան փոքր ժողովրդեան
(Հեբեյ), և բաշխեցաւ ընդ ամենայն երկիր՝ լցեալ զնա
փառօք և զիտութեամբ Տեառն. որպէս զի արասցէ
փոխանակ միում տաճարին՝ տաճարս բազումս (Ն.
Լամբ. ՚ի Մեկն. Ամբակ. գլ. ք.) :

204

Սատթ. Ե. 1—12. 21. 22. 28. 33—37. 43—45 :

— Ո՛չ ըստ առաջին (Մովսիսական) օրինացն էք
դատելոց, այն՝ որ սակս մեղացն ծայրակտուր զմար-
մինն հրամայէր առնել. զի ըստ որում պարգևքն նորա
մարմնականք էին, նոյնգունակ և պատիժքն նորա՝
մարմնականք : Իսկ Աւետարանին պարգևքն երկնաւորք
էին և Աստուածայինք. և որք ընկալաքս՝ տիրապէս

վայելեցաք, և զերկնաւոր առաքինութեանցն բունն
հարաք. և եթէ ոչ զայն առնիցեմք՝ որ մեզ հրամայե-
ցաւն, և ոչ զայն խօսիցիմք՝ որով վարդապետեցաքն,
ազատութեան (Աւետարանս) օրինօքն եմք դատելոց
(Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Յակ. ճառ 7) :

205

Մա՛ (Տէրն Բէր Յիսուս Բարեպաշտ) արար զմեզ 'ի մարմ-
նոյ հոգևորս . . . և եմք (մէք) այժմ՝ խորհրդովս այ-
սուիկ երկնաւորք. որք և յետ այսր 'ի զգուշութեան
եմք՝ նորին աւետարանաւն դաստիարակեալք. քանզի
խրատեաց զմեզ զգուշանալ՝ ոչ միայն 'ի սպանութե-
նէ, այլ և 'ի բարկութենէ. ոչ (միայն) 'ի պոռնկու-
թենէ, այլ և յարատ հայելոյ. ոչ (միայն) յերգմանէ,
այլ և 'ի դատարկաբանելոյ. և յամենայն երկրաւոր
ախտից զգուշացուցեալ բարձրացոյց զմեզ (Ն. Լամբ.
'ի Մեկն. Առակ. գլ. 7) :

— Լ. յն՝ որ ասէ. Մի՛ սպանաներ, մի՛ շնար, և այլ
ևս, յառաջ քան զօրէնս պահեալ լինէին. և յօրէնս
քարոզեցաւ, բայց 'ի ձեռն Աւետարանին կատարե-
ցաւ (Եփրեմ. 'ի Համաբարբ. գլ. 67) :

206

Մովսիսադիր Օրէնքն թէպէտև Աստուածատուրք
էին, սակայն չէին կատարեալք, վասն զի երկրաւորք
էին և մարմնականք, 'ի ձեռս մանկանց խաղալիկ տու-
եալ. նմին իրի և Պաւղոս կղկղանս անուանէ զնա :

Իսկ կատարեալ ասէ զօրէնս Աւետարանին՝ որ Քրիստոսիւ՝ և ոչ Մովսիսիւ տուաւ. այն որ ազատութեան օրէնք են և արդարութեան և որդեգրութեան. զի երկնաւորք են և ՚ի յերկինս զմեզ հայեցուցանեն (Ս. Շնորհ. ՚ի Մեկն. Յակ. ճառ Է):

207

Տէ՛ ՚ի համարն 209:

208

Հոսով. Ե. 19:

Տէս և ՚ի համարն 210. 211:

209

Ծննդ. ք. 16. 17. 7. 6. 7. 17:

— Ի ձեռաց Ադամայ ել ապականութիւն վասն ուտելոյ ՚ի փայտէն զիտութեան զպտուղն, և ապականեցան մարդկան ոգիք մեղացն ակտիւք, և մարմինք ցաւալից վտանգիւք ՚ի հող դառնալ և յերկիր ապականիլ վիճակեցաւ (Խոսրով. ՚ի Մեկն. Ժամ):

Տէս և ՚ի համարն 210:

210

Յայսմ Ժամու՝ ապստամբութեան մերոյ (Մատուծոյ) եղև սկիզբն. և զպտուղ փայտին ճաշակել՝ նախամեծար քան զԱստուածականն համարեցաք, մոլար խրատուն խաբեալք: Ասան որոյ մերկացաք ՚ի փառացն, և մահու դատապարտեցաք. և զանիծիցն ընկալեալ զկեանս, և ընդ մեղաց թազաւորութեամբ

անկեալ եղեաք. . . Թողում ասել որ յայսցանէ ազգի մարդկան ախտք զանազանք ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ, և օտարութիւն յԱստուծոյ, և պատուհասք բազմօրինակք. և որք յայսցանէ թշնամութիւնք և ախտալից կեանք և մահ զժնդակք. և որ 'ի հանգերձեալսն համբարեալ կան անհնարին և անհանդուրժելի և անսպառ տանջանք (Խոսրով. 'ի Մեկն. Ժամ.):
Տես և յԸնդարձ. Հրահանգն. յԵջ 385):

211

Հոովմ. Ե. 14. 18:

— Որդին Աստուծոյ էառ զկերպարանս Ադամայ 'ի նմանութիւն ծառայի. . . զի ծառայական մարմնովն զամենայն արդարութիւնսն կատարեսցէ. . . Զի որպէս ընդ միոյ Ադամական մարմնոյն պարտաւորեցան (մարդիկ), ընդ միոյ Տէրունական մարմնոյն ազատեսցին 'ի ծառայութենէ մեղացն (Գ. Լուս. յազատ.):

— Հայրենատուր աւանդութիւնս՝ թուի ինձ, եթէ զառաջին մարդոյն անհնազանդութիւնն ասէ և զպատուիրանազանցութիւնն. որով մեղք յաշխարհս մտին, և 'ի մեղաց անտի մահ: Եւ այնպէս յամենայն մարդիկ տարածեցաւ մահ, և եղև նոցա իբրև 'ի Հօրէ աւանդեալ ժառանգութիւն (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. ճառ 7):

212

Հոովմ. Ե. 12:

— Սեղօքն ապականեալ (Աղամ)՝ զապականու-
թեան սերմն ազգէ յազգ ծննդոց իւրոց սերմանեաց
(խոսարով. ՚ի Մեկն. Ժամ.):

Տես և ՚ի համարն 211. 213:

213

Նախ յաւազանէն է թողութիւն հաւատացելոց
յամենասուրբ Երրորդութիւնն ճշմարիտ խոստովա-
նութեամբ (Գ. Լուս. ՚ի Յաճախ. ճառ ԺԺ):

— Այսօր տրտմական և գիշերային լուծան երկունք
ծննդեան Նախամօրն. քանզի զծնեալսն մարմնով ՚ի
մահ և յապականութիւն՝ վերստին ծնանի Հոգին
յորդիս լուսոյ Հօրն երկնաւորի (՚ի Շարակ.):

— Օ՛ր օրինակ երեւելի ջուրն (մկրտութեան) զե-
րեւելի մարմինս լուանայ և յարդարէ, նմանապէս և
անտեսանելի Հոգին գնեբքին զտիրական մարդն, այ-
սինքն՝ զՀոգին և զմիտան հրաշագործէ՝ սրբէ և յար-
դարէ և մաքրէ յաղտոյ մեղացն (Ս. Շնորհ. ՚ի Մեկն.
Ա. Պետ. ճառ Ը):

— Օ՛ր օրինակ ՚ի չարչարանսն քրիստոսի՝ նախ
մահ և թաղումն, և ապա յարութիւնն. նոյնգունակ
և ՚ի մկրտութեանն՝ նախ մահ և թաղումն, և ապա
յարութիւնն. մահ՝ մեղացն, և թաղումն՝ հնոյն Աղա-
մայ, իսկ յարութիւնն՝ տիրական մարդոյն և Աստ-
ուածաստեղծ պատկերին (Նոյն. անդ):

Տես և ՚ի համարն 134:

214

Ա. Յովհ. Է. 16: Թու. ԺԷ. 22: Ղուկ. ԺԷ. 48:

— Որ ակամայ կամ 'ի հարկէ կամ 'ի բռնադատութենէ կամ 'ի յափշտակութենէ մտաց մեղս գործիցէ, և ապա իսկոյն զղջանայ և կամ ապաշաւէ, այնպիսին թէպէտև մեղանչէ, այլ ոչ առ 'ի մահ. վասն զի գոյ 'ի նմա շունչ կենդանութեան: Իսկ որ զնոյն մեղս ինքնիշխան յօժարութեամբ և կամակար մտօք և խորհրդեամբ գործեն, և ապա անկեալ 'ի խորս չարեացն՝ արհամարհեն, իբրութէ ոչինչ չարիս գործելով, Աստուծոյ ոչ երկնչին՝ և 'ի մարդկանէ ոչ ամաչեն, այնպիսեաց մեղքն առ 'ի մահ են (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Յովհ. ճառ Թ):

215

Երդ. Է. 21: Առակ. Ի. 9: Ա. Յովհ. Կ. 8. 10:

— Ախտք անհնարինք և հեշտացուցիչք զմեզ վայրաքարչ առնեն. և պատրօղն գող, և մարմինս՝ օգնական, և զգայութիւնս՝ խեթկիչ, և հեշտութիւնն ձգիչ, և կարիքն 'ի ձեռին, և անմտութիւնն՝ մերձ, և ծուլութիւնն՝ խաւարեցուցիչ: Յորոց յայսցանէ տիրապէս զերծանել ումէք անհնար է: Զի որ գամ մի մարմին զգեցեալ է, և զգարչապարս իւր յերկիր հաստատեալ, յայսցանէ սուրբ և անարատ զերծանել ոչ կարէ (Ս. Շնորհ. 'ի Մեկն. Ա. Պետ. ճառ Գ. 'ի յորդ.):

— Անմեղ լինել ումէք 'ի մարդկանէ՝ անկար է (Ն. Լամբ. 'ի Մեկն. Սաղմ. 5):

216

Իմաստ. ը. 21:

217

Եբբ. 7. 16:

218

Սաղմ. 85. 18. 19: Իբ. 2. 9: Խն. 5. 6: ՂԹ. 4: Եսայ. 57. 7: Մատթ. Ին. 13:

219

Մատթ. 7. 6: Ժ. 23: Մարկ. 10. 35: Ղուկ. 16. 12: Ժ. 1. 1: Ին. 36: Եփես. 7. 17. 18: Ա. Տիմոթ. 2. 8: Սաղմ. 87. 2: Եսայ. 7. 9: Իմաստ. 7. 28:

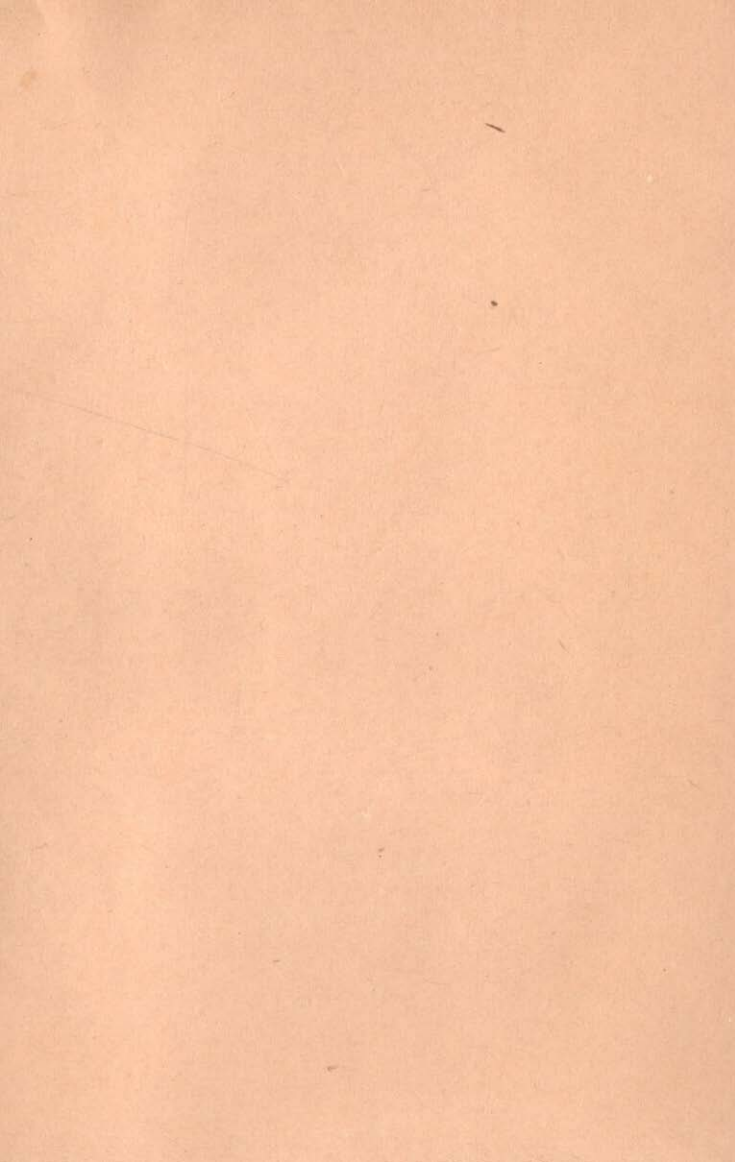
— Եթէ 'ի բաղանինն իցես՝ և յաղօթս կայցես, տաճար Աստուծոյ ես. մի խնդրեր տեղի. միայն զմիտսն ուղիղ խնդրէ Աստուած (Յ. Ոսկեր. Ճառ 'ի կինն քանանացի):

— Յամենայն ժամ մերձ է (Աստուած)՝ եթէ կամիս կարգալ առ նա (Յ. Ոսկեր. անդ):

Եթ.	Ի զոչ	Հրեայ-իս.	Եզդ-իս.
12.	7.	Գրչած.	Գրչաց
16.	1.	Հեշտեալի մանալ.	Հեշտեալ իմանալ
34.	9.	Խոստովանէր	Խոստովանէր
—	13.	Աստուածային	Աստուածային
47.	10.	ապաւորեն	ապաւորեն

Արտահանված է 1957թ.

109.

3998

« Ազգային գրադարան

NL0030712

~~1~~

3874